

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KEŞMİR'DE HİNT HÂKİMİYETİ VE HİNDİSTAN-PAKİSTAN ÇATIŞMALARI

4.1. Keşmir'de Hint Hâkimiyetinin Percinlenmesi

Hindistan ve Pakistan'ın kuruluş aşamasında taraflar arasındaki çatışma bölgesel ölçekte ve dış müdahale olmadan gerçekleşmiştir. Sorunu BM'ye taşıyan Hindistan, Pakistan'ın saldırgan ilan edilmesini ve uluslararası camianın kendi tezlerini desteklemesini hedeflemiş ancak beklediği karşılığı alamayınca sorunun bölgesel çapta kalmasının çıkarlarına daha uygun olacağını değerlendirmiştir. Hindistan'ın bundan sonraki yaklaşımı sorunu iki ülkenin dışına taşırmama istikametinde devam etmiş ve dış güçlerin soruna taraf olmasına da soğuk bakmıştır. Hindistan bu politika doğrultusunda BM'nin aldığı karar ve inisiyatiflere doğrudan karşı çıkmayarak sorunu zaman içerisinde soğutmayı tercih etmiştir. Nehru bu arada dış politikada “bağılantısızlık” ilkesini gündeme getirerek yeni bir pakt oluşturmaya yönelmiş ve bu politika kısmen başarılı olarak, Hindistan'ın uluslararası alanda saygınlık kazanmasında katkı sağlamıştır.⁸⁵⁰

850 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.107-108

Hindistan Keşmir'deki hâkimiyetini 1950'li yıllarda, yavaş yavaş ve dış dünyayı soruna fazlaca katmadan sağlamıştır. Hindistan, Keşmir Sorunun çapını küçültme ve dışa kapama politikasına paralel olarak Keşmir'de Hindistan yanlısı yönetimleri iktidara taşımaya ve bu yönetimler aracılığı ile alacağı kararlar çerçevesinde Keşmir'de Hint hakimiyetini konsolide etmeyi düşünmüştür. Bu kapsamda Keşmir Kurucu Meclisinin 17 Kasım 1956'da, Hindistan'ın özel statülü bir eyaleti olmayı kabul etmesi Hindistan'ın Keşmir'deki egemenliğinin kabulü anlamına gelmiştir. Hindistan bundan sonra zaman içerisinde ufak değişiklikler yaparak Keşmir'in özel statüsünü törpülemiş ve Merkezi Yönetimin eyalet içindeki otoritesini artırmıştır.

Kendisinden çok daha güçlü olan Hindistan karşısında başarılı olmayacağını bilen Pakistan ise Hindistan karşısında denge kurabilmek için dış destek aramış ve BM'nin inisiyatiflerine de sıcak bakmıştır. Pakistan, aynı zamanda sorunun uluslararasılaşmasının Hindistan'ı zorda bırakacağını düşünerek sorunun taraflarının sayısını artırmaya yönelik bir politika izlemiştir. Bu bağlamda Pakistan ile 1954 yılından itibaren Bağdat Paktı ve SEATO aracılığıyla ittifak kuran ABD Keşmir konusunda Pakistan yanında bir tutum almış ve Hindistan'ın SSCB'ye yanaşmasına neden olmuştur.⁸⁵¹ Bölgedeki gelişmeler Hindistan ile sınır çatışmasına giren ÇHC'yi de Keşmir sorununun bir parçası haline getirmiştir. Pakistan, bu ülkeyi yanına çekmek için, kendi kontrolündeki Keşmir'in yüzde yirmilik bölümünü, 1957 yılında başlayan müzakereler sonrasında, Mart 1963 ayında ÇHC'ye vermiştir. Hindistan'ın tanımadığı bir anlaşma ile verilen bu bölge halen ÇHC ile Hindistan arasında anlaşmazlık konusudur.⁸⁵²

851 Riedel, a.g.e, s.63, 71 ve 77

852 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.107-109

4.1.1. 1971 Pakistan-Hindistan Savaşı Öncesi Dönem

Keşmir konusunda dış güçlerin müdahil olmasına soğuk bakan Nehru, 1962 yılında ÇHC ile yapılan savaşta yaşadığı hezimet nedeniyle İngiltere ve ABD’den yardım istemeye mecbur kalmıştır. Bağlantısızların liderliğine oynayan Nehru’nun çaresizliği öylesine derindir ki; bırakın yardımı, ABD’den savaşa dâhil olarak yakın hava desteği sağlamasını bile istemek durumunda kalmış ve savaş sonrası ABD’nin Hint Dağ Komando Birliklerini eğitmesine izin vermiştir. Bundan sonra, ÇHC ile yapılan 1962 savaşında kendisine destek veren ABD ve İngiltere’nin baskısı üzerine Hindistan, Pakistan ile ikili görüşme yapmayı kabul etmiş⁸⁵³ ve Aralık 1962 ile Mayıs 1963 ayları arasında altı ay süren ikili görüşmeler serisine katılmıştır.⁸⁵⁴ ABD ve İngiltere, sorunun mevcut haliyle kalmasının SSCB ve ÇHC’nin Güney Asya’da zemin kazanmasına yaradığı düşüncesi ile Hindistan’ı masaya getirmek ve sorunu çözmek için çaba harcamıştır.⁸⁵⁵ Bu süreç zarfında Eski Genel Vali Mauntbatten’in da devreye girdiği görüşmelerde; plebisitin yapılması için bölgeye uluslararası güvenlik gücünün getirilmesinden Keşmir’in paylaşılmasına kadar farklı seçenekler masaya yatırılmıştır.⁸⁵⁶ ÇHC savaşında aldığı yenilgi sonrasında yaşadığı hayal kırıklığı ve gördüğü uluslararası baskı nedeniyle taviz vermeye yaklaşan Hindistan’ın bu dönemdeki uzlaşmacı tavrını değerlendiremeyen Pakistan böyle bir fırsatı bir daha yakalayamamıştır.

Keşmir Sorununda BM nezdinde yapılan görüşmelerden başlayıp İngiliz Milletler Topluluğu Toplantıları ve ikili görüşmeler ile devam eden çözüm arayışları ve sonrasında küresel aktörlerin aracı olma gayretleri ile tekrar BM desteği ve nihayetinde Hindistan’ın ÇHC’ye karşı yaşadığı savaştaki mağlubiyeti sonrasında ikili görüşmeler için otur-

853 Riedel, a.g.e, s.68-72

854 Dixit, a.g.e, s.142

855 Stephens, a.g.e, s.321-322

856 Schofield, a.g.e., s.99-103

mak zorunda kaldığı görüşmelerdeki öneriler üç başlık altında toplanabilir; plebisit, otonomi ve bölünme. Bölünme veya paylaşma diyebileceğimiz başlık altındaki önerilerde Cammu ve Ladak'ın Hindistan'a, "Azad Keşmir" ile Gilgit-Baltistan'ın Pakistan'a verilmesinde fikir birliği sağlanırken Keşmir Vadisi için farklı arayışlara girilmektedir.⁸⁵⁷ Günümüze kadar süren çözüm önerileri de genelde bu esaslar üzerinde yürütülmektedir.

Görüşmeler dönemi sonrası Aralık 1963 ayında, Müslümanların kutsal emaneti olan Hz. Muhammed'in saçının bir tutamının Hazratbal türbesinden çalınması (Mu-yi Mukaddes Krizi) Keşmir'i germiş, kutsal emanetin 10 gün içinde bulunmasına rağmen Hindistan'ın krizi bastırma biçimi halkın tepkisini çekmiştir. Bu arada Cammu bölgesindeki Hindu tapınaklarından da bazı kutsal eşyaların çalınması üzerine yapılan Hinduların protestolarına güvenlik güçlerinin sert müdahalesi üzerine kaybedilen hayatlar da bölgeyi patlamaya hazır hale getirmiştir. Gerek iki ülke ilişkilerinin gerilmesi gerekse Keşmir içindeki gerilim Nehru'nun aklına yine Şeyh Abdullah kozunu getirmiş; Şeyh Abdullah 8 Nisan 1964'de hapisten çıkarılarak, gerilimi azaltmak için iki ülke arasında arabuluculuğa başlamıştır,⁸⁵⁸ ancak Nehru'nun 27 Mayıs 1964'de ölmesi üzerine bütün hesaplar alt üst olmuştur. Nehru'nun yerine geçen Lal Bahadır Şastri'nin iyi niyeti, gerilimi azaltacak politikalar üretecek güce ulaşmasına yetmemiştir.⁸⁵⁹

Hindistan Yönetimi ve kamuoyunda 1960'dan itibaren Keşmir'in özel statüsünün kaldırılmasına yönelik bir eğilim güç kazanmaya başlamış ve 1963-1964'lerde atılan adımlarla Eyalet Başkanı'nın ayrıcalığına son verilmiş ve Şastri dönemine bu sorunlarla girilmiştir.⁸⁶⁰ Yönetim krizi ve halkın tepkileri nedeniyle gerginleşen Keşmir'de Şastri Hü-

857 Gupta, a.g.e, s.469-474

858 Gupta, a.g.e, s.360-361

859 Ali, C.M., a.g.e, s.313

860 Gupta, a.g.e, s.376

kumetinin, 21 Aralık 1964’de Vali Yönetimi uygulamasına geçmesi,⁸⁶¹ Ocak 1965 ayından itibaren Keşmir’in yine kaynayan bir kazan haline gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte Şeyh Abdullah’ın, hac vazifesini ifa etmek için yurt dışına çıktığı zaman ABD medyasına verdiği demeçler ve ÇHC yetkilileri ile yaptığı görüşmeler nedeniyle, ülkeye dönüşünde, Mayıs 1965 ayında tutuklanarak 2.000 mil uzaklıktaki Tamil Nadu Eyaletinde bir cezaevine konması da işleri iyice rayından çıkarmıştır.⁸⁶² Şeyh Abdullah bu hapis sürecinde yargılanmadığı gibi tutuklanmasına neden olan hukuki gerekçe de ortaya konmamıştır.⁸⁶³

Hindistan aleyhine gösteri ve isyanların başlaması Pakistan’ın harekete geçmesine neden olmuş ve böylece, sonucunda kimsenin kazanmadığı 1965 Pakistan-Hindistan savaşı başlamış ve BM’in devreye girmesiyle 23 Eylül 1965’te ateşkes sağlanabilmiştir. Ateşkestten sonra SSCB’nin girişimleri ile taraflar Taşkent’te bir araya gelmiş ve 10 Ocak 1966’da “Taşkent Deklarasyonu”nu imzalanmıştır. Bu deklarasyonla taraflar, 1949 tarihli ateşkes hattına dönmeyi, görüşmeler için ortak katılımlı üst düzey bir yapı oluşturmayı ve karşılıklı iyi ilişkiler kurmayı kabul etmiştir. Taşkent’in sürprizi de, Lal Bahadır Şastri’nin anlaşma akşamı kalp krizi geçirerek ölmesi olmuş, yerine Nehru’nun kızı İndira Gandhi geçmiştir. 1965 savaşı sonrasında Pakistan tarafında yaşanan önemli gelişme ise; savaşın en önemli yönlendiricilerinden olan Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto’nun, mağlubiyetin yükünü Devlet Başkanı Eyüp Han’a yıkararak sıyrılması ve sonrasında, 1968 yılında Pakistan Halk Partisini kurarak, sosyalist bir İslam politikası ile Pakistan siyasetine damga vurması olmuştur.⁸⁶⁴

861 Lamb, a.g.e, s.251

862 Schofield, a.g.e. s.103-106

863 David E. Lockwood, "Sheikh Abdullah and the Politics of Kashmir," *Asian Survey*, Vol. 9, No. 5 (May, 1969), pp. 382-396, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:08

864 Aktaş, C., a.g.e, s.87-88

Bu dönemde Keşmir vadisinin geleceğini etkileyecek iç gelişmelerin başında; “Azad Keşmir”de yaşayan Amanullah Han ile 1958 yılında Keşmir’den Pakistan’a geçerek siyasi-askeri eğitim almaya başlayan Makbul Bat’ın liderliğinde, “Azad Keşmir”de, Cammu Keşmir Milli Kurtuluş Cephesi (CKMKC)’nin kurulması gelir. Makbul Bat, Haziran 1966’da Keşmir’e dönmüş ve Hindistan’a karşı silahlı mücadeleyi başlatmıştır. Hintli bir subay ile bir sivil görevlinin hayatını kaybettiği Eylül 1966’daki bir çatışma sonrası yakalanan ve idama mahkûm edilen Makbul Bat, idam cezası uygulanmadan önce bir arkadaşı ile hapisten 1968 yılında kaçmayı başarmış ve 1969 yılında “Azad Keşmir”e geçmiştir. Bu arada 1968 yılında Şeyh Abdullah cezaevinden çıkmış ve Prem Nath Bazaz gibi arkadaşları ile birlikte, self determinasyon istikametinde siyasi faaliyetlere başlamıştır. Şeyh Abdullah’ın hapisten çıkarılmasında, Hindistan Parlamentosu da dâhil olmak üzere, ülke ve Keşmir’de yürütülen kampanyanın etkili olması katkı sağlamıştır.⁸⁶⁵ Bu arada El Fetih adında bir Müslüman örgüt, 1970 yılında bölgedeki ilk sabotaj eylemlerini başlatmıştır.

Pakistan’daki Bengal geriliminin arttığı bir dönemde, Ocak 1971 ayında Hindistan Hava Yollarına ait bir uçak, Srinagar-Yeni Delhi seferinde kaçırılarak Pakistan’ın Lahor şehrine indirilmiş ve eylemin sorumluluğunu El Fetih Örgütü üstlenmiştir.⁸⁶⁶ Burada sahneye çıkan Makbul Bat militanlarla görüşerek yolcuların serbest bırakılmasını sağlamış, Hindistan bu duruma tepki vererek, Batı ve Doğu Pakistan arasındaki hava sahasını kapatmıştır. Pakistan ise bu uçak kaçırma eyleminin Hindistan istihbaratı tarafından, Batı ve Doğu Pakistan arasındaki gerilimi tırmandırmak için kurgulanan bir eylem olduğunu savunmuştur. Bu arada Ocak 1971 ayında, Şeyh Abdullah eyalet dışına sürülmüş ve Plebisit Cephesinin siyasi faaliyetleri de yasaklanmıştır.

865 Lockwood, a.g.e.

866 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.183

Alastair Lamb, Pakistan’ın Hint istihbaratına yönelik iddialarının doğruluğuna inanmakta; Hindistan istihbaratının, CKMKC ve El Fetih gibi militan örgütler ile Makbul Bat gibi şahısları kullandığını, ayrıca uçak kaçırma olayının Batı ve Doğu Pakistan’ı ayırmak için başlatılan planlı gerilim politikasının bir parçası olduğunu düşünmektedir.⁸⁶⁷ Yılmaz Altuğ da Alastair Lamb’a katılırken; Keşmir Başbakanı G.M. Sadık’ın, uçak kaçırma olayından sonra yaptığı açıklamada; bu eylemin Hindistan’ın kurguladığı bir oyun olduğunu ve eylemi gerçekleştirenlerden birinin Hint istihbaratının ajanı olduğunu açıkladığını, aynı iddianın bir hafta sonra da Şeyh Abdullah tarafından tekrarlandığını ifade eder.⁸⁶⁸ ABD istihbarat kaynakları ise, Hindistan’ın bu militanları amaçları doğrultusunda kullanmış olma ihtimalini göz ardı etmeden; sonuçta bu militanların ülkede kalarak Pakistan ajanı durumuna düştüğünü ve Pakistan’ın bu gelişme nedeniyle ülkenin iki bölümü arasındaki hava trafiği ile birlikte lojistik akışı kaybettiğini ve bu süreçten (Bengal iç savaşı öncesinde) Hindistan’ın karlı çıktığını vurgular.⁸⁶⁹ Eylemin sorumluluğunu üstlenen Makbul Bat ise 1976 yılında Keşmir Vadisinde yakalanmıştır. Makbul Bat’ın yakalanması üzerine Amanullah Han İngiltere’nin Birmingham kentine giderek CKMKC’yi yeniden organize etmiş ve örgütün adı artık Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC) olmuştur.⁸⁷⁰

Bu dönemde iki ülke 1971 yılında yeni bir savaşa girmiştir. Bu savaş sonunda Doğu Pakistan, Hindistan’ın desteği ile Pakistan’dan ayrılmış ve Bangladeş adını almıştır. Pakistan için tam bir hezimet olan 1971 savaşı sonrası taraflar, 2 Temmuz 1972 tarihli Simla Antlaşmasını imzalamıştır. 1949 ateşkes hattını fiili sınır olarak kabul eden bu antlaşmada; anılan hat “Kontrol Hattı” Line of Control (LoC)/Line of Actual Control (LoAC) olarak tanımlanmış ve taraflar bu hattın diğer kısmında

867 Lamb, a.g.e, s.284-293

868 Altuğ, a.g.e, s.43

869 Riedel, a.g.e, s.80

870 Schofield, a.g.e., s.113-116

kuvvete başvurmamayı kabul etmiştir.⁸⁷¹ Simla Antlaşması ile Pakistan, Keşmir'e yönelik iddialarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu gelişme Keşmir halkının Pakistan'a olan inancını tüketirken Hindistan'ın bölgedeki gücünü pekiştirmeye yaramış ve bundan sonra Hindistan'ın bölgede hâkimiyetini sağlayacak sürecin akışı kolaylaşmıştır.

4.1.2. 1971 Savaşı Sonrasında Hint Hâkimiyetinin Konsolidasyonu

Bu dönemde Hindistan ile görüşmeleri yürüten Z.A. Butto Pakistan'ı çok daha büyük kayıplardan kurtarmayı başarmıştır. İndira Gandhi'yi, demokrasiye şans verilmesi yönünde gelişmeler yaratabilmesi için kendisine yardımcı olması konusunda ikna etmeyi başaran Butto, Gandhi'den kazandığı zaman ve destek ile büyük bir çöküşü engellemiştir.⁸⁷² Bu durum ise Hindistan'ın Pakistan ile ilişkileri ve Keşmir konusunda kaçırdığı büyük bir fırsat olmuştur. Hindistan için beklenmedik bir başarı hikâyesine dönen 1971 savaşı Pakistan'ı çok önemli tavizler vermeye müsait bir duruma sokmuş ve Hindistan bu fırsatı değerlendirememiştir. İ. Gandhi siyasi hayatı boyunca kaçırdığı bu fırsat nedeniyle Hindistan kamuoyu tarafından şiddetle eleştirilmiştir.

Pakistan'ın yaşadığı bu hezimet Keşmir'in bağımsızlığı için mücadeleye eden grupların da ümidini kırmıştır. Bundan sonra Keşmirlilerin Hindistan'a bakış açısında yeni bir paradigma değişikliği ortaya çıkmış; Hindistan'dan ayrılma yerine uzlaşmaya yönelik bir eğilim doğmuştur. Mohammad Bashir Asef; Pakistan'ın "Azad Keşmir"de, sadece İslami kesimler üzerinde ve din kardeşliği kapsamında gönül bağı kurabildiğini, halkın büyük bir bölümünün Pakistan'a yabancılaştığını savunmaktadır.⁸⁷³ Yakaladığı psikolojik üstünlüğünün paralelinde Hindistan,

871 Lamb, a.g.e, s.297

872 Dixit, a.g.e, s.225-232

873 Mohammad Bashir Asef, "Azad Kashmir: A Colony of the Islamic Republic of Pakistan", Pakistan Forum, Vol. 2, No. 2 (Nov., 1971), pp. 4-7+15, JSTOR, Accessed: 28/05/2013 05:08

1972 yazında (Şeyh Abdullah dâhil) siyasi yasakları kaldırmış, Şeyh Abdullah’ın oğlu Faruk Abdullah’ın Pakistan ve “Azad Keşmir”i ziyaret etmesine izin vermiştir. 1974 yılındaki bu ziyaretinde; kendi bölgelerinin “Azad Keşmir”den çok daha iyi durumda olduğunu ve Pakistan tarafında Keşmir davasının kaybedildiğine inanıldığını müşahade eden Faruk Abdullah Hindistan’a bağlanmanın daha doğru olacağına kanaat getirmiştir. L. F.Rushbrook-Williams’ın, 1956 yılında her iki Keşmir’i ziyareti sonrasındaki izlenimlerini yansıtan makalesinde; Hindistan’ın kontrolü altındaki bölgenin Pakistan’ın kontrolü altındaki bölgeden gözle görülür biçimde daha gelişmiş olduğunu ifade ettiği⁸⁷⁴ dikkate alındığında, Hindistan’ın Faruk Abdullah’ın bu ziyaretini teşvik etmesinin akıllıca bir politika olduğu düşünülebilir. Bu gelişme sonrasında Şeyh Abdullah; Keşmir konusunda Hindistan’da yirmi yıl boyunca yapılan anayasal değişiklikleri onaylayan anlaşmayı kabul etmiş, İndra Gandhi de 24 Şubat 1975’te bu anlaşmayı resmen açıklamıştır.⁸⁷⁵

Bu anlaşmanın yapılmasından sonra Şeyh Abdullah’ın hükumeti resmen temsiline de müsaade edilmiştir.⁸⁷⁶ Hindistan’ın bu süreç devam ederken 1974 yılında yaptığı nükleer deneme ve sonrasında Keşmir’de statü değişikliğine gitmesi Butto liderliğindeki Pakistan’ı çok rahatsız etmiş ve Butto’nun bu kararı protesto etmek için 24 Şubat 1975’te tüm Pakistan’da ilan ettiği genel grev çağrısı, Keşmir’de de karşılık bulmayı başarmış ve kitlesel gösterilere sebep olmuştur.⁸⁷⁷

Keşmir, 1977 seçimlerine Hindistan’ın bir eyaleti olarak katılmış, bölgedeki seçimi Şeyh Abdullah kazanırken, 1975-1977 yıllarında ülkeyi olağan üstü hal ile yöneten İndra Gandhi kaybetmiş, iktidara gelen Hindu milliyetçisi BJP lideri Moraji Desai’nin Keşmir konusundaki söylem ve uygulamaları Keşmir’i germiştir. Bu arada 1977 ve 1978

874 L.F.Rushbrook-Williams, “Inside Kashmir”, Royal Institute of International Affairs 1944, Vol. 33, No. 1 (Jan. 1957), pp. 26-35, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:03

875 Lamb, a.g.e, s.306

876 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.113 ve 185-186

877 Schofield, a.g.e. s.120-124

yıllarında çıkarılan “Cammu Keşmir Güvenlik Yasası” ve “Kamu Güvenliği Yasası” vasıtasıyla bölgede baskısını hissettiren devlet basın özgürlüğünü de kısıtlamıştır.⁸⁷⁸ Desai’nin baskı politikası bu dönemde Şeyh Abdullah’ın tekrar otonomi yanlısı bir tutum takınmasına yol açmış; 1980’de İndra Gandhi’nin iktidara tekrar gelmesi bile Şeyh Abdullah’ın söylemlerini değiştirmemiştir. Bu dönemdeki iktidarında Şeyh Abdullah, Keşmir’de ağırlığını artıran Cemaat-i İslami (Cİ)’nin okullarını kapatmış ve Cİ’ye toleranssız davranmıştır.⁸⁷⁹ Sağlığı bozulan Şeyh Abdullah 23 Ocak 1981’de, İngiltere’de eğitim alıp uzun süre orada yaşayan ve renkli bir hayata düşkünlüğü nedeniyle halk arasında “Dis-ko” olarak anılan tıp doktoru oğlu Faruk Abdullah’ı halefi ilan etmiş, Ağustos 1981 ayında da parti başkanlığına getirmiştir. Şeyh Abdullah’ın 8 Eylül 1982’deki ölümü üzerine Faruk Abdullah babasının yerini almıştır. Bu arada yargılaması devam eden Makbul Bat 1980 yılında idama mahkûm edilmiş ve bu karar kitlesel gösterilere neden olmuş; 11 Şubat 1984’de idam edilmesi sonrasında, Makbul Bat’ın adı direniş ile özdeşleşmiştir.⁸⁸⁰

1980’de tekrar iktidara gelen İndira Gandhi, yükselen ayrılıkçı hareketleri kontrol altına alabilmek için Merkezi Hükümeti güçlendirmeye yönelik politikalara ağırlık verince, bu politikalarda Keşmir’de rahatsızlık yaratmıştır. Faruk Abdullah da babasının yaptığı gibi, İndira Gandhi’nin partisi ile işbirliğini reddederek, 1983 seçimlerine yalnız girmiş ve seçimleri kazanmıştır.⁸⁸¹ Faruk Abdullah’ın babasından devraldığı, göçmenlerin Keşmir’e dönebilmelerini sağlayan ve hükümetçe reddedilen yasayı yüksek yargıya taşınması, İ.Gandhi’nin Keşmir seçimlerinde işbirliği teklifini reddetmesi, “Otonomi Grubu” olarak adlandırılan Tamil Nadu ve Assam gibi eyaletlerle işbirliğine gitmesi ve devamında ayrılıkçı Sih hareketinin liderleriyle görüşmesi İ.Gandhi’nin tepkisini

878 Aparna Rao, a.g.e, s.276

879 Schofield, a.g.e. s.124-126

880 Sikend, a.g.e.

881 Arı, a.g.e, s.106

çekmiş ve Hint Hükümetine muhalif olarak görülen Faruk Abdullah gözden çıkarılmıştır.⁸⁸² Bu dönemde Keşmir'de meydana gelen toplumlararası şiddet olayları da İ.Gandi yönetimince, Faruk Abdullah'ın yönetim zafiyeti olarak algılanmıştır.

Bu arada 1984 yılının başlarında Shri Jagmohan'ın Keşmir'e vali olarak atanmasının taşıdığı anlam Faruk Abdullah tarafından algılanmamıştır. Jagmohan, 1973 petrol krizinden sonra ülke ekonomisinin bozulduğu ve iç istikrarın sarsıldığı dönem sonrasında İ.Gandi'nin toplumsal tepkileri bastırmak için ülke genelinde uyguladığı olağanüstü hal döneminde (1975-1977) Yeni Delhi Vali yardımcılığı yapan, aşırı sertlik yanlısı ve toplumsal muhalefeti ezme konusundaki katı tutumuyla bilinen bir bürokrattır.⁸⁸³ Nitekim Jagmohan toplumsal tepkileri bastırmadaki maharetini göstermekte gecikmemiş ve 2 Temmuz 1984'de Faruk Abdullah'ı görevden almıştır. Faruk Abdullah'ın görevden alınması ve Şiaçen Buzulu çatışmaları nedeniyle iki ülke ilişkilerinin gerilmesi sonrası Keşmir'de düzenlenen gösterileri aşırı güç kullanarak bastırmayı tercih eden Jagmohan, bölge halkının Hindistan'a karşı yabancılaşmasının sembol ismi olmuş ve gençliğin militanlaşmasını da tetiklemiştir.⁸⁸⁴ İ.Gandi'nin 31 Ekim 1984'de iki Sih muhafızı tarafından öldürülmesi de bölge tarihinin akışını değiştirmiştir.

Shri Jagmohan'ın sokağa çıkma yasakları ve toplu tutuklamalarla muhalefeti yok etmeye çalıştığı bu dönemde Keşmir hükümeti de yolsuzluklarla anılır olmuş, bölge umutsuzluk ortamına hapsedilmiştir. Hükümete duyulan güvensizliği kullanan Jagmohan, 7 Mart 1986'da hükümeti görevden alarak bütün yetkileri kendisinde toplamıştır. Halkta direniş arzusunu kamçılamaktan başka bir işe yaramayan bu uygulamalara karşı tepkiler kendini militanlaşma zemininde bulmuştur.⁸⁸⁵ Bu

882 A.S.Dulat, **KASHMİR THE VAJPAYEE YEARS**, Hasper Collins Publishers India, Uttar Pradesh, 2015, s.186-187

883 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.115

884 Schofield, a.g.e. s.131-134

885 Lamb, a.g.e., s.330

arada 1985'te İngiltere'de tutuklanıp serbest kaldıktan sonra Pakistan'a sığınan Amanullah Han da silahlı eğitime başlamıştır.⁸⁸⁶ Eğitim, sağlık ve sosyal dayanışma alanında gösterdiği ilerleme ile halkta karşılık bulunan Cİ gibi gruplar da militanlaşmaya doğru evrilmiştir.

Annesinin yerine başbakanlığı üstlenen R. Gandhi de Faruk Abdullah'ı, Keşmir seçimlerinde kendi partisi ile işbirliği yapması için baskılamıştır. Hindistan Hükümetinin desteği olmadan iktidarda kalamayacağını gören Faruk Abdullah da işbirliğini kabul etmiş ve Kasım 1986'da, geçiş dönemi hükümetinin başbakanı olarak atanmıştır. Müslüman cenah da Mart 1987 seçimlerinde işbirliğine karar vermiş; 19 Ocak 1986'da Müslüman Birleşik Cephesi (MBC) fikri fiiliyata geçirilerek seçim faaliyetlerine başlamıştır.⁸⁸⁷ İstihbarat geçmişinin büyük bölümünü Keşmir üzerinde geçirdikten sonra RAW (Research and Analysis Wing-Hindistan İstihbarat Teşkilatı) başkanlığından emekli olan ve sonrasında Hint Hükümeti tarafından ayrılıkçı yapıları sisteme çekerek görüşme masasına oturtma misyonu verilen A.S.Dulat da baskı politikalarının Keşmir'de daima geri teptiğine ve halkı kenetlendirerek Plebisit Cephesi ve MBC gibi muhalif yapıların kurulmasına zemin sağladığına inanır.⁸⁸⁸

27 Mart 1987 seçimlerinden galip çıkan, Faruk Abdullah'ın Ulusal Konferans Partisi (UKP) ile Rajiv Gandhi'nin Kongre Partisi (KP)'nin ittifakı Keşmir'de iktidara gelmiştir. Fakat beklentilerin aksine seçimler bölgeye huzur değil kaos getirmiştir; zira seçimlerde yapılan usulsüzlük iddiaları ve muhalefete yapılan baskılar halkın sabrını taşırılmıştır. Gelinek noktada, halkın normal yollarla yönetime katılma umutları kırılmış ve halk yönetimden ümidini kesme konusunda sınırı aşmıştır. Bundan sonra yükselen muhalefet dalgası ile İslami gruplar bağımsızlık çağrılarını yapmaya başlamış, halk sokaklara dökülmüş, Ağustos 1988

886 Noorani, a.g.e. s. 67-68

887 Arı, a.g.e, s.106-108

888 Dulat, a.g.e, s.312-315

ayındaki şiddet olayları sonrasında Vali Jagmohan sıkıyönetim ilan etmiştir.⁸⁸⁹ Ekonomik sıkıntılar ve hayat pahalılığı da bu sorunlara tuz biber ekmiş, R. Gandhi’nin verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle kaynak bulamayan Faruk Abdullah Hükümeti de sorunlara çözüm üretememiştir.⁸⁹⁰ Şahsına duyulan güven sarsılan Faruk Abdullah bu dönemde bir suikasttan kurtulmuştur.⁸⁹¹ Keşmir günden güne gerilmiş, ılımlı İslami yapılar dahi militan örgütler kurmaya başlamış ve bölge patlamaya hazır hale gelmiştir. Keşmir’in patlama noktasına gelmesinde en temel neden olarak demokrasinin çöküşünü gören Sten Widmalm, bu çöküşün, İ.Gandhi’nin merkezi kuvvetlendirme politikasındaki aşırılık, 1983-1984 yılında yaşanan olaylar ve Jagmohan’ın bölgeye Vali olarak atanmasıyla başladığını düşünür.⁸⁹²

Keşmir Hindistan’a bağlandıktan sonra Keşmir’in anayasal statüsünün belirlenmesi konusu Keşmir ve Hindistan arasında kriz üreten mekanizmaların en başında yer almış ve buradan doğan gerilim Pakistan’a da yansımıştır. Hindistan Birliği’nin 1950 Anayasasının 370. Maddesi Keşmir’e, muafiyet tanınarak ülkeye katılma daveti yapılmasına cevaz vermiştir. Bu kapsamda Keşmir’in; arazi düzenlemeleri, mülkiyet hakları, göç ve bazı siyasi konularda, diğer eyaletlere tanınmayan, yasama yapma hakkı vardır. Fakat Hindistan yönetimleri, bir yandan merkezi hükümeti güçlendirirken diğer yandan; seçimleri manipüle edip Hindistan yanlısı liderler iktidarda tutma ve bağımsızlık yanlısı liderleri marjinalleştirme yoluyla Keşmir’in özel statüsünü zaman içinde aşındırmayı tercih etmiştir.⁸⁹³ Bu noktada problem ile karşılaşıldığında, işbirliği yapmaya meyilli Keşmir yönetimleri ile yeni entegrasyon anlaşmaları yapma ve anayasa değişiklikleri ile Keşmir’i “Bir-

889 Altuğ, a.g.e, s.53

890 Dixit, a.g.e, s.87-88

891 Schofield, a.g.e., s.135-140

892 Sten Widmalm, “The Rise and Fall of Democracy in Jammu and Kashmir”, *Asian Survey*, Vol. 37, No. 11 (Nov., 1997), pp. 1005-1030, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:09, 1015-1016

893 Noorani, a.g.e. s.60-62

lik Anayasal Düzeni” içine çekme yoluna gidilmiştir. Ancak Keşmir’in statüsü konusu her zaman önemli bir tartışma konusu olmuş ve Yüksek Mahkemeye de taşınmasına rağmen çözülememiştir.⁸⁹⁴ Keşmirli de; kendi hükümetlerinin Keşmir’in anayasal haklarını Merkezi Hükumete teslim ettiği ve özgürlük mücadelesinin heba olduğu kaygısıyla hayal kırıklığı yaşamıştır. **(Ek-3: Hindistan Anayasasının 370. Maddesi)**

4.1.3. Hindistan’ın Keşmir’deki Hâkimiyetinde Nehru Abdullah Hanedanları Faktörü

Keşmir’de istikrarın kaybolduğu dönemde bölgeyi derinden etkileyen bir gelişme yaşanmış; Pakistan Devlet Başkanı General Ziya Ül Hak’ın, 17 ağustos 1988’de bir suikasta kurban gitmesi bölge dengelelerini sarsmıştır. Bu süreçte Müslüman gençliğin militanlaşması artmış ve yönetime karşı yabancılaşma hat safhaya ulaşmıştır. Keşmir’in militanlaşma-devlet baskısı sarmalına girdiği bu dönemde Hindistan’ın iç siyaseti çalkantılı bir süreç içine girmiştir. İktidara geldiği ilk yıllardaki başarısını sürdüremeyen R.Gandi, Aralık 1989 seçimleri ile koltuğunu kaybetmiştir. R.Gandi iktidar mücadelesini tekrar kazanmak amacıyla yürüttüğü bir seçim çalışması sırasında, Mayıs 1991’de öldürülünce⁸⁹⁵ Hindistan siyasetinde Gandhi Hanedanı son bulmuştur. Hindistan’ın bağımsızlık mücadelesinde arkadaş olan Nehru ve Şeyh Abdullah arasındaki ilişki kaderin ilginç bir cilvesi ile çocukları ile devam etmiş ve bu iki aile Keşmir tarihini birlikte yazmıştır. İnişli çıkışlı bir zeminde ceryan eden iki hanedanın ilişkisinde daima Nehru hanedanı baskın olmuş ve Abdullah hanedanını istediği şekle getirmeyi başarmıştır.

Nehru modern Hindistan’ı kuran en önemli şahsiyetlerin başlarında gelir; denilebilir ki Gandhi bugünkü Hindistan’ı hayata geçiren manevi, Nehru ise siyasi liderdir. Varlıklı bir Brahman aileye mensup

894 Lakhapal, P.L., a.g.e., s.309-313

895 Schofield, a.g.e. s.158

olmasına rağmen sosyalist bir dünya görüşünü benimseyen Javaharlal Nehru, İngiltere'de aldığı eğitim sonrasında ülkesinin bağımsızlık mücadelesinde öne çıkmış, zaman zaman hapis yatmış, kurucu başbakan olmuş ve bugünkü Hindistan'ın temelini atmıştır. Nehru, Hindistan'ın kuruluşundaki çalkantılı dönemlerde yapılan yolculukta gemiyi karaya oturtmadan, en az hasarla güvenli limanlara çekmeyi beceren usta bir kaptandır. Nehru, bir yandan Hindu milliyetçisi Sardar Pattel gibi liderlerin bağlılığını kazanıp, sosyal ve kültürel reformları hayata geçirip, teknolojik gelişmeye yatırımlar yapıp, ekonomik kalkınma planlarını yönlendirirken, diğer yandan ayrılıkçı eyaletleri birlik içinde tutmayı başarmıştır.⁸⁹⁶ Nehru 1938 yılında Kongre içinde kurulan Planlama Komitesi içinde bir Bilimsel Araştırma Çalışma Grubu kurulmasına önyak olmuş, devamında bağımsızlık sonrasında bilim, sanayi ve nükleer enerji alanındaki çalışmaları bizzat yönlendirmiştir.⁸⁹⁷

Junagarh ve Haydarabad gibi prenslikler ile Keşmir'in ince ve realist bir strateji ile elde tutulması da Nehru'nun hanesine yazılacak bir başarıdır; ancak bu realizmin etik sınırları aştığını da görmek gerekir. Çünkü Keşmir'deki milyonlarca insanın yaşadığı trajedi, Nehru'nun bu ince siyasetinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁹⁸ Nehru memleketi olarak bağlılık hissettiği Keşmir'in Hindistan'a bağlanması hedefinde her yolu mübah görmüş; büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanların Pakistan'a bağlanma isteği ile Ladaklı Budistlerin Keşmir yönetimi altında yaşamak istemediğini göz ardı etmenin yanında, ayrılma esaslarını oluşturan ilkelerin Keşmir'in Pakistan ile doğal bir bağ kurduğu gerçeğini de görmezden gelmiştir.⁸⁹⁹

Rasyonalist bir mantığa sahip olan Nehru sabırlı ve usta bir stratejist olarak tanımlanabilir.⁹⁰⁰ Nehru'nun Keşmir'in Hindistan'a bağ-

896 Ataöv, *Hindistan Siyaset Yazıları*, s.78-80

897 Narayanan, a.g.e, s.87-90

898 Toker, *Keşmir Meselesini Kavramak*, s.71-77

899 Snedden, a.g.e., s.32-34

900 Narayanan, a.g.e., s.81-83

lanması sürecindeki ince siyasetini anlayabilmek için Şeyh Abdullah'ı, amaçları dâhilinde kullanmayı nasıl başardığına bakmak gerekir. Kökeni Keşmir panditlerine dayanan Nehru Keşmir'e özel önem verirken, Şeyh Abdullah'ın seküler Hindistan idealinde taşıdığı önemi kavramıştır.⁹⁰¹ Nehru, Şeyh Abdullah 20 Mayıs 1946'da tutuklandığında destek olmak için Keşmir'e gelmiş ve Mihrace Sing Hükümeti tarafından 19 Temmuz 1946'da gözaltına alınmış ve ülkeye sokulmamıştır. Şeyh Abdullah'ı cezaevinde ziyaret etmek için çabalarını sürdüren Nehru 24 Temmuz'da bunu başarmıştır.⁹⁰² Bağımsızlık sonrasında Müslüman milisler Keşmir'e müdahale ettiğinde, ilk önce Şeyh Abdullah'ın hapisten çıkarılarak mücahitlere karşı direnişi yönlendirmesini sağlamış ve Şeyh Abdullah'ın en güvendiği insanların tepesine yerleşmiştir.⁹⁰³ Müteakiben Şeyh Abdullah'ı Başbakanlığa getirerek "İki Millet Teorisi"ne darbe vurmuş ve Hindistan'ın bölge üzerindeki hak iddialarını meşru zemine çekmiştir.

Şeyh Abdullah'ın Başbakanlığı altında Keşmir'in Hindistan'a katılma kararını aldırdıktan sonra da, Delhi Anlaşmasında kendisine verilen otonomi sözlerinin tutulmasında ısrar eden Şeyh Abdullah'ı, 1953-1958 yılları arasında hapiste tutarak, toplumsal muhalefeti sindirmiş, bu arada 1957 yılında Keşmir Meclisinin Hindistan'a bağlanma kararı almasını sağlamayı başarmıştır.⁹⁰⁴ Şeyh Abdullah 1958 yılı başında serbest bırakılmış, ancak muhalif siyasetine devam etmesi üzerine, dört aylık bir süre sonrasında tekrar tutuklanmıştır.⁹⁰⁵ Pakistan ile ilişkilerin gerilmesi üzerine 1964 yılında, hem Pakistan ile yapılması düşünülen görüşmelerde arabuluculuk yapması hem de Keşmir'deki gerilimi yumuşatması maksadıyla serbest bırakılan Şeyh Abdullah'ın çabaları, Nehru'nun Mayıs 1964'deki ölümü üzerine sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemde ÇHC ve ABD ile girdiği ilişkilerden rahatsız olunması üzerine

901 Noorani, a.g.e., s.15-16 ve 38-39

902 Gupta, a.g.e., s.62-64

903 Gupta, a.g.e., s.102

904 Noorani, a.g.e., s.42-60

905 Lamb, a.g.e., s.201-203

Şeyh Abdullah 1965 yılında tekrar tutuklanmış ve 1968 yılına kadar cezaevinde kalmıştır.⁹⁰⁶

Şeyh Abdullah’ın 1956 yılında cezaevinden BMGK’ya gönderdiği bir mektup; bir yandan bağımsızlık sürecinde yaşanan çatışmalardan O güne kadarki bölge gelişmelerinin bir tarihi dökümünü verirken, diğer yandan da Nehru’nun kendisini nasıl kullanarak Keşmir’in Hindistan’a bağlanmasını başardığını açık bir şekilde ifşa etmektedir. Bu mektupta Şeyh Abdullah; Nehru’nun ince planlarını nasıl hayata geçirdiğini, kendisini amaçları için kullandıktan sonra nasıl cezaevine koydurduğunu, Müslüman liderleri ve toplumu nasıl baskı altına alarak Keşmir Meclisinden Hindistan’a bağlanma kararı çıkarttığını ve amacına ulaşana kadar bütün dünyayı nasıl oyaladığını net ifadelerle açıklamaktadır.⁹⁰⁷

Keşmir’in Hindistan içindeki konumunu belirlemek için yapılan anayasal düzenlemeler masaya yatırıldığında da görülmektedir ki bu düzenlemelerin çoğunda yine bu iki hanedanın imzası vardır. Nehru ile Şeyh Abdullah arasında yapılan 1952 tarihli Delhi Anlaşması ve İndira Gandhi ile Şeyh Abdullah arasında yapılan 1975 tarihli Keşmir Anlaşması Keşmir’in tarihini değiştirmiştir. Hindistan’da Keşmir’in statüsü konusunda, 1953 ve 1986 yılları arasında, federal hükümetin yetkilerini ve nüfuzunu arttıran kırkiki adet anayasa değişikliği yapılmıştır. 1986 tarihli düzenlemeyi yapmak yine bu iki hanedanın temsilcilerine nasip olmuştur; Rajiv Gandhi ve Faruk Abdullah.⁹⁰⁸ R.Gandhi Mayıs 1991’de öldürülünce Hindistan siyasetinde Nehru (Gandhi) hanedanı son bulmuş, ancak Abdullah hanedanı devam etmiştir. Ancak bugünkü Hindistan’ın modernizasyonu ve kalkınmasında, demokrasinin gelişiminde, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemesinde, kadın haklarının gelişiminde ve kast ayrımının aşılması yönündeki çabalarda Nehru’nun hatırı sayılır bir izi kalmıştır.⁹⁰⁹

906 Lockwood, a.g.e.

907 Ahmet Eryüksel, “Şeyh Muhammed Abdullah’ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne Mektubu ve Keşmir Gerçeği”, **Keşmir Dosyası**, der, Halil Toker, s.125-134

908 Lamb, a.g.e, s.195

909 Narayanan, a.g.e, s.124-136

4.2. Keşmir’de Hint Hâkimiyetine İsyân (Hartallar) ve Hindistan’ın Reaksiyonu

4.2.1. Hartallar Dönemi (1989-2001)

1989 yılı Keşmir’in Hindistan kontrolü altındaki tarihinde kritik bir değer taşır; çünkü bu yıl Keşmir halkı, sadece Rajiv Gandhi’nin iktidardan düşmesiyle bir hanedanın sona ermesine tanıklık etmemiş, aynı zamanda Hindistan’ın kurduğu baskı düzenine isyan ettiği “hartal”ları (intifada) başlatmış, ancak sonucunda yine hüsrana uğramıştır. Çünkü bağımsızlık idealine ulaşma hedefinde uluslararası toplumun ilgisini çekmesi için düzenlenen gösteriler dünyadan beklediği karşılığı görememenin ötesinde, Hindistan hükümetinin aşırı sert tedbirleri ve sindirme politikası ile karşılaşmıştır. Hartalların yaşandığı 1989-1996 yılları arasında Keşmir vadisi, “Keşmir Cehennemi”ne dönmüş; binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlerce insan yaralanmış, çok sayıda insan işkence ve tecavüze uğramış ve halkın ruh sağlığı bozulmuştur. Kazananı olmayan bu çatışma ortamı 1996 yılında hızını kaybettikten sonra Hindistan Hükümeti bölgenin normalleşmesine yönelik bir politikayı hayata geçirse de halkın Hindistan idaresine karşı yabancılaşmasının arttığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.⁹¹⁰ Hartallar döneminde Hindistan bölgedeki hâkimiyetini bir “demir perde” öreerek devam ettirebilmiştir.

1989 yılı aynı zamanda SSCB’nin Afganistan’dan çekildiği ve uzun zamandır burada savaştan yabancı savaşçıların cihat ideali üzerine yeni hedeflere yöneldiği bir yıldır. SSCB’nin Afganistan’dan çekileceği belli olduktan sonra buradaki yabancı savaşçıların Keşmir için statejik derinlik sağlayacağını düşünen Pakistan İstihbaratı (ISI) Keşmirli ve yabancı savaşçıları bu dava için eğitmeye başlamıştır. Taliban ve El Kaide gibi örgütlerin cihat konusundaki hassasiyeti ve SSCB gibi bir küresel aktörü yenilgiye uğratmanın verdiği özgüven yeni hedef arayış-

910 Dixit, a.g.e, s.87-88

ları ile birleşince ISI’nın bu savaşçıları Keşmir davasına yönlendirmesi kolaylaşmıştır.⁹¹¹ Bu maksatla Afganistan’ın Paktia Eyaletinde kurulan kampta eğitilen yerli ve yabancı savaşçıların ellerinde, SSCB işgaline karşı Afganistan direnişinde kullanılan gelişmiş silah ve teçhizatın bulunduğuna dair istihbarat alan CIA Hindistan Yönetimini, bu silahların Keşmir’de kullanılma ihtimaline dair uyarmıştır.⁹¹²

Afganistan gelişmelerinin Keşmir’deki muhtemel yansımalarına karşı strateji geliştirme arayışındaki Hindistan’ın bulduğu çözümlerden biri de bölgeyi sıkı bir şekilde kontrol altına almak olmuştur. Bu bağlamda göreve getirilen Vali Jagmohan’ın baskı politikası ise geri tepmiş ve halkın yabancılaşmasına yaramıştır. Bölgeyi bu duruma getiren olayların temelinde öncelikle Vali Jagmohan’ın baskı politikaları yatar. Jagmohan’ın yönetiminde; önce kademeli olarak hükümetler görevden alınmış, sonra Meclis feshedilerek bütün yetkiler kendisinde toplanmış ve seçimler yenilenmiştir. 27 Mart 1987 seçimleri öncesinde muhalefetin baskı altına alınması, seçim sonuçlarının manipüle edildiğine dair kanaat oluşması ve seçimi Faruk Abdullah’ın UKP’si ile Rajiv Gandhi’nin Kongre Partisi ittifakının abartılı bir rakamla kazanması bardağı taşıran son damla olmuştur. Çünkü bu noktada halkta; “tercihlerinin hiçe sayıldığı ve normal yollarla yönetime katılma umutlarının gasp edildiği” hissiyatı hâkim olmuştur. Halk nezdinde “işbirlikçi” konumuna düşen Faruk Abdullah’ın iktidarının ekonomik sorunları çözememesine yolsuzluk iddiaları da eklenince olaylar kontrolden çıkmıştır. Vali Jagmohan, düzeni; geniş çaplı tutuklamalar, sokağa çıkma yasakları ve sertlik yoluyla sağlamaya çalışarak bir müddet daha zaman kazansa da 1989 başlarında toplum patlama noktasına gelmiştir.

911 Ahmed Rashid, **Taliban, Militant İslam, Oil and Fundamentalism in Central Asia**, Yale University Press, New Haven & London, 2001, s.128-129 ve 186-1

912 Steve Coll, **Ghost Wars, Secret History of CIA, Afghanistan and Bin Laden, from Soviet Invasion to September 10, 2001**, Penguin Press, New York, 2004, s.221

Hindistan'ın Cumhuriyet Günü kutlamalarına denk gelen 26 Ocak 1989 tarihinde başlatılan hartal dalgası bütün yıl sürmüştür. Makbul Bat'ın idamının beşinci yılına denk gelen 11 Şubat tarihi ise her yıl tekrarlanan büyük bir hartalın başlangıcını ifade etmiştir. Bu yıl; gösteriler, siyasi suikastlar, dini topluluklar arası çatışmalar, Hindistan'ın Keşmirli Müslüman İçişleri Bakanı'nın kızının kaçırılarak hapisteki militanlarla takas edilmesi gibi olaylar ile birlikte, sokağa çıkma yasakları ve yönetimin olayları sertlikle bastırma gayretleriyle geçmiştir. Jagmohan'ın yerine valilik görevini devralan eski Genelkurmay Başkanı ve Manipur ile Nagaland eyaletlerinde valilik yapan General K. V. Krişna Rao da olayları engellemekte başarılı olamamıştır.⁹¹³ Hindistan Hükümetinin tırmanan olaylara ilk reaksiyonu Temmuz 1989'da görevi devreden Vali Jagmohan'ı altı ay sonra tekrar göreve atamak olmuş; buna tepki gösteren Faruk Abdullah'ın istifası krizi içinden çıkılmaz hale getirmiştir.⁹¹⁴ Vali Jagmohan'ın göreve başladığı günden hemen bir gün sonra, 20 Ocak 1990'da, göstericilere ateş açılması üzerine 100 gösterici hayatını kaybetmiştir. Jagmohan yine Meclisi feshederek bütün yetkileri üzerinde toplamış, yeni birlikler kaydırarak bölgedeki güvenlik kuvvetleri rakamlarını artırmıştır. Çatışma ve baskı ortamının arasında kalan Keşmirli Hindular, nüfusun çoğunluğunun Hindu olduğu Cammu'ya göçerek hayatlarını güvence altına almaya çalışmış; ancak kamplardaki şartların kötülüğünden pek çok can kaybı yaşanmıştır.

Bu arada 21 Mayıs 1990'da, bölgenin saygın insanlarından Srinagar müftüsü Mevlana Faruk bir faili meçhul cinayete kurban gitmiş ve bu cinayeti protesto için düzenlenen gösteride halka ateş açılması üzerine 47 gösterici hayatını kaybetmiştir. Vali Jagmohan'ın dış dünyaya demir bir perde ile kapayarak yarı açık cezaevine çevirdiği Keşmir'deki görev süresi kısa sürmüş, Jagmohan'ın beş ay süren bu kısa görev dönemi yıllar süren sertlik yanlısı valilik sürecini aratmıştır.⁹¹⁵

913 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.187

914 Altuğ, a.g.e, s.54

915 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.190-192

Görünen odur ki Hindistan yönetimi onun “Açık Sindirme” döneminin bittiğine hükmetmiş, yerine Hindistan İstihbarat Teşkilatı (RAW)’nın yöneticilerinden Girish Saxena’yı getirerek, “Örtülü Sindirme” stratejisine geçmiştir. Vali Saxena’nın ilk işi, hemen yeni bir OHAL yasası çıkartılmasını sağlayarak; güvenlik güçlerine sorgusuz sualsiz ateş etme, arama ve tutuklama izni verilmesinin yanı sıra soruşturma muafiyeti sağlamak⁹¹⁶ ve sonrasında adı insan hakları ihlalleriyle özdeşleşecek “Sınır Koruma Birlikleri (BSF)”ni bölgeye kaydırmak olmuştur.⁹¹⁷ Bu tedbirler kapsamında güvenlik kuvvetlerinin yarattığı baskı ortamı kısa vadede olayların üzerine bir güvenlik perdesi örtse de uzun vadede Hindistan’ın demokrasi algısını ve yumuşak gücünü erozyona uğratmaya hizmet etmiştir.⁹¹⁸

Vali Saxena’nın uygulamaya koyduğu sindirme tedbirlerinin ilk ciddi yansıması, Şubat 1991’de, Kunan Pospora bölgesinde 53 kadına, ailelerinin gözleri önünde tecavüz edilmesi olayı ile ortaya çıkmış; olayın faili olan birliğin belli olmasına rağmen kimse kanuni takibat görmemiştir. Bu olay bölgeyi ziyaret eden Hint sivil toplum örgütleri tarafından doğrulanmıştır ve günümüzde hala Hint insan hakları örgütleri tarafından gündemde tutulmaktadır.⁹¹⁹ Bu üzücü olayı sivil halka yönelik toplu katliamlar takip etmiş ama yine failer kanuni takibat görmemiştir. Bu olayları protesto eden CKCK’nin “Azad Keşmir”deki lideri Amanullah Han’ın önderliğinde, sınırdan Keşmir tarafına geçmeye çalışan gruba Pakistan askerlerinin ateş açması sonucu 8 gösterici hayatını kaybetmiştir.⁹²⁰ Bu arada Keşmir’deki militan gruplardan CKCK ile Cemaat-i İslami’nin militan kolu Hizbul Mücahidin arasında çıkan çatışmalar dikkat çekmiştir. Keşmir gündemini takip eden gözlemciler son gelişmeleri anlamakta zorlanırken yeni valinin istihbarat

916 Mukherjee, a.g.e.

917 Schofield, a.g.e., s.153-156

918 Mukherjee, a.g.e.

919 “Report: Kunan Pospora by a Fact Finding Delegation, 19 June 2013”, **Center for Policy Analysis**, 25 Haziran 2013, Report Six

920 Arı, a.g.e, s.157-158

kökenli olduğunu gözden kaçırmıştır. Bu arada 1991 yılında Hindistan da önemli siyasi gelişmeler yaşanmış; V.P. Sing Hükümeti devrilmiş, R. Gandhi bir suikasta kurban gitmiş ve Naraşima Rao iktidara gelmiştir. Yeni hükümetin ılımlı tavrı olayların bir nebze olsun azalmasına yardımcı olmuştur.⁹²¹

1992 yılında kaos ortamı sürerken Saxena Yönetiminin yeni bir uygulaması hayat bulmuştur. Güvenlik Kuvvetleri, CAT (Concealed Apprehension Tactics) adı verilen bir proje ile teslim olan ya da yakalanan militanlardan oluşan yeni örgütler kurarak İslami direnişi zayıflatmayı, bu itirafçıların gösterdiği yerlere operasyonlar düzenleyerek ayrılıkçı örgütlere darbe vurmaya ve itirafçıların verdiği bilgiler ile ayrılıkçı örgütlerin personel ve lojistik altyapısını çökertmeyi hedeflemiştir. Bu yıl Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinde gerçekleşen Babri Cami olayı bütün Alt Kıtada Müslüman ve Hindu toplumlara arasına nifak girmesine neden olmuştur.⁹²² Babür Şah zamanında yapılan bu caminin bir Hindu tapınağı yıkılarak inşa edildiğini iddia eden Hindu fanatiklerin, anılan camiye tahrip ederek yerine bir tapınak yapmaya kalkışmasının yaktığı ateşin sıcaklığı Keşmir'i de kavurmuştur.⁹²³

1993 yılına girildiğinde yeni bir toplu katliam yaşanmış; Asya İnsan Hakları Gözleme Örgütünün verilerine göre; 6 Ocak 1993'de Sopore şehir merkezinin bir bölümü yakılarak en az 43 vatandaş katledilmiştir. Olayın sorumlusu meşhur BSF birlikleri olmasına rağmen yine kanuni bir takibat yapılmamıştır. Bu yıl faili meçhul cinayetlerin hedefine doktorlar konulmuş; bölgenin saygın Keşmirli Müslüman cerrah ve hekimleri öldürülerek halkın gücü kırılmak istenmiştir.⁹²⁴ CAT sözcüğü İngilizcede kedi anlamına geldiği için halk arasında "kediler" olarak bilinen itirafçıların faaliyetleri de halkta korku yaratmıştır; zira güvenlik

921 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.194

922 Arı, a.g.e, s.136

923 Schofield, a.g.e., s.158

924 Schofield, a.g.e., s.158-159

güçleri ile gelen maskeli “kediler”in işaret ettiği insanlar gözaltına alındıktan sonra bu insanların çoğundan bir daha haber alınamamaktadır.⁹²⁵ Uluslararası İnsanî Yardım Teşkilatı (İHH) Keşmir temsilcisi Bülent Alan, bölgedeki 1993-1994 yıllarına ait gözlemlerini yazdığı kitabında “kediler”in bu faaliyetlerini detaylıca aktarmaktadır.⁹²⁶

Hindistan’ın sindirme politikaları karşısında zayıflayan direniş sonrasında, Şubat 1993’de, 30 kadar siyasi parti bir araya gelerek, bir çatı organizasyon altında muhalefeti birleştirmiş; Bütün Partiler Hürriyet Konferansı (BPHK) adını alan bu yapı altında, bağımsızlık idealine siyasi alanda devam etmek istemiştir.⁹²⁷ BPHK’nın başına, katledilen Srinagar müftüsü Mevlana Faruk’un genç oğlu Ömer Faruk getirilmiştir. Muhalefetin siyasi zemine çekilmesi ve direnişin azalması üzerine Vali Saxena psikolojik harekât faaliyetlerine öncelik vererek, basın üzerindeki kontrolü azaltıp bölgeyi ulusal ve uluslararası medyaya açmıştır. Yalnız Vali Saxena’nın bir şartı vardır; “yanlış raporlar düzenleyen Uluslararası Af Örgütü”nün bölgeye girişi yasaktır. Ortamın sükûnete doğru ilerlediğini düşünen Hindistan Hükümeti, Mart 1993’de Vali Saxena’yı görevden alarak Emekli General Krişna Rao’yu tekrar valilik görevine atamış, bu karar daha yumuşak bir politikanın izleneceğini düşündürmüştür.⁹²⁸ General Rao’nun tekrar göreve getirilmesini, güvenlik kuvvetlerinin ölçü bilmez hukuksuzluklarına karşı zirveye çıkan “disiplin ihtiyacı” ile açıklamak mümkündür. General Rao Yönetimi de bölgeyi insan hakları örgütlerine açmış, ancak Uluslararası Af Örgütü’nün yasağı devam etmiştir.⁹²⁹

925 Oral, S., a.g.e., s.35-36

926 Bülent Alan, **Tutsak Keşmir**, İHH İnceleme ve Araştırma Komisyonu Dizisi 1, Ankara, 1995, s.18-20

927 John G. Cockell, “Ethnic Nationalism and Subaltern Political Process: Exploring Autonomous Democratic action in Kashmir”, **Nations and Nationalism**, 6 (3), 2000, s.319-345

928 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.195

929 Schofield, a.g.e., s.159-163

Ekim 1993'te güvenlik kuvvetlerinin yumuşayan tavrından cesaret alan 100 kadar militan, uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekmek maksadıyla, Müslümanlarca kutsal sayılan Hazretbal Camisini kontrol altına almıştır. Hindistan askerleri dikkatli bir tutumla, müdahale etmeden bölgeyi izole etmiş, sorun görüşmeler yoluyla çözülmüş ve 32 gün boyunca Hazretbal Camisini işgal eden militanlar teslim olmuştur.⁹³⁰ Ancak yeni yönetimin iyi niyetli yaklaşımlarına yine BSF darbe vurmuştur; Hazretbal Cami krizi sürerken düzenlenen gösterilerde halka açılan ateş sonucu 37 gösterici hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra, ilk kez olayları yapan güvenlik kuvvetlerine yönelik soruşturma açılmıştır.⁹³¹

Yeni Yönetimin güvenlik kuvvetlerini kontrol altına alma ve imaj değiştirme gayretleri, Mart 1994'de yapılan bir saldırıda bir Tümgeneralin hayatını kaybetmesine rağmen devam etmiştir. Bu yıl, cezaevinde tutulan pek çok İslami hareket lideri salıverilmiş ve seçimlerin yapılmasına yönelik adımlar atılmış, ancak BPHK seçim fikrine karşı çıkmıştır. Bu dönemde başlayan görüş ayrılıkları BPHK içinde ayrışmaların temelini oluşturmuştur. BPHK içindeki ayrışmalar; bu çatı organizasyonun demokratik bir yapı oluşturamadığı, kendi kaderini tayin hakkından vazgeçerek Pakistan eksenli bir eğilimi olan Cemaat-i İslami (ve bölgedeki etkin direniş örgütü Hizbül Mücahidin) ağırlığı altına girdiği ve daha geniş tabanlı bir zemin sağlaması muhtemel Keşmiriyat düşüncesine sahip çıkmadığı iddiaları temelinde yoğunlaşmıştır.⁹³²

Cezaevinden çıkarılan bazı ayrılıkçı örgüt yöneticilerinin ateşkes için nabız yoklamaları da ortamın yatışmasına yardımcı olmuştur. 1995 yılında, açıklık politikasının getirdiği ortamda yayımlanan raporlar bazı ürkütücü gerçekleri ortaya koymuştur. Söz konusu raporlarda; (1995 yılında bölgede mevcut olduğu iddia edilen) 63 sorgulama-işkence

930 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.196

931 Schofield, a.g.e., s.164-165

932 Cockell, a.g.e.

merkezinde yapılan işkence türleri ve buna maruz kalan insan sayıları ile bölgede mevcut güvenlik kuvvetlerinin yüz binleri aştığına dair iddiaları destekleyen bilgiler yer almıştır.⁹³³ Mayıs 1995’de, Srinagar bölgesindeki Nureddin Türbesinin (önde gelen Hindu karakterlerden Nand Rişi’nin türbesi olarak da anılır), Harkatül Ensar Örgütü militanlarınca işgal edilmesi⁹³⁴ üzerine güvenlik kuvvetlerinin müdahalesi sonucu 40 kişinin ölmesi ve türbenin tahrip olması nedeniyle güvenlik önlemleri artırılrsa da Vali Rao iyi niyetli söylemlerini korumuştur.

Bu dönemde Pakistan’ın Keşmir hartallarındaki rolüne dair tartışmalar da artmıştır. “Azad Keşmir”den yaptığı radyo yayınları ile Keşmir Müslümanlarının direnişine psikolojik harekât desteği veren Pakistan’ın “Azad Keşmir”de kurduğu militan eğitim kampları 1993 yılında bölgeyi ziyaret eden insan hakları örgütlerince tespit edilmiştir. Pakistan’ın Afganistan’da yönetimi ele geçirme mücadelesinde desteklediği Hizbi İslami Gülbettin (HİG) Örgütünün lideri Gülbettin Hikmetyar’ın 14 ağustos 1993’de, “Hindistan’a karşı cihad ilan ederek” bölgeye militan gönderdiğini açıklaması Hindistan’ın eleştirilerine sebep olmuştur.⁹³⁵ BBC muhabirlerinin bölgedeki militan eğitim kamplarıyla ilgili olarak 1995 yılında yayınladığı belgesel de Pakistan’ı zor duruma düşürmüştür.⁹³⁶

1996 yılında Hint Hükümeti bölgeyi normalleştirme politikasına hız vererek seçimlerin yapılmasını hedeflemiştir. BPHK buna yanaşmazken Faruk Abdullah ikna olmuş; 1997 yılında yapılan seçimleri, Hint Hükümetinin sisteme entegre etmeyi başardığı eski militan ve ayrılıkçıların da desteği ile kazanan Faruk Abdullah tekrar bir hükümet kurmuştur.⁹³⁷ Bu dönemde şiddet olayları eskisi kadar olmasa da zaman zaman etkili olmuştur. Her iki ülkede yaşanan iktidar değişiklikleri or-

933 Schofield, a.g.e., s.166-170

934 Rao, a.g.e, s.281-282

935 Rao, a.g.e, s.282

936 Schofield, a.g.e., s.177

937 Noorani, a.g.e., s.122-123

tamın biraz daha sakinleşmesine katkı sağlamış, olumlu yaklaşımlar iki ülke liderinin SAARC (South Asia Association of Regional Cooperation-Güney Asya Bölgesel İşbirliği Mekanizması) zirvesindeki görüşmeleriyle desteklenmiştir. 1998’de yine bir suikasttan kurtulmayı başaran Faruk Abdullah, Keşmir Sorununun çözümünün “mevcut kontrol hattının sınır olarak tanınmasıyla” mümkün olacağına yönelik açıklamalarla, 1999’da gündem oluşturmuştur.⁹³⁸

Bu dönemin önemli bir gelişmesi de, 1998 yılında Vali Rao’nun yerine atanan bölgenin eski (istihbarat kökenli) valisi Saxena’nın, 1999’da Hindistan’da iktidara Hindu milliyetçisi BJP’nin gelmesi sonrasında da yerini korumayı başarmasıdır. Çünkü Kargil çatışmalarının yanında, 1999 yılında yapılan bir referandum ile Doğu Timor’un ayrılması bölgede yeni bir muhalefet rüzgârının esmesine neden olmuştur. Bu kapsamda “Azad Keşmir”den, göstericilerle sınır delerek Keşmir’e geçmeye çalışan Amanullah Han, 1992 yılında olduğu gibi, yine Pakistan askerlerince tutuklanmıştır.⁹³⁹ Nepal’den Yeni Delhi’ye giden bir Hindistan uçağının Aralık 1999 ayında kaçırılması ise, her iki ülke ve uluslararası toplumun dikkatli yaklaşımı nedeniyle bir kriz üretmeden aşılabilmiştir.⁹⁴⁰

Pakistan’da 1999 yılı sonbaharında bir darbe yaparak iktidara gelen General Pervez Müşerref’in, 5 Şubat 2000’de başlattığı “Keşmir Dayanışma Günü” gösterileri ortamı gerse de önemli olaylara neden olmadan atlatılmıştır. Hizbul Mücahidin örgütünün ateşkes ilanı yıl içinde sıcak rüzgârlar esmesine neden olurken, diğer militan İslami örgütlerin bunu kabul etmemesi yeni şiddet olaylarına ve provokasyonlara mahal vermiş; toplu olarak katledilen 37 Sih vatandaşın failinin tespit edilememesi bu ortamda yeni tartışmaları alevlendirmiş ve Faruk Abdullah’ın bölgenin statüsünün “otonomi” olarak tanımlanmasına yö-

938 Schofield, a.g.e., s.192-2004

939 Schofield, a.g.e., s.223-224

940 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.201-202

nelik önerileri Hindistan hükümeti nezdinde karşılık görmemiştir. Ocak 2001’de Faruk Abdullah yine bir suikasttan kurtulmayı başarmıştır.

Mayıs 2001’de Hindistan Başbakanı Vajpaye tarafından başlatılan diyalog çabaları kapsamında, Temmuz 2001’de taraflar Agra’da bir araya gelmiştir. Agra zirvesinde taraflar makul önerilerden ziyade karşı tarafın kabul edemeyeceği bilinen teklifleri gündeme getirmiş ve görüşmeler karşılıklı suçlamalar ile sonlanmıştır.⁹⁴¹ Bu sürece paralel olarak Hindistan Yönetiminin (ABD’nin tavsiyeleri ile) Keşmir’de bütün gruplar ile örtülü olarak başlattığı çözüm görüşmeleri de başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Hindistan Hükümeti ile yerel gruplar (ayrılıkçılar da dâhil) arasında yapılan görüşmeler, Keşmirli gruplar arasındaki parçalanmışlık ve görüş ayrılıklarını da ortaya çıkarmıştır.⁹⁴²

4.2.2. 11 Eylül 2001 Saldırılarının Bölgedeki Yansımaları

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD’nin, Pakistan’ı Afganistan’da işbirliğine zorlamasının yarattığı sıkıntıların Keşmir’e yansması da ağır olmuştur. Bu olayların ertesinde, 10 Ekim 2001’de Srinagar’daki Keşmir Meclisine düzenlenen saldırı sonrasında; 39 kişinin ölümü ve 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan eylemi düzenleyen ve çatışmada öldürülen militanların üzerinden Pakistan vatandaşı kimliği çıkması bölgeyi germiştir. Hindistan bu eyleme karşı ilk reaksiyonunu Keşmir’e yönelik yeni bir “Terörle Mücadele Yasası” çıkarıp, baskıyı artırarak vermiştir. Bu saldırıyı, 13 Aralık 2001’de, 14 kişinin ölümüne neden olan Hindistan Meclisi saldırısı izlemiştir. Hindistan’ın bu terör eylemlerinin arkasında Pakistan’ın olduğuna dair iddiaları sadece iki ülke ilişkilerin tekrardan gerilmesiyle kalmamış, bütün bölgenin hararetli aylar yaşamasına sebep olmuştur. Çünkü Hindistan; “Pakistan’ın teröristlere karşı acil önlemler almadığı takdirde savaşa girmekten çe-

941 Dixit, a.g.e., s.403-411

942 Dixit, a.g.e., s.321-326

kinmeyeceğini” beyan ederek birliklerini sınıra kaydirmiştir. Bunun karşılığında Pakistan da birliklerini sınıra yığmış; bölge yine savaş havasının teneffüs edildiği bir iklim yaşamıştır.⁹⁴³ Devlet Başkanı General Müşerref’in; “ülkelerini korumak için nükleer seçenekler dâhil her türlü imkânı kullanmaktan çekinmeyeceklerini” açıklaması da dünyayı ayağa kaldırmıştır.

10 Ekim 2001’de Srinagar’da Keşmir Meclisi ve 13 Aralık 2001’deki Hindistan Meclisi saldırıları sonrasında Pakistan tarafı, bu saldırıları düzenleyen militanların Hindistan ile bağlantılarına dair iddialar gündeme getirmiştir.⁹⁴⁴ 2008 yılında Hindistan’ın finans merkezi Mumbai’da saldırıyı yapan militanlardan bazılarının Hindistan istihbaratı RAW ile bağlantılarına dair Pakistan iddiaları da; saldırının Pakistan’ı köşeye sıkıştırmak için Hindistan tarafından kurgulandığına yöneliktir.⁹⁴⁵ Fakat Pakistan iddiaları uluslararası camiada ciddi bir karşılık görmemiştir. Zira, ABD Başkanı Bill Clinton’ın Mart 2000’de Hindistan’ı ziyaret etmesi ve devamında Kasım 2001’de Hindistan Başbakanı Vajpaye’nin ABD’yi ziyareti etmesiyle iki ülke ilişkilerinde başlayan yeni bir dönem⁹⁴⁶ Hindistan’ın elinin küresel bazda güçlenmesine neden olmuştur.

Keşmir’de hartallar yaşanırken küresel aktörler bölgedeki gelişmelere kendi bölgesel ve küresel çıkarları temelinde bakmaya devam etmiştir. Küresel aktörler, iki ülke ilişkileri gerildiğinde, özellikle iki ülkenin nükleer politikaları gün ışığına çıkmaya başladığı 1990 başlarında, ortamı yumuşatma yönünde müdahil olmuştur. 1998 nükleer denemeleri sonrasında küresel aktörler iki ülkenin nükleer kapasitelerinin ürkütücü boyutlara vardığını fark ederek şaşkınlık yaşamış, müteakiben yaşanan Kargil krizi ise, küresel aktörlerin müdahaleleri sayesinde,

943 Schofield, a.g.e., s.235-236

944 Rao, a.g.e, s.290

945 Chaudry, R.A., a.g.e, s.61-62

946 Dixit, a.g.e., s.427

daha büyük bir çatışmaya varmadan engellenmiştir.⁹⁴⁷ 11 Eylül 2001 saldırıları sonraki dönem ise, özellikle ABD'nin bölgeye yönelik belirleyici müdahalelerine neden olmuş; Hindistan'ın bu ortamı kendisini köşeye sıkıştırmak için bir fırsat olarak değerlendirmeye çalıştığını fark eden Pakistan, bölgedeki silahlı mücadeleye verdiği desteği sınırlandırmak zorunda kalmıştır.

4.2.3. Çatışmaların Yarattığı Hukuksuzluğun Sonuçları

Hartallar Dönemine yönelik üzerinde mutabakata varılamayan konuların başında; bölgedeki güvenlik kuvvetlerinin mevcutları, toplam can kayıp rakamları ve insan hakları ihlalleri konusu gelir. Hint Güvenlik Kuvvetlerinin açıklamalarına göre; 1988 ile 1995 yılları arasında toplam can kaybı 13.500'dür ve bunun yarından biraz azı militanlara aittir. Uluslararası Af Örgütü'nün elindeki verilere göre bu rakam 17.000'dir. Sir Frederic Bennett'in, 1993 ve 1995 yıllarında bölgeye yaptığı ziyaretler sonrası ulaştığı sonuçlarda, can kaybı sayısı 40.000 rakamının da üzerine çıkmaktadır.⁹⁴⁸ Hintli insan hakları aktivisti Gautam Navlakha, bu dönemdeki can kaybını; 40.000, yaralı sayısını 20.000 olarak verirken; Hint Güvenlik Kuvvetlerinin işgal ordusu gibi davranarak sivil halkı zorla mayın yerleştirme işinde dahi kullandığını, suç işleyen güvenlik personelinin soruşturmaya muhatap olmadığını ve neticede bölge insanının ruh sağlığının bozulduğunu ifade etmekte ve Güvenlik Kuvvetlerinin sayısının 500.000'in üzerinde olduğunu iddia etmektedir.⁹⁴⁹

Hartallar döneminde hayatını kaybeden sivil halka ait rakamlar da binlerle ifade edilmektedir.⁹⁵⁰ Hindistan İçişleri Bakanlığı rakamlarına

947 Timothy Hoyt, "Politics, proximity and paranoia: the evolution of Kashmir as a nuclear flashpoint", **Routledge, India Review**, 2:3, 117-144, DOI 10.1080/14736480412331307102: To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/14736480412331307102>

948 Bennett, a.g.e., s.54-55

949 Gautam Navlakha, "Keşmir: Bir Düşüncenin Fiili Bir Güç Halini Aldığı An", **Keşmir Dosyası**, der. Halil Toker, s 303-305

950 Schofield, a.g.e., s.182

göre; Haziran 1988-1999 arasında gerçekleşen 45.882 terör olayında ölen insan sayısı 21.039 dur. 3.179 kaçırma olayından 258'ine ne olduğu bilinmezken bunlardan 1.222'sinin öldürülmüş olduğuna inanılmaktadır.⁹⁵¹ Hindistan İçişleri Bakanlığı, 2001 yılına geldiğinde can kaybı sayısının 28.000'e çıktığını açıklamıştır.⁹⁵²

Hartallar Döneminde bölgeye giden gazeteci Süleyman Doğan'ın, gözlemlerini yansıttığı kitabında yer alan; güvenlik kuvvetleri uygulamaları ve halkın bu uygulamalara karşı hak arama çabalarının sonuçsuzluğunu yansıttığı örnekler, halkın nasıl çaresiz bir duruma düştüğünü ortaya koymaktadır. Kitapta, İngiliz Parlamentosu İnsan Hakları Grubu adına hazırlanan raporda; 1989-1992 yılına ait can kaybı rakamlarının 30.000 olduğu da vurgulanmaktadır.⁹⁵³ Uluslararası Kriz Grubu 2002 yılında yayınladığı raporda, özel düşünce kuruluşu Güney Asya Terörizm Portalı verilerine dayanarak, 1988-2002 yıllarındaki zayıat rakamlarını; 16.960 militan, 12,216 sivil ve 4.571 güvenlik personeli olmak üzere toplam 33.747 olarak açıklamıştır.⁹⁵⁴ Hintli liberaller de OHAL yasalarının korumasında insan hakları ihlalarının arttığını vurgulamaya devam ederken uluslararası insan hakları örgütlerinin çalışmalarına destek vermekte ve bölge insanının yaşadığı travmaları yansıtmaya çalışmaktadır.⁹⁵⁵

Uluslararası Kriz Grubu Keşmir sorununa yönelik olarak yayınladığı müteakip raporlarda, çok sayıda çocuğun yetim kaldığını ve çok insanın akibetinin belli olmadığını tekrar tekrar vurgulamaktadır. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)'nün 2000 yılı raporuna

951 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.197

952 Gautam Navlakha, "Keşmir'de Özgür ve Adil Seçimler", **Keşmir Dosyası**, der. Halil Tokar, s.351-352

953 Süleyman Doğan, **Zulüm, Gözyaşı ve Kıyam Beldesi KEŞMİR'den Geliyorum**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1993, s .28-36

954 International Crisis Group, "Kashmir: The View From Srinagar", 21 November 2002, **ICG Asia Report No 41**, Islamabad/Brussels

955 Yash Sharma, "Enforced Disappearances in Kashmir: Recognition and Remedy", **Center for Policy Analyses**, 20 Aralık 2016

göre; Şubat 2000'de, ailesinden akibeti bilinmeyen bir fert olduğu için resmi makamlara başvuran kişi sayısı 700-800 arasındadır. Brakpora Bölgesinde, 25 Mart'ta güvenlik kuvvetleri tarafından götürüldükten sonra bir daha haber alınamayan 17 kişinin akibetini öğrenmek için, 3 Nisan 2000'de yapılan protesto gösterisinde halka ateş açılması sonucunda 7 kişi hayatını kaybederken 15 kişi de yaralanmıştır.⁹⁵⁶

Dönem ile özdeşleşen konulardan birisi de çatışmaların başladığı 1948 yılından beri sürekli olarak çıkarılan OHAL yasalarına yapılan ekleme ve yenilemeler olmuştur. Düşman Ajanı Yönetmeliği (1948), Yurttan Çıkış ve Yurtiçi Hareketleri Kontrol Yönetmeliği (1948), Yasadışı Hareketleri Önleme Yasası (1963), Saldırı ve Sabotajları Önleme Yasası (1965), Basın Yoluyla Yapılan Saldırı ve Hakaretler Yasası (1971), Cammu Keşmir Kamu Güvenliği Yasası (1978'de yapılmış, 1987 ve 1990'da güncellenmiştir), Düzeni Bozulmuş Bölgeler Yasası (1990), Terörist ve Bozguncu Hareketler Yasası (1985'de yapılmış, 1987'de güncellenmiştir), Silahlı Kuvvetlere Verilen Özel Muafiyet Yasası (1990), Terörü Önleme Yönetmeliği (2002), Yasadışı Hareketleri Önleme Yasasında Değişiklik Yönetmeliği (2004) gibi yasalar bu dönemde Bölgedeki ayrılıkçı hareketler ile mücadele kapsamında kullanılmıştır.⁹⁵⁷

Vali Saxena'nın 1990'da göreve gelir gelmez çıkmasını sağladığı "Cammu Keşmir Silahlı Kuvvetler Özel Uygulamalar Yasası" ile yine Saxena'nın valiliğinde, 1992 yılında bu yasaya yapılan eklemelerin, can kaybının resmi rakamlar ile binlerle ifade edilmesindeki katkısı küçümsenemez.⁹⁵⁸ Hukukun üstünün örtülerek güvenlik kuvvetlerinin dokunulmazlık zırhı ile sarılmasının suistimal edildiğine yönelik iddialar Hint liberallerince hala gündeme getirilmektedir. Bu doğrultuda; Güvenlik Kuvvetleri ve Paramiliter Yapıların tehdit ve şantaj ile halkın

956 *Amnesty International Report 2000*, s.4 ve 9-10

957 Usman Hassan, "Draconian Laws and Human Rights Violations in Indian Held Kashmir", *Kashmir; Challenges and Prospects*, s. 70-75

958 Schofield, a.g.e. s.171

malına el koyduğu, bazı güvenlik personelinin, isteklerine boyun eğmeyen insanları “sahte çatışmalarda” öldürdüğü ve ödül almak amacıyla çıkarılan “sahte çatışmalarda masum insanların katledildiği” gibi iddialar gündeme gelmeye devam etmektedir.⁹⁵⁹

Keşmir halkı 1989 yılından bu yana Hindistan kontrolündeki yönetime karşı isyan halindedir. Bölgede 1989 ile 2010 yılları arasında; onbinlerce insanın öldürüldüğü, onbinlerce insanın yaralandığı, “Azad Keşmir”e doğru akan Celum nehrinde yüzlerce Müslüman Keşmirli'nin cesedinin bulunduğu, binlerce kadına tecavüz edildiği, çok sayıda insanın işkence ve tecavüze uğradığı, bölgede büyüyen insanlarda yüksek oranda “Post-travmatik Stres (yaşanan travmalara bağlı psikolojik rahatsızlık)” hastalığına rastlandığı yerel kaynaklarca iddia edilirken, abartılı görünen bazı rakamlar Hintli İnsan hakları savunucuları tarafından da doğrulanmaktadır.⁹⁶⁰ Bunun yanında Bölge insanındaki psikolojik problemlere, konu hakkında araştırma yapan akademisyenler de vurgu yapmaktadır.⁹⁶¹

4.2.4. Hindistan’ın Ayaklanmayı Bastırma ve Hâkimiyet Stratejisi

Keşmir tarihinin en önemli direnişini yaşadığı dönemde Hint Hükümetinin stratejisi; öncelikle olayları şiddet ile bastırmak, sonra da siyasi pazarlık için zemin yaratmak olmuştur. Bu kapsamda Hint Hükümetleri söz konusu sancılı dönemlerde vali atama tercihlerini önemli bir argüman olarak değerlendirmiştir.⁹⁶² Hint Hükümetinin bu politikasını, iktidardaki siyasi gücün tercihinine de bağlı olarak, bölgeye atanan valilerin kişisel özelliklerinden anlamak mümkündür. Direnişin askeri

959 Noorani, a.g.e., s.76 ve 112-113

960 Navlakha, Bir Düşüncenin Güç Halini Aldığı An, s.303-304

961 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.359-360

962 Sumit Ganguly and Kanti Bajpai, a.g.e., s.409

temellerinin atıldığı 1984-1989 yıllarında sertlik yanlısı Shri Jagmohan ile sindirme politikası uygulanmış, baskı politikasının halkı yabancılaştırmaya başladığı anlaşılınca Jagmohan görevden alınmış, ancak bu dönemde hartallar başlayınca beş ay daha göreve getirilerek; daha önce görev yaptığı beş yılı aratan bir bastırma politikası uygulamasına müsaade edilmiştir.

Daha sonra 1990-1993 yılları arasında istihbarat (RAW) kökenli Saxena göreve getirilerek; bir yandan OHAL yasalarıyla korunan yüz binlerce güvenlik personeli ile örtülü bir bastırma politikası uygulanırken, diğer yandan bölge demir bir perde ile dış dünyaya tamamen kapatılmıştır. Direnişin kırıldığına kanaat getirilince, Emekli General Rao tekrar atanarak, hem güvenlik kuvvetleri disiplin altına alınmak istenmiş hem de halkı ve dış dünyayı kazanmaya yönelik algı operasyonlarına start verilmiştir. Bu kapsamda bölgeye ulusal ve uluslararası basın ile insan hakları örgütlerinin girmesine müsaade edilirken, Uluslararası Af Örgütü gibi raporları beğenilmeyen organizasyonlar da yasaklanmaktan kurtulamamıştır. Ancak Hindistan’ın insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştiri aldığı bu dönemde, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1994 yılında Cenova’da yapılan toplantılarda Hint Hükümetinin icraatlarını Faruk Abdullah’ın savunması da akıllı bir politika olmuştur.⁹⁶³

Saxena’nın valiliği döneminde Hindistan açısından bölgenin geleceğini kurtaran yatırımlar yapılmıştır. Bu dönemde direniş örgütleri içine yapılan sızmalarla bu örgütler arasına nifak sokulmuş, “Azad Keşmir”deki eğitim kampları ile bölgeye yapılan desteğin altyapısı ortaya çıkarılmış ve ince politikalarla bu altyapıyı etkisizleştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Sorgulama-işkence kamplarında devşirilen eski militanlar (kediler-itirafçılar) devreye sokularak bir yandan halk sindirilirken, diğer yandan “kediler”in kurduğu “sahte İslami militan örgütlere” yaptırılan katliamlar ve eylemler sayesinde bölgedeki direnişin imajı

963 Dulat, a.g.e, s.196-197

lekelenmiştir. Müteakiben başlatılan psikolojik harekât çalışmaları ile halkın gönlü kazanılmaya çalışılmış; ancak bu konuda başarı sağlanamamıştır.⁹⁶⁴

İslami örgütler ve partileri bölme politikası başarılı olmuş; 1994 yılında cezaevinden çıkarılan liderler aracılığı ile görüş ayrılıkları oluşturulmuş, İslami örgütler birleşmeyi başardığında ince politikalarla bu örgütler bölünmüştür.⁹⁶⁵ Kısmen istikrar elde edildiği görülen 1996 yılından itibaren, seçimler yoluyla yönetimin meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır; zira Hindistan'ın elinde Abdullah hanedanı kozu her zaman mevcuttur.⁹⁶⁶ Ancak seçimler Hindistan Yönetimine beklediği meşruiyeti vermemiş ve halkın aidiyet hissiyatının geliştirilmesinde katkı yapmamıştır.⁹⁶⁷ Hindistan Yönetimi bölge insanının ekonomik refahını sağlayamadığı gibi sosyo-kültürel özelliklerini dikkate alan politikalar üretememiş ve halkın acılarının katmerlenmesinin önüne geçememiştir.⁹⁶⁸

Keşmir'deki Hint hakimiyet politikalarına yönelik bir değerlendirme yapılırken, Hindistan'ın Keşmirli Müslümanların gönlünü kazanmaya yönelik icraatlarının zayıf kaldığı ve demokratik bir yönetim vasıtasıyla insanları sisteme entegre etmekte başarısız olduğu söylenebilir.⁹⁶⁹ Bunun yanı sıra Hindistan'ın devlet otoritesini sağlamak için uyguladığı politikaların Keşmirli Müslümanlar gözündeki meşruiyet duygularını zedelediği ve bu durumun Müslümanların ayrılıkçı örgütlere yönelmesini kolaylaştırdığını da görmek gerekir.⁹⁷⁰ Keşmirli Müslümanlar, Hindu ağırlıklı Cammu'nun ekonomik olarak daha gelişmiş

964 Schofield, a.g.e., s.198-199

965 Arı, a.g.e, s.156

966 Dulat, a.g.e., s.76-77

967 Reeta Chowdhari Tremblay, "Nation, Identity and the Intervening Role of the State: A Study of the Secessionist Movement in Kashmir", *Pacific Affairs*, Vol. 69, No. 4 (Winter, 1996-1997), pp. 471-49, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:54 UTC

968 Mukherjee, a.g.e.

969 Tremblay,a.g.e.

970 Widmalm, a.g.e.

olmasının yanı sıra yerel ve merkezi hükümet tarafından gözetilmesinden yakındır. Kamu kurumlarında Keşmirli Müslümanların düşük temsili de Keşmirli Müslümanlar arasındaki küskünlüğün büyümesine neden olmaktadır.⁹⁷¹ Keşmir’deki işsizlerin çoğunluğu da Müslümandır. İşsizliğin yanında turizm sektöründeki kötü gidiş de ekonomik girdileri düşürerek, silahlı mücadele seçeneğinin kaynağını beslemiştir.⁹⁷²

4.2.5. Ayrılkçı Örgütler ve Stratejileri

Militan örgütler ise silahlı mücadelede ciddi strateji hatası yapmıştır. Bu örgütler, dünyanın dikkatinin bölgeye çekileceği ve bu çerçevede Hindistan’ın taviz vermek zorunda kalacağını düşünerek hata yapmış ve gerçeği görünce hayal kırıklığı yaşamıştır. Kendisine uzak olan ve ekonomik çıkarlarının söz konusu olmadığı bu coğrafyaya Batı, insan hakları örgütlerinin dışında, pek fazla ilgi göstermemiştir. Çünkü Hindistan, Batı’nın küresel şirketlerine yarattığı ucuz üretim imkânlarının yanına bilişim sektöründeki gelişmeleri ekleyerek, Batı’nın yeni iş ortağı olmuştur. Küresel gelişmeleri değerlendirmeyi beceren Hindistan bu ortamda bölgeyi dış dünyaya kapatarak, “Filistinleştirmeyi” de başarmıştır. Uzun vadeli stratejileri olmayan militan örgütler Hindistan’ın bastırma tedbirleri karşısında bocalamaya başlamış, istihbarat ve psikolojik harp tedbirleriyle de birbirlerine düşürülerek bölünmüş ve güç kaybetmiştir. Bu savrulma ortamında anılan örgütler hedef kaybedip radikalleşerek halkı baskı altına almaya başlamış, Taliban tarzı saldırılarla; sivil halkı, gazetecileri, kadınları ve turistleri hedef alarak büyük itibar kaybına uğramıştır.

Keşmir’deki ayrılkçı örgütler homojen bir yapı arz etmez ve iki ana eksende toplanır. Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC), Keşmir’in bağımsız ve seküler bir devlet olması ideali üzerine kuruludur.

971 Noorani, a.g.e., s.276-282

972 Tremblay, a.g.e.

Diğer radikal gruplar ise Keşmir'in Pakistan ile birleşmesinden yanadır. Bunların en güçlüsü ve Keşmir'deki en donanımlı ayrılıkçı hareket olan Hizbul Mücahidin, Keşmir Cemaati İslami'sinin askeri kanadadır. 1989 yılında kurulan örgütün merkezi "Azad Keşmir"ın başkenti Mu-zafferabad'dadır.⁹⁷³ Hindistan kaynakları tarafından sıklıkla Pakistan'ın bu örgütü desteklediği ileri sürülmektedir.⁹⁷⁴ Ansar-ül İslam, El-Fetih ve El-Harmzah gibi bağımsızlık yanlısı gruplar silahlı eylemlerin başlangıcında adını duyurmuş olmakla beraber⁹⁷⁵ zamanla CKKC karşısında silinmişlerdir. 1990'lardaki hartallar döneminde birçok radikal grup kurulmuş olmakla beraber bunlar adını pek duyuramamış ve etkilerini kaybetmiştir. Bunlar içinde sadece Leşker-i Tayibe (LeT veya LT) ve Harkat-ül Ansar gibileri yaptığı eylemler ile adını duyurmuştur.

Leşker-i Tayibe Pakistan yanlısı olarak bilinirken, Harkat-ül Ansar bağımsızlık yanlısıdır ve CKKC'nin Pakistan'a karşı mesafeli tavrı nedeniyle Pakistan'ın desteğini bu örgüte kaydırıldığı iddia edilir.⁹⁷⁶ Leşker-i Tayibe'nin 1987 yılında Pakistan'da üç İslam âlimi tarafından kurulması ve sonrasında gösterdiği gelişim, bu örgütün arkasında ISI'nın olduğuna dair iddiaları kuvvetlendirmektedir.⁹⁷⁷ Örgütün merkezi Pencap Eyaleti'ndeki Murdike şehri olsa da Pakistan'da farklı bölgelerde konuşlanmıştır. Pakistan Yönetimi ile güçlü bağları olan örgütün sağlık, eğitim, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda faaliyet gösteren unsurlarının bünyesinde dört hastanesi ve bir ambulans şirketi vardır.⁹⁷⁸

Harkat-ül Ansar Örgütünün, Bin Ladin tarafından kurulduğu ve Afganistan'ın Gost Eyaletindeki kamplarda eğitildiği ABD istihbarat kurumları tarafından bilinmektedir ve 1996 yılında ABD tarafından terörist olarak ilan edilmiştir. Bu örgütün önemli bir özelliği de Vahabi

973 SETA, a.g.e., s.100

974 Arı, a.g.e, s.107

975 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.193

976 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.213-214

977 Riedel, a.g.e, s.21-27

978 SETA, a.g.e, s.101

felsefesini takip etmesi ve çoğunlukla yabancı savaşçılardan oluşmasıdır. Örgütün bu özelliği nedeniyle başlangıçtan itibaren yerli örgütler ile ilişkisi sorunlu olmuştur. Harkat-ül Ansar Örgütü Keşmir’de kendi hayat felsefesini halka dayatmaya çalışınca tepki almış ve uyarılarına göre yaşamayan halka karşı gerçekleştirdiği eylemler sonrası halkı karşısına almıştır.⁹⁷⁹ Harkat-ül Ansar daha sonra adını Harkat-ül Mücahidin olarak değiştirmiş ve şiddet politikasını devam ettirmiştir.⁹⁸⁰ Bu isim değişikliğinin bir nedeni de ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından terörist örgütler listesine dâhil edilmesi olabilir.⁹⁸¹ El Kaide Örgütü Lideri Bin Ladin’in öldürüldüğü operasyon sonrası elde edilen dokümanlarda, bu örgütün Bin Ladin ve El Kaide Örgütü ile işbirliği içinde olduğuna dair belgeler ortaya çıkmıştır.⁹⁸² Örgütten 2000 yılında kopan bir grubun Ceyş-i Muhammed’i kurması sonrasında örgüt mensuplarının çoğunun Ceyş-i Muhammed’e katıldığı bilinmektedir. Bu gelişme sonrasında Ceyş-i Muhammed’in Harkat-ül Mücahidin’in yerini aldığı görülmektedir.⁹⁸³

4.3. Hindistan-Pakistan Çatışmaları (1947-2010)

4.3.1. Tarafların Ulus İnşa Süreçlerinin Çatışma Ortamı Üzerine Etkileri

Bağımsızlık sürecinde Muhammed Ali Cinnah’ı kaybetmesi ve müteakiben Liyakat Ali Han’ın 16 Ekim 1951’de suikaste uğraması sonrasında bu liderlerin boşluğunu dolduramayan Pakistan, İngiliz Hindistan’ındaki Müslüman cemaatin homojen bir yapıdan oluşmadığı ve yamalı bir bohçaya benzediği gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kal-

979 Rashid, Taliban, s.137-138

980 Ahmad, I., a.g.e, s.85

981 Ali, T., Fundamentalizmler Çatışması, s.267

982 Riedel, a.g.e, s.158

983 SETA, a.g.e, s.101-102

mıştır.⁹⁸⁴ İngiliz Hindistan'ındaki Müslümanlar aslında mezhep, bölge ve etno-linguistik farklılıkların ötesinde kast sisteminin kalıntılarından da kurtulamamıştır.⁹⁸⁵ Cinnah'ın Müslüman Birliği içinde aktif siyasete başladığında ilk farkettiği gerçeklerden biri olan Müslümanların bölünmüş bir yapıya sahip olduğu ve feodal liderlerin şahsi çıkarları peşinde koştuğu gerçeği⁹⁸⁶ Pakistan'a da taşınmış; güçlü toprak aristokrasisi ekonomik ve politik çıkarlarını koruma peşine düşmüş,⁹⁸⁷ partizanlık, bölgesicilik, nepotizm, yolsuzluk ve çatışma kültürünün hâkimiyet kazanmasına engel olunamamış, burjuva geçmişi olmayan sivil siyaset de güç kazanamamıştır.⁹⁸⁸

Cinnah'ın vefatından sonra dinin devlet içindeki rolünün tespiti konusunda toplumsal mutabakata varılamaması da sosyal problemlerin katmerlenmesine yol açmıştır.⁹⁸⁹ Cinnah sonrası dönemde Meclis ve Anayasa çalışmalarında dinin devlet içindeki rolüne yönelik tartışmalar devam etmiş ve ülkenin Müslüman kimliği sürekli vurgulanmıştır.⁹⁹⁰ Bu kapsamda 1949 yılında kabul edilen "Tarafsızlar Tasarısı" devlete, vatandaşların hayatını Kur'an ve sünnete dayalı olarak düzenleme sorumluluğu vermiştir.⁹⁹¹ Cinnah'ın Pakistan mücadelesindeki yol arkadaşı ve bağımsızlık sonrasında Pakistan'ı tercih edip ilk kabinede Adalet ve Çalışma Bakanlığını üstlenen Bengalli (Dokunulmazların Lideri) Hindu Jogendra Nath Mandal, Cinnah'ın kaybindan sonra, azınlıkların ikinci sınıf vatandaş durumuna düştüğüne dair rahatsızlıkların artması neticesinde,⁹⁹² Pakistan'a olan inancını kaybetmiş ve karşılaştığı baskı

984 Gupta, a.g.e, s.16 ve Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.73

985 Güngör, a.g.e, s.292-294

986 Allana, a.g.e, s.240

987 Nyrop, a.g.e, s.183

988 Talbot, a.g.e, s.31 ve 92-93

989 Ardath W. Burks, "Constitution-Making in Pakistan," *Political Science Quarterly*, Vol. 69, No. 4 (Dec., 1954), pp. 541-564, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:18

990 Gupta, a.g.e, s.414

991 Ahmad, İ., a.g.e, s.56

992 Burks, a.g.e.

nedeniyle 1950 yılında Hindistan’a dönmüştür.⁹⁹³

Bengal dilinin Resmi dil olarak kabul edilmediği ve Kadıyanilerin (Ahmedilerin) baskılandığı bu dönem sonrasında⁹⁹⁴ 23 Mart 1956’da bir anayasa hazırlandıysa⁹⁹⁵ da politik sisteme işlerlik kazandırılmamış ve 7 Ekim 1958’de Ordu yönetime el koymuştur.⁹⁹⁶ Hindistan tehditini gerekçe göstererek hâkimiyetini perçinleyen Ordu toprak aristokrasi ile uyumlu bir şekilde, kendi ekonomik çıkarlarını da sağlama alarak, ülkeyi güvenlik öncelikli bir yapıya büründürmüştür.⁹⁹⁷ Tarık Al’inin, Pakistan’ın kuruluş sürecine yönelik olarak yaptığı iğneliyici tasvir ilginçtir; “Alelacele karara bağlanmış bir erken doğumla (Britanya İmparatorluğu hizmetindeki doktorların bir son dakika sezeryan operasyonu) dünyaya Ağustos 1947 tarihinde gelen Pakistan, daha doğum sırasında çok kan kaybetmişti. Bu yeni devlet ilk yıl bir kolunu (Keşmir) kaybetti, sonra da babasını (Muhammed Ali Cinnah). Ardından, daha sıkı ve acımasız ikiz kardeşi İsrail gibi, sürekli bir hemşire nezaretinde hayatını sürdürme teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Hayatta kalmasının tek yolunun Batı emperyalizminin daimi bakımı altında bir Soğuk Savaş hastası haline gelmesi olduğu hükmüne varıldı. Britanya İmparatorluğu bölgeden silindiğinden Pakistan’ın bakımını ABD üstlendi.”⁹⁹⁸

Ülkedeki ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların üstesinden gelemeyen askeri rejimler ulus inşa sürecindeki başarısızlıkları örtmek ve meşruiyet kazanmak için Hindistan tehditini ve Keşmir Sorununu kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemden sonra Pakistan demokrasisi darbelerle inişli çıkışlı bir seyir izlerken Keşmir’deki çalkantılar askeri rejimlerin meşruiyet can simidi olmuştur. İngiliz Sömürge Yönetimi mirasını devam ettiren ordu, Pencap ağırlıklı askeri ve sivil bürokra-

993 Ali, C.M., a.g.e, s.241 ve 375

994 Stephens, a.g.e., s.288-289

995 Ali, C.M., a.g.e, s.387

996 Arı, a.g.e, s.51-52

997 Siddiqa, a.g.e, s.23

998 Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.222

sinin hâkim olduğu bir askeri vesayet sistemi kurmuştur.⁹⁹⁹ Pakistan Yönetimi ülkeyi güvenlik merkezli bir bütünleştirici ideoloji ile entegre ettikten sonra İslami aidiyetin yapısal sorunların üstünü örteceğini düşünürken, Bengal Bölgesindeki kırılmalılığı gözden kaçırmış¹⁰⁰⁰ ve bölünmeye giden bir sürecin başladığını görememiştir.

Askeri Yönetimlerden sonra gelen Z.A.Butto ise başarısızlığını örtmek için (kendisinin inanmadığı gibi halkın da samimiyetine inanmadığı) idari reformlar yaparak devlet içinde dinin rolünü artırmıştır. Butto'yu deviren General Ziya da ayrılıkçı hareketleri İslam kardeşliği idealinde yumuşatmayı seçerek devlet mekanizmasının İslamileştirilmesine devam etmiştir.¹⁰⁰¹ Bengal örneğinde başarılı olamayan İslam kardeşliği temelinde milli aidiyet duygusu oluşturma stratejisi Belucistan ve Serhat Eyaleti ayrılıkçılığını yumuşatmada kısmen başarılı olmuştur. Bu stratejinin desteklenmesinde kullanılan diğer bir argüman da Keşmir Sorunu olmuş; ulusal ideal birliği zemininde halkın mobilizasyonunda kullanılan "Keşmir'i Kurtarma Davası" kutsalın bütünleştiriciliğinde entegrasyona hizmet etmiştir.¹⁰⁰² Bundan sonra ülke içindeki siyasi ve idari başarısızlıklar ile temel sorunlar bu kutsal örtünün altına atılmıştır.

Pakistan'ın, Doğu Pakistan dahil diğer bileşenleri sisteme entegre etmekte zorlanması, dinin ülke yönetimindeki rolü konusunda bir mutabakata varamaması ve ulus inşasında ciddi sorunlar yaşayan bir güvenlik devletine dönüşmesine rağmen kuruluş dönemini dağılmadan atlatması bir başarı sayılmalıdır. Hindistan'a kıyasla her alanda çok daha zayıf bir altyapı ile beklemediği bir hız içerisinde girdiği ulus inşasında kurucu liderlerini de kaybeden Pakistan'ın, hem içeride hem

999 Talbot, a.g.e., s.11-13, 18 ve Siddiqa, a.g.e., s.65-77 ve 133-135

1000 Nasir İslam, "Islam and National Identity: The Case of Pakistan and Bangladesh" International Journal of Middle East Studies, Vol. 13, No. 1 (Feb., 1981), pp. 55-72, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:36

1001 Aşlamacı, a.g.e.

1002 Aydınalp, a.g.e.

de dışarıda dağlar kadar sorun karşısında yıkılmaması, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen, küçümsenemeyecek bir başarıdır.¹⁰⁰³ Zira o dönemde, Hindistan Birliği¹⁰⁰⁴ ve İngiliz yöneticileri de dâhil olmak üzere, Pakistan hakkındaki genel beklenti, böylesine devasa sorunların yarattığı fırtınanın Pakistan’ı devireceği şeklindedir.¹⁰⁰⁵

Nehru ve Sardar Patel liderliğindeki Hindistan ise kuruluş dönemi daha az sorun ile atlatmayı başarmış ve ulus inşa dönüşümüne girmiştir. İlk anayasasını 1950 yılında kabul eden Hindistan 1951’de ilk Beş Yıllık Kalkınma Planını hayata geçirmiş ve planlı kalkınma sürecini asrın son dönemlerine kadar taşımayı başarmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin taşıyıcı kolonu Kongre Partisi 1977’ye kadar iktidarda kalarak, 1962 yılındaki ÇHC savaşında yaşadığı mağlubiyet dışında, ülkeyi birçok krizden önemli hasar almadan çıkarmayı başarmıştır.¹⁰⁰⁶ Hindistan demokrasisi, Pakistan’ın aksine, kesintiye uğramadığı gibi ülkede bölünme de yaşanmamıştır. Nehru’nun sivil otoriteyi hâkim kılmayı başardığı ülkede ICS de demokratik geleneği devam ettirmiş ve Ordu sivil siyasetin kontrolünden çıkmamıştır. 1973 petrol krizi sonrasında dünyayı sarsan ekonomik krizin sarsıntılarının ülkeye yansıdığı dönemde Başbakan İndiara Gandhi’nin özgürlükleri askıya almak için orduyu kullanma politikasına Genelkurmay Başkanı General Sam Me-nekşe karşı çıkarak demokrasi dersi vermiştir.¹⁰⁰⁷ Hindistan’ın seküler parlamenter demokrasisi ve yönetici eliti içeride yaşanan entegrayon sorunlarını aşmayı bilmiş ve dış politikada da bağlantısızlar hareketine liderlik ederek uluslararası camiada meşruiyet ve saygınlık kazanmayı becermiştir.

1003 Talbot, a.g.e, s.98, 120-124 ve Stephens, a.g.e, s.233

1004 Edwardes, a.g.e, s.184

1005 Stephens, a.g.e, s.16-17

1006 Arı, a.g.e, s.41-43

1007 Siddiqa, a.g.e, s.38,70 ve 93-94

Hindistan ulus inşa sürecinde entegrasyon sorunlarını aşmayı başarmış olmasına rağmen İngiliz Sömürge Yönetiminin iç güvenlik ve istikrar politikalarını aynen devam ettirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dönemin kurucu elitleri, İngilizlerin yaptığı gibi, genel kamu düzeni ve devletin genel işlerliğinin sağlanmasını esas alırken; sosyal ve bölgesel gelişme farkları, emek ve işgücünün sorunları, eşit yurttaşlık, insan hakları ve hukukun egemenliği gibi konuları ikinci planda bırakmıştır. Hindistan Yönetimi, devlet mekanizmasının tekerine çomak sokmadığı müddetçe kriminalleşen kastlara, mahalli güvenlik sorunları ile sosyal eşitsizliğe ses çıkarmamıştır. Bu dönemde kamu düzenini engelleyebilecek gelişmelere ise tolerans gösterilmemiş ve kararlılıkla üzerine gidilmiştir.¹⁰⁰⁸ Bu bağlamda 1956 yılında, ülkenin kuzeydoğusundaki gelişmemiş bölgede yaşayan Naga'ların ayrılıkçı talepleri İngiliz Sömürge Yönetiminin bölgede uyguladığı sertlik politikasını aratmayacak şekilde bastırılmıştır. Aynı dönemde Pakistan'ın Beluci ayrılıkçılığını çözüme tarzının İngiliz Sömürge Yönetimi politikalarının tekrarı olması da kolonyal idarenin taraflarca içselleştirilmesinin ironik bir tezahürüdür.¹⁰⁰⁹

Sömürge sonrası dönem milliyetçiliğinin kalkınmacı yönünü ulus inşa sürecinin başlangıcında başarıyla hayata geçiren Hindistan'da 20. asrın son çeyreğindeki başarılı liberalleşmenin getirdiği hızlı ekonomik gelişme sonrasında Hindu Milliyetçiliği'nin de yükselişe geçtiği görülmüştür. Savunmacı bir refleks ile reaksiyoner bir yapıya evrilen Hindu Milliyetçiliği'nin bu dönemde,¹⁰¹⁰ iktidar ortaklığının da katkısıyla, bir yanda ülke içinde Sanskritçeyi devlet destekli olarak yaymaya gayret gösterirken diğer yandan sekülerizm karşıtı söylemleri artırdığı ve yeni bir Hindu zaferciliğine ivme kazandırma politikası uyguladığı da dikkat çekmiştir.¹⁰¹¹

1008 Rajnarayan Chandavarkar, "Customs of Governance: Colonialism and Democracy in Twentieth Century India" *Modern Asian Studies*, Vol. 41, No. 3 (May, 2007), pp. 441-470, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:39

1009 Emerson, a.g.e, s.294-295

1010 Tetzlaff, a.g.e.

1011 Nanda, a.g.e, s.162-163 ve 186-193

Bengal'in kopuşu sonrasında Pakistan'ın güvenlik merkezli ulus inşa projesinde Keşmir'in kurtarılmasına yüklenen vurgu artmış ve bu husus Pakistan vatandaşlarının büyük çoğunluğunca içselleştirilirken Keşmir ulusal kimliğinin eksik kalan bir unsuru olarak hafızalara yerleşmiştir.¹⁰¹² Hindistan tarafında da benzer bir şekilde, Keşmir'in tamamının elde edilmesi hususu ülke insanının anlam dünyasında özel bir yer edinmiş ve bu hassasiyetin yarattığı fırsat politikacılar tarafından kaçırılmamıştır. Neticede Keşmir Sorunu iki ülke arasındaki en temel sorun haline gelirken sürüncemeli çatışma kaynağını beslemiştir.

4.3.2. 1965 Keşmir Savaşı

Pakistan'ın Hindistan'a karşı müttefik arayışını artırdığı bir dönemde Hindistan ile ÇHC'nin savaşması ve bu süreçte Pakistan-ÇHC ilişkilerinin gelişmesi, Hindistan ile Pakistan arasındaki sorunları katmerlendirmiştir.¹⁰¹³ Gelişen ÇHC-Pakistan ilişkileri sonrasında, geçmişteki Hindistan'dan yana tutumunu değiştiren ÇHC, Keşmir Sorununda 1959'dan sonra Pakistan'dan yana bir tavır izlemeye başlamıştır. Bu savaş sonucu Pakistan ÇHC ile yakınlaşırken Hindistan da SSCB ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu dönemde SSCB ile Pakistan ilişkileri gerilmiş durumdadır. Pakistan'ın ABD'ye 1958 yılında verdiği Peşaver Üssünden kalkan U-2 casus uçaklarının SSCB üzerinde uçarak istihbarat üretmeye başladığı, bir U-2 casus uçağının 1960 yılında Ruslar tarafından düşürülmesiyle ortaya çıkmış ve SSCB Pakistan'ı tehdit etmiştir.¹⁰¹⁴

Hindistan'ın 1962 savaşındaki ÇHC mağlubiyeti sonrasında yaşadığı istiktarsızlık ile gelişen Pakistan-ÇHC ilişkilerinin 1965 Hindis-

1012 Dixit, a.g.e, s.15

1013 Klaus H. Pringsheim, "China's Role in the Indo-Pakistani Conflict", *The China Quarterly*, No. 24 (Oct. - Dec., 1965), pp. 170-175, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:22

1014 Riedel, a.g.e, s.64

tan-Pakistan savaşının oluşmasında önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.¹⁰¹⁵ Hindistan'ın ağır yenilgisi Pakistan tarafında, Keşmir'in Hindistan'dan kurtarılabilceğine dair bir havanın yayılmasına neden olmuştur. Nehru'nun ölümünden sonraki siyasi ve ekonomik sorunlar, 26 Ocak 1965'de Hintçenin resmi dil ilan edilmesiyle Hindistan'da oluşan kaotik ortam ve yeni "Başbakan Şastri'nin zayıf bir lider olduğu" düşüncesi¹⁰¹⁶ Pakistan yöneticilerinde, Keşmir'in kurtarılmasına yönelik fırsatın ayaklarına geldiği yanılıgısına neden olmuştur. Bu kapsamda uluslararası camiayı hazırlamayı planlayan Pakistan Devlet Başkanı General Eyüp Han, önce Mart 1965 ayında ÇHC'yi ziyaret ederek güven tazelemiş¹⁰¹⁷ ve sonra da SSCB'yi ziyaret ederek, sorunlu ilişkileri düzeltmek istemiştir.¹⁰¹⁸

Bu dönemde, Hazratbal Camiindeki Hz Muhammed'in saç telinin kaybolması sonrasında başlayan Hindu ve Müslüman toplum arasındaki olaylar nedeniyle, Aralık 1963 ayından itibaren Keşmir'de hava gerilmiş durumdadır. Keşmir konusu 1964'de tekrar BM gündemine gelmiş; BM desteği ile gerçekleşen ikili görüşmeler neticesinde hapisteki Şeyh Abdullah serbest bırakılmış ve çözüme yardımcı olmak maksadıyla Pakistan'a gitmesine izin verilmiştir. Bu arada Nehru'nun da ölümü sonrasında problem tekrar çıkmaza girmiş ve Şeyh Abdullah Mayıs 1965 ayında tekrar tutuklanmıştır.¹⁰¹⁹ Bunlara ilaveten 1963 yılında Hindistan'ın Keşmir'in özel statüsündeki Eyalet Başkanlığı makamının yetkilerini azaltma yönünde attığı adımlar da Müslüman halkta tepki yaratmış ve muhalifleşmeyi artırmıştır.¹⁰²⁰

Böylesine gergin bir ortama girilmişken Nisan 1965 ayında, Sind-Gujerat sınır bölgesindeki Kuç Bataklığı uzanımı hattında sınır

1015 Pringsheim, a.g.e.

1016 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.109

1017 Pringsheim, a.g.e.

1018 Lamb, a.g.e, s.253-254

1019 Lockwood, a.g.e.

1020 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.104

anlaşmazlığı nedeniyle Pakistan ve Hindistan kuvvetleri arasında küçük bir çatışma çıkmış ve Hint kuvvetleri çatışmaları büyütme yönünde bir tavır koymuştur. İngiltere’nin devreye girmesi ile taraflar 30 Haziran 1965’de uluslararası tahkim yoluna başvurmuş ve Uluslararası Uzlaşma Mahkemesinin 21 Şubat 1968’de verdiği kararı tarafların kabul etmesiyle bu sorun çözülmüştür. Kuç Bataklığı krizinde Hindistan Başbakanı Şastri’nin uzlaşmadan yana tavır koyması¹⁰²¹ Pakistan’daki abartılı değerlendirmelerin pekişmesine sebep olmuştur. Pakistan Yönetimi mevcut durumu; Hindistan’ın ÇHC hezimetinin şokunu atamadığı ve savaşacak gücü olmadığı şeklinde yorumlamış ve bu durumdan yararlanmak gerektiği sonucuna varmıştır. Öyleki Devlet Başkanı General Eyüp Han, bazı Pakistanlı askerlerdeki “Hinduların savaşacak yüreği yoktur”¹⁰²² önyargısının gerçek olduğunu düşünmüş ve Keşmir’i kurtaracağına kanaat getirmiştir.¹⁰²³

Pakistan Askeri Rejimi, Keşmir’i Hindistan’dan koparmak için, “Cebeli Tarık” ve “Grand Schlam” rezerv askeri harekât planlarını hayata geçirmeye karar verirken savaşın Keşmir ile sınırlı kalacağını hesaplamıştır.¹⁰²⁴ Bu planlarda; Keşmir’de yaratılacak kaos ortamının örtüsündeki ani saldırılarla Keşmir’deki stratejik noktaların kontrol altına alınması, müteakiben yapılacak “başarıdan faydalanma” harekâtlarıyla Keşmir’in tamamının ele geçirilmesi kurgulanmış; ancak karşı tarafın muhtemel harekât tarzları dikkate alınmamıştır.¹⁰²⁵ Planları hazırlayanlar başarıdan o kadar emindir ki, Keşmir’in Müslüman halkının harekâta katılması konusunda ciddi bir koordine dahi kurulmamıştır.¹⁰²⁶

1021 Dixit, a.g.e, s.144-145

1022 Dixit, a.g.e, s.357

1023 Schofield, a.g.e., s.107-108

1024 Dixit, a.g.e, s.146-148

1025 Riedel, a.g.e, s.74-75

1026 Schofield, a.g.e., s 108

Harekât planlarının icrasına Haziran 1965 ayında Keşmir’de çıkarılan sınır sürtüşmeleri ile başlanmıştır. Müteakiben gelişen çatışmalar Ağustos ve Eylül 1965 aylarında, önce Keşmir’de sonra da bütün Pakistan-Hindistan sınırı boyunca savaşa dönüşmüştür.¹⁰²⁷ Savaşa neden olan sınır tahriklerinin devamında Pakistan tarafından Keşmir’e sızdırılan gruplar Keşmir halkı tarafından Hint güvenlik görevlilerine bildirilince Pakistan’ın planları daha başlangıçtan akamete uğramıştır.¹⁰²⁸ Hindistan Başbakanı Şastri de, Pakistan Askeri Rejiminin değerlendirmelerinin aksine, orduyu Lahor’a doğru yönlendirerek Pakistan’ı şaşkına uğratmış ve önemli bir zafere imza atmıştır.¹⁰²⁹ Ummadığı bir mağlubiyet alan Pakistan’a ÇHC’nin desteği de sınırlı kalmış; ÇHC, Mc Mahon hattında askeri harekâta başlayabileceği ve Sikkim Bölgesini işgal edebileceğine dair blöfleriyle Hindistan’ı uyararak, örtülü destek vermeyi ve Hindistan’ın daha ileriye gitmemesi yönünde cesaretini kırmayı tercih etmiştir.¹⁰³⁰ ABD ve İngiltere tarafsız kalarak savaşı sonlandırmayı hedeflerken, SSCB de tarafsızlık görüntüsü altında Hindistan’a örtülü askeri yardıma devam etmiştir.¹⁰³¹

Askeri açıdan üstünlüğü ele geçiren Hindistan, ÇHC’nin uyarıları ve birlik hareketlerinden de çekinerek,¹⁰³² ateşkes önerilerini 23 Eylül 1965’de kabul etmiştir.¹⁰³³ ABD bu dönemde Vietnam’da girdiği bunalımlı süreç nedeniyle krizin sona ermesinde Rusların inisiyatif almasına ses çıkarmamıştır. SSCB Başbakanı Kosygin’in arabuluculuğu ile Özbekistan’ın başkenti Taşkent’te, 10 Ocak 1966’da, Pakistan Devlet Başkanı General Eyüp Han ile Hindistan Başbakanı Lal Bahadır Şastri arasında imzalanan Taşkent Deklerasyonu ve müteakip teknik anlaşmalar sonucunda Hindistan ve Pakistan arasındaki eski sınırlara geri

1027 Nyrop, a.g.e., s.51

1028 Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s. 45

1029 Dixit, a.g.e, s.148-150

1030 Pringsheim, a.g.e.

1031 Riedel, a.g.e, s.75-77

1032 Dixit, a.g.e, s.151-152

1033 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.489

dönülmüştür.¹⁰³⁴ Taşkent barış sürecinde, Keşmir’in kendi geleceğini belirleme hakkı dışındaki bütün siyasi konular görüşülmüş; neticede 1965 savaşı ile Hindistan’ın Pakistan üzerindeki üstünlüğü teyit edilmiştir. **(Ek-4: Taşkent Deklerasyonu)** Bu hayal kırıklığından sonra Keşmirîlilerin Pakistan’a olan güveninde erozyon süreci başlamıştır. Bu mağlubiyet sonrasında “Pakistan savunma bütçesini artırarak ÇHC ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmiş ve ÇHC de Pakistan’a askeri yardımlarda bulunarak güvenilir bir müttefik olma yoluna girmiştir.”¹⁰³⁵

M. Asghar Kahn’a göre 1965 Savaşı; Keşmir’i Hindistan’a entegre etmeye çalışan Hindistan’a karşı Pakistan’ın örgütlü ve plânlı bir hareketidir. Ancak evdeki hesap çarşıya uymamış; Pakistan’ın, “Hindistan’ın içerdeki siyasi sorunları nedeniyle zayıf düştüğü ve bu nedenle çıkacak bir savaşta başarılı olamayacağı” öngörüsü boş çıkmıştır. 22 Aralık 1965’te yapılan ateşkes ile her iki taraf savaş öncesi pozisyonlarına geri dönmüştür. Dönemin Pakistan Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto, Devlet Başkanı Eyüp Han’a; iç sorunlarıyla uğraşan Hindistan’a, Keşmir’in Aknur Bölgesinde saldırımları durumunda hasımlarının cevap veremeyeceğine dair bir sunum yapmış, fakat hesaplar tutmamıştır.¹⁰³⁶ 1965 Savaşının çıkmasında Pakistan içindeki yönetim mücadlesinin de etkili olduğu; Dışişleri Bakanı Z.A. Butto’nun askeri yönetimi zayıflatma ve meşruiyetini sarsma maksadıyla Eyüp Han’ı savaşa yönlendirdiği, bu vesileyle kendi siyasi geleceğine yatırım yaptığına dair iddialar da Pakistan tarafında gündeme getirilmiştir.¹⁰³⁷ Tarık Ali, bir görüşmesinde Z.A. Butto’nun kendisine; bu savaş sayesinde askeri yönetimden kurtulmanın yolunun açıldığını itiraf ettiğini anlatır.¹⁰³⁸ Bu iddiaların kanıtlanması zor olsa da Z.A. Bhutto’nun savaş sonrası süreci kendi lehine manüpile etmeyi başardığı açıktır.¹⁰³⁹

1034 Hasan, K.S., a.g.e., s.469-476

1035 Arı, a.g.e., s.87-88

1036 Kahn, M.A., a.g.e., s.235

1037 Schofield, a.g.e., s.111-112

1038 Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.322

1039 Dixit, a.g.e., s.162

Savaşın başında ABD iki ülkeye de ambargo uygulamış ve mesafeli kalmış, iki taraf arasında barış görüşmelerini yürütme fırsatını SSCB değerlendirmiş ve savaş sonrasında iki ülkede de etkisini artırmıştır. SSCB arabuluculuğunda, 10 Ocak 1966'da imzalanan Taşkent Deklerasyonu sonrasında, aynı gece Hindistan Başbakan'ı Lal Bahadır Şastri'nin kalp krizi geçirerek ölmesi¹⁰⁴⁰ üzerine yerine geçen İndira Gandhi ile Pakistan yönetimi arasında görüşme sürecine devam edilmiştir. 1965 savaşı Keşmir Sorununu tekrar dünya gündemine taşıırken hem Pakistan hem de Hindistan'da ABD ilişkilerinin sorgulanmasına neden olmuştur.

Neticede, Keşmir Sorununun Hindistan'ın sıkıntılı bir döneminde çıkartılan bir savaş nedeniyle gündeme taşınması, mevcut güvensizlikleri arttırırken sorunun kemikleşmesine yaramıştır. Pakistan'ın, Hindistan'ın iç siyasetindeki sorunlar ve ÇHC ile savaşta yaşadığı mağlubiyet nedeniyle askeri alanda yaşadığı problemler ile meşgul olduğu bir dönemde, Hindistan'ın zaaflarından faydalanarak, Keşmir'de bir harekâta girişmesi Pakistan'a olumlu bakan Hintlileri de hayal kırıklığına uğratmış ve Hindistan'daki Pakistan karşıtı cephenin genişlemesine neden olmuştur. Bu durum Hindistan'ın iç dayanışma bağlarını ve ulusal entegrasyonunu güçlendirirken Pakistan yanlısı Keşmirlilerin Pakistan'ın gücüne olan inancını da sarsmıştır.

4.3.3. 1971 Savaşı ve Doğu Pakistan (Bangladeş)'in (Batı) Pakistan'dan Kopuşu

Batı ve Doğu Pakistan arasındaki fiziki mesafeyi birleştiren bağ İslam olsa da bu iki bölgenin iklimi, coğrafyası, ekonomik yapısı, dili, gelenekleri ve İslam anlayışı birbirinden çok farklıdır. Bağımsızlık mücadelesinde Cinnah gibi sayılı liderin farkına vararak üzerini örtmeye çalıştığı Müslümanların bölünmüşlüğü ve Bengal'in farklı karakteris-

1040 Dixit, a.g.e, s.161

tiği bağımsızlık sonrasında su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bağımsızlığın ilk yılında Bengal diline yönelik taleplerin reddedilmesi Bengal yabancılaşmanın temelini atmıştır.¹⁰⁴¹ Nitekim Cinnah Mart 1948’de, Doğu Pakistanlıların Bengal diline yönelik hassasiyetinden kaynaklanan kırılmanın emarelerini görmüş; sağlığının kötü seyrine rağmen Dakka’ya giderek Bengal halkına, İslam temelinde bütünlük mesajları vermiştir.¹⁰⁴² Seküler kimliği bilinen Cinnah’ın verdiği bu mesajlar Hindistan tarafında şaşkınlık ve ihtiyat ile karşılanmıştır.¹⁰⁴³ Cinnah’ın ülke bütünlüğüne yönelik hassasiyeti ve geleceğe yönelik vizyonu Cinnah vefat ettikten sonra yakalanamamış ve yabancılaşma zaman geçtikçe artmıştır.

Pakistan’ın kuruluş döneminde Bengal dilinin ötelenmesi¹⁰⁴⁴ ve Bengallilerin yönetime katılma taleplerinin dikkate alınmaması Bengallileri incitmiştir.¹⁰⁴⁵ Bengal dilinin resmi dil olması talebinin reddedilerek Urdu dilinin (1952 yılında) resmi dil ilan edilmesi sonrası Doğu Pakistan’daki öğrenci hareketlerinin şiddet ile bastırılması da Doğu Pakistan halkının bilinçaltında kırılma yaratmıştır.¹⁰⁴⁶ Batı Pakistan’ın hegemonik yaklaşımı Doğu Pakistan’ı yabancılaştırıp “kendilerinin ikinci sınıf vatandaş olarak görüldükleri” hissiyatına neden olurken¹⁰⁴⁷ Bengalliler, Batı Pakistan’ın politikalarını İngiliz Sömürge Yönetiminin Hint halkına uyguladığı politikalara benzetmeye başlamıştır.¹⁰⁴⁸

1041 Talbot, a.g.e, s.25-26 ve 90-91

1042 Ali, C.M., a.g.e, s.365-366

1043 Gupta, a.g.e, s.412-414

1044 Talbot, a.g.e, s.24-26

1045 Feroz Ahmad ve Jacob M. Landau, a.g.e, s.289

1046 Nyrop, a.g.e, s.42 ve Dixit, a.g.e, s.132

1047 Riedel, a.g.e, s.79

1048 William van Schendel, “Kim Ulustan Yana? Bengladeş’te Milliyetçi Söylem ve Kültürel Çoğulculuk Talepleri”, **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, der.. Erik J. Zürcher ve William van Schendel, Çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.176-182

Müteakiben Nisan 1954 ayında yapılan Eyalet Meclisi seçimlerinde Bengalli lider Suhreverdi'nin liderliğindeki Birleşik Cephenin Müslüman Birliğini hezimete uğratması Pakistan'ın iki kanadı arasındaki ayrılığı ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁴⁹ Bu seçim başarısı sonrasında ayrılıkçı söylemlerle harekete geçen göstericilerin neden olduğu olaylarda, Mayıs 1954'de, Dakka civarında yaklaşık 400 insan hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁵⁰ Müteakiben anayasa çalışmalarının getirdiği sıkıntılarının eklenmesiyle, Haziran 1954'de Doğu Pakistan Meclisi fesh edilerek Vali Yönetimi uygulamasına geçilmiştir. 1955'te Doğu Pakistan Meclisi tekrar açılrsa da bu gelgitler Bengal'in Müslüman halkının Batı Pakistan'a olan güvenini zedelemiştir.¹⁰⁵¹

1960'lı yıllara gelindiğinde baskı ortamı devam etmiş ve Doğu Pakistan'ın muhalif liderleri tutuklanmıştır.¹⁰⁵² Tarihi lider Suhreverdi'nin tutuklanmasından sonra Bengal toplumunun liderliğini Awami Birliği lideri Mücibür Rahman üstlenmiştir. Mücibür Rahman'ın 5-6 Şubat 1966'da açıkladığı "Altı Nokta İlkeleri" Doğu ve Batı Pakistan arasındaki bölünmeyi kristalize ederken, Doğu Pakistan'ın özerklik hareketinin başlangıcını teşkil etmiş ve bundan sonraki Bengal'in özgürlük davası, ironik bir şekilde, Pakistan'ın Hindistan'dan kopuşuna benzer bir gelişme göstermiştir.¹⁰⁵³ Mücibür Rahman'ın bu deklarasyonu, Doğu Pakistan'ın Batı Pakistan'dan etnik ve kültürel temelde ayrışması olarak değerlendiren Hindistan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁰⁵⁴

Otonom bir Bangladeş'in kurulmasını savunan Altı Nokta İlkeleri; ayrı para birimi, vergi ve diğer gelirlerin toplanmasında tam yetki, dış ticarete tam kontrol hakkı, ayrı bir ordu, yetişkinlere oy hakkı ile Bengal dilinin resmi dil olmasını kapsamaktadır. Bu bildirge sonrası

1049 Arı, a.g.e., s 50

1050 Burks, a.g.e.

1051 Ali,T., Fundamentalizmler Çatışması, s.244-245

1052 Arı, a.g.e, s.53

1053 Tazeen M Murshid, "Tasarlanmış ve Paçalanmış Uluslar: Bengaliler ve Pakistan'ın Bölünmesi.", *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları*, der.William Van Schendel ve Erich Zücker, s.133-138

1054 Dixit, a.g.e, s.164

Mücibür Rahman ve arkadaşlarının tutuklanması Doğu Pakistan’da toplumsal muhalefeti yükseltmiştir.¹⁰⁵⁵ Hindistan ile yapılan 1965 savaşında Doğu Pakistan’ın Hindistan işgaline açık bırakılması da Doğu Pakistanlıların gözünde; “Batı Pakistan için, Keşmir davası uğruna Doğu Pakistan’ın feda edilebileceği” algısına neden olurken¹⁰⁵⁶ askeri rejim, nüfusun yüzde elli beşini oluşturan Bengal Müslümanlarının sisteme yabancılaştığını görememiştir. Bengalli İslamcılara göre ise Bengal yabancılaşmasının nedeni eğitim sisteminin İslami temele oturtulmamasıdır; “bu nedenle insanlar kimlik krizi yaşamakta ve aidiyeti farklı alanlarda aramaktadır.”¹⁰⁵⁷

Neticede ortak bir Pakistanlı Müslüman kimliği üretilmemiş ve askeri yönetim altında geçen 1960’ların sonlarına gelindiğinde muhalefet kendisini; kitlesel gösteriler, üniversite eylemleri ve grevlerle ifade etmeye başlamıştır. 7 Kasım 1968’de başlayan bir öğrenci isyanı 1969’da işçi hareketleriyle birleşince eylemler Batı Pakistan’a da yayılmıştır.¹⁰⁵⁸ Muhalif hareketlerin eylemlerinin hedefine ulaşması üzerine, General Eyüp Han 25 Mart 1969’da istifa etmek zorunda kalmış ve görevi General Yahya Han devralmıştır. Bu ortamda Aralık 1970 ayında yapılan seçimler sonucunda, 313 temsilciden oluşan Federal Mecliste, Doğu Pakistan’a ayrılan 169 koltuğun 167’sini Mücibür Rahman’ın Avami Birliği kazanırken, Batıda Zülfikar Ali Butto’nun Pakistan Halk Partisi sadece 85’ini kazanabilmiştir. Ancak, Devlet Başkanı Yahya Han’ın seçim sonuçlarını hayata geçirmek istememesi ve Hükümeti kurma görevini Mücibür Rahman’a vermemesi Bengal halkını şiddete yöneltmiştir. Z.A. Butto’nun da Yahya Han’ın yanında yer alması ile birlikte Bengal halkının kopuşu tamamlanmıştır. Zira bu gelişme Bengallilerin nezdinde, Batı Pakistan’ın kendilerini “ikinci sınıf vatandaş” olarak gördüğüne dair söylentilerin teyidi anlamına gelmektedir.¹⁰⁵⁹

1055 Nyrop, a.g.e, s.53.

1056 Riedel, a.g.e, s.79

1057 Ahsen, a.g.e, s.120-124

1058 Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.246

1059 Siddika, a.g.e, s.77

Yahya Han ve Z.A. Butto muhtelif zamanlarda M. Rahman ile görüşerek Hükümeti devralma isteğinden taviz vermeye zorlamıştır. Görüşmelerde ilerleme sağlanamaması sonrasında, Mart 1971 başlarında yapılan protesto gösterileri aşırı güç kullanılarak bastırılmıştır.¹⁰⁶⁰ Yahya Han, 15 Mart 1971’de Dakka’ya gelerek uzlaşma görüşmelerine başlamış, ancak Yahya Han’ın hükümeti kurma görevini M. Rahman’a vermemekte ısrarını sürdürmesi ve bu görüşmelere Z.A. Butto’yu da katmak istemesi görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Bu arada artan protestolar da ortamı gererken, askeri kanadın Yahya Han’ı, bir sindirme hareketının icrası konusunda ikna etmesine katkı yapmış¹⁰⁶¹ ve Yahya Han, 25 Mart 1971’de sıkıyönetim ilan etmiştir.¹⁰⁶² Ordunun, 25 Mart 1971’de icraya başladığı sindirme harekâtı kapsamında girdiği Dakka Üniversitesinde öğrencilere tanklarla ateş açması sonucunda 200 civarında insanın hayatını kaybetmesi üzerine olaylar kontrolden çıkmıştır. Bu gelişme sonrasında, 26 Mart 1971’de Bengal Bölgesinin bağımsızlığını ilan eden M.Rahman tutuklanmış ve Ordu, Doğu Pakistanlılardan oluşan güvenlik kuvvetlerini de hedef almıştır.

Yerli askerlerden oluşan Bengal Alayına komuta eden Binbaşı Ziaür Rahman da birlikleriyle dağa çıkarak direnişi başlatmıştır.¹⁰⁶³ 10 Nisan 1971’de Bağımsız Bengladeş Hükümeti kurulduğu ilan edilmiş; Hindistan bu hükümeti hemen tanıırken, Mayıs 1971’de Kalküta’da temsilcilik açmasına imkân sağlamıştır.¹⁰⁶⁴ Bu çalkantılı ortamda çatışmalara halk da dahil olunca kaos büyümüştür.¹⁰⁶⁵ Bu süreçte kurulan ve Hindistan sınırında eğitim ve silahlanmaya başlayan “Kurtuluş Birlikleri (Mukti Bahini)” militanlarının Batı Pakistanlı Ordu ve Güvenlik Kuvvetlerine saldırmaya başlaması sonrasında gelişmeler iç savaşa ev-

1060 Dixit, a.g.e, s.173-174

1061 Talbot, a.g.e., s.205-208

1062 Dixit, a.g.e, s.175

1063 Talbot, a.g.e., s.208-209.

1064 Dixit, a.g.e, s.179-180

1065 Arı, a.g.e, s.90

rilmiştir.¹⁰⁶⁶ Pakistan’ın Mart 1971 ayı sonunda asker sayısını 60.000’e çıkarması isyanı bastırmaya yetmemiş ve yeni takviyelerle Ağustos 1971 ayında 80.000 rakamına ulaşan asker mevcudu da süreci Pakistan lehine değiştirememiştir.¹⁰⁶⁷ Çatışmalardan kaçan bazı Bengalliler Hindistan’a sığınmak durumunda kalmış ve Eylül 1971’de Hindistan topraklarına sığınan göçmen sayısı yaklaşık 10 milyonu bulmuştur.¹⁰⁶⁸

M. Rahman’ın bağımsızlık ilan ettiği 26 Mart 1971’de, Doğu Pakistan gelişmelerine kayıtsız kalamayacağını beyan eden Hindistan¹⁰⁶⁹ bundan sonra; göçmenlerin artan sayısı, insan hakları ihlalleri ve gelişmelerin bölgede yarattığı istikrarsızlık gibi nedenlerle sürekli soruna müdahil olmuştur. Hindistan, Batı Pakistan Ordusunun Doğu Pakistan’a olan ikmal bağlantısını kendi hava ve deniz sahasından kestiği gibi Sri Lanka üzerinden yapılan lojistik desteği de engellemiş ve Ekim 1971 sonunda Doğu Pakistan sınırına asker yağmaya başlamıştır.¹⁰⁷⁰ Pakistan Hindistan’ı, Awami Birliğini ayrılmaya yönlendirmek ve silahlandırmakla suçlamış ve Hint askerleri ile Mukti Bahini’nin Doğu Pakistan’a birlikte girdiğini iddia etmiştir.¹⁰⁷¹ Gerçekten de harekâtın icrası bu doğrultuda gelişmiş; Ekim 1971’de eğittikleri Mukti Bahini militanlarıyla Doğu Pakistan’a sızan Hint Özel Kuvvetleri savaşın Hindistan lehine bir zafere dönüşmesinde önemli katkı sağlamıştır.¹⁰⁷²

Hindistan ordusunun Doğu Pakistan’daki Bengalli isyancılara 1971 Kasım ayında verdiği askeri destek sonrasında Pakistan 3 Aralık 1971’de, Hindistan’ın batıda konuşlu hava alanlarını baskın tarzında

1066 Talbot, a.g.e., s.209-211.

1067 Nyrop, a.g.e., s.267-268

1068 Talbot, a.g.e., s.209.

1069 Mustafa Dinçer, "Keşmir: Himalaya Eteklerinde Bağımsızlık Mücadelesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, der: Kemal İnat v.d., s. 665

1070 Dixit, a.g.e., s.181-193

1071 Lamb, a.g.e., s.295

1072 Dixit, a.g.e., s.209

bombalayarak Hindistan'a savaş ilan etmiştir.¹⁰⁷³ Bu gelişme sonrası resmen başlayan savaş; 15 Aralık 1971'de ateşkes ilanı ve Pakistan'ın hezimetini ile sona ermiştir. Pakistan ve Hindistan arasındaki bu savaş Doğu Pakistan kaynaklı olsa da çatışmalar Keşmir'e de kaymış ancak bu cephede yaşanan çatışmalar sınırlı kalmıştır. Bu savaşta Pakistan 90.000 civarında esir verirken savaş sonrası 195 Pakistanlı görevli; soykırım, işkence ve tecavüz suçlarından Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanma durumu ile karşılaşmıştır. Esirlerin takası 1973 yılında Hindistan ve Pakistan'ın anlaşmasıyla çözülmüşken, savaş suçlarının Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanmasının önlenmesi, yeni kurulan Bangladeş'in suçlamalardan vazgeçmesiyle çözülmüştür.¹⁰⁷⁴ Bu savaşta Pakistan, Deniz Kuvvetlerinin yarısını, Kara Kuvvetlerinin üçte birini ve Hava Kuvvetlerinin de dörtte birini kaybetmiştir.¹⁰⁷⁵

1971 Pakistan-Hindistan savaşı öncesindeki gerginlik döneminde ABD ve ÇHC Pakistan'ın yanında yer alırken, SSCB önce tarafsız kalmış, sonra da Hindistan'ın yanında yer almayı tercih etmiştir.¹⁰⁷⁶ Pakistan savaşı öncesinde ABD ile ÇHC'nin ilişki kurmasında aracılık etmiş ve iki ülke ile ilişkilerini yukarıya taşımıştır.¹⁰⁷⁷ Pakistan Devlet Başkanı Yahya Han'ın kordinasyonunda, ABD Başkanı Nixon'un özel temsilcisi H.Kissinger, ABD Dışişleri Bakanının dahi haberi olmadan, 10 Temmuz 1971'de, bir Pakistan uçağıyla, gizli bir şekilde Pekin'i ziyaret ederek SSCB'ye karşı yeni bir koalisyonun kurulmasını sağlamıştır. Pakistan'ın aracılık yaparak oluşmasında önemli rol üstlendiği bu yeni üçlü pakt Hindistan'ı SSCB ile daha yakın olmaya doğru itmiştir.¹⁰⁷⁸

1073 Riedel, a.g.e, s.84

1074 Nyrop, a.g.e, s.xx ve 269

1075 Talbot, a.g.e., s.212.

1076 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.492-493

1077 Kissinger, a.g.e, s.697-708

1078 Riedel, a.g.e, s.81-83

Bu savaş Pakistan'ın, ABD'nin ÇHC ile yakınlaşmasında yaptığı katkıdan dolayı kazandığı özgüven ve aldığı yardım-destekle de bağlantılıdır. Pakistan, iki küresel aktör arasında üstlendiği rolden dolayı Ekim 1971'de ABD'den, 300 adet Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT)'nin de dâhil olduğu önemli bir askeri yardım paketi almayı başarmıştır. ABD Yönetimi, Pakistan'ın Bengal'de uyguladığı sindirme politikasına karşı Dakka'da görevli ABD diplomatların gösterdiği tepki ve Ulusal Güvenlik Konseyi üyelerinin yaptığı uyarılara da kulak tıkamıştır.¹⁰⁷⁹ Bu gelişmeler ile beklenti çitası yükselen Pakistan, küresel aktörlerin desteği ile Doğu Pakistan'ı sindireceğini ve Hint müdahalesini önleyeceğini değerlendirerek hata yapmıştır. Hindistan da bu süreci SSCB desteği ile aşmayı başarmıştır. Pakistan'ın ABD ve ÇHC'yi yanına aldığını gören Hindistan, SSCB ile yakın ilişkiler geliştirmiş ve iki ülke 9 Ağustos 1971'de, Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır.¹⁰⁸⁰ ABD'nin Pakistan üzerinden ÇHC ile ilişki kurması SSCB'yi Hindistan'ı destekleme politikasında kararlı davranmaya itmiştir.¹⁰⁸¹

Süreç iç savaştan Hindistan-Pakistan savaşına doğru evrildiğinde Pakistan güvendiği iki küresel aktörden beklediği desteği bulamamıştır. ABD, Hint zaferi netleşmeye başlayınca Bengal Körfezi'ne uçak gemisi Enterprise eşliğindeki 7'nci Filo'yu göndererek Hindistan'ı daha ileri gitmemesi yönünde uyarı ve SSCB'den bu konuda garanti aldıktan sonra dönüğe geçmiş, ayrıca BM oturumlarında Pakistan'a destek vermiştir.¹⁰⁸² ÇHC ise fiili bir adım atmamış, sadece BM'de Pakistan'ı desteklemiştir.¹⁰⁸³ ÇHC, Butto'nun Kasım 1971 ziyaretinde Pakistan'a vermeyi taahhüt ettiği savaş uçaklarını savaş bittikten sonra teslim etmiştir.¹⁰⁸⁴ SSCB ise Hindistan ile yaptığı dostluk anlaşması sonrasında

1079 Riedel, a.g.e, s.81-82

1080 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.112

1081 Dixit, a.g.e, s.193

1082 Riedel, a.g.e, s.85 ve Dixit, a.g.e, s.220-223

1083 Siddika, a.g.e, s.78

1084 Talbot, a.g.e, s.212

yaptığı askeri yardımlarla Hindistan'ın nefes almasını sağlarken askeri başarısına hayati katkı yapmıştır.¹⁰⁸⁵ Bu adım SSCB'ye Güney Asya siyasetinde zemin kazandırmanın yanı sıra Hindistan ekonomisi, savunma yapısı ve silah sistemleri üzerinde etkinlik kazanma fırsatı vermiştir. Bu gelişmeler sonrasında Güney Asya'da bir süre Bangladeş-Hindistan-SSCB eksenli oluşta da bu işbirliği 1975'te M. Rahman Hükümetinin devrilmesiyle son bulmuştur.¹⁰⁸⁶

Savaş sonrasında Doğu Pakistan'da Bangladeş Devleti kurulmuş ve Mücibür Rahman Bangladeş'in ilk başbakanı olmuştur Yahya Han da istifa ederek yerini Z.A.Butto'ya bırakmıştır. Bangladeş'in kuruluşunun ilk yıl dönümünde 10 milyona yakın göçmen yurda geri dönmüş, Hindistan'ın Bangladeş'i tanımamasının ardından 50 devlet daha bu devleti tanıırken, ABD ise Bangladeş'i tanımak için 4 Nisan 1972'ye kadar beklemiştir. Pakistan ise Butto'nun ince siyaseti ile Pakistan askerlerinin savaş suçlusunu olarak yargılanmasını engelledikten sonra, 1974'de Bangladeş'i tanımış ve Bangladeş de BM'ye üye olabilmıştır.¹⁰⁸⁷ Bu iç savaş Pakistan'ı bölüp iki millet teorisinin iflasına neden olurken bir bakıma 1905 yılında Bengal'i bölen Lord Curzon'u haklı çıkaran ironik gelişme olmuştur.¹⁰⁸⁸

Hindistan tarafından bu dönemde krize dâhil olma gerekçesi olarak savunulan argümanlar; yaklaşık on milyon mültecinin topraklarına girmesi, olayların bölgede genel bir istikrasızlığı tetikleyebileceği ve Pakistan tarafından kaynaklanan sınır ihlalleridir. Ancak sorun aslında Hindistan'ın iki Pakistan arasında jeopolitik sıkışmasına kuzeyden ÇHC'nin de eklenmesi ve Hindistan'ın boğazının üç jeopolitik kol tarafından sıkılmasıdır. 1950'li yılların ortalarından itibaren, Doğu Pakistan'ın kuzeydoğudaki ayrılıkçı hareketlere destek verdiğini iddia

1085 Dixit, a.g.e., s.207-208 ve 219-220

1086 Dixit, a.g.e., s.233-236

1087 Dixit, a.g.e., s.231-232

1088 Dixit, a.g.e., s.391

eden Hindistan¹⁰⁸⁹ bu savaşı nefes alabilmek amacıyla manipule etmiş; Bangladeş’in kurulmasına verdiği destek ile boğazını sıkı bir koldan kurtulmuştur. ÇHC’nin Doğu Pakistan üzerinden kuzeydoğudaki ayrılıkçı örgütleri organize ettiğini düşünen Hindistan¹⁰⁹⁰ böylece bir taşla iki kuş vurarak rahatlamıştır.

Savaş sonrasında Yahya Han’ın yerine geçen Z.A. Butto ile İ.Gandi arasında, 2 Temmuz 1972 tarihinde imzalanan Simla Antlaşması ile savaş resmen sona ermiştir. Simla Antlaşmasında; Keşmir sorununun çözümünün ikili görüşmeler yoluyla sağlanması, zaman içinde Hindistan-Pakistan ilişkilerinin normalleştirilmesi ve her iki ülke askeri birliklerinin geri çekilmesi karara bağlanmış, esirlerin değişimi ve Keşmir sorunu ilerdeki görüşmelere bırakılmıştır. Bu antlaşmadaki Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunların doğrudan ikili görüşmeler aracılığıyla çözülmesi ile Keşmir’deki “Kontrol Hattı”nın ihlal edilmezliğine yapılan vurgu çok önemlidir.¹⁰⁹¹ Zira bu durum, Keşmir’de tarafları ayıran hattın sınır olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Simla Antlaşmasıyla Pakistan; Keşmir’in parçalanmışlığını kabul etmekte, Hindistan ile sorunlarını çözmeye uluslararası mekanizmalardan vazgeçmekte ve mağlubiyeti kabul etmektedir. **(Ek-5: Simla Antlaşması)**

Kazanılan başarıya rağmen Hindistan’daki milliyetçi kesim, 1971 zaferi sonrası Pakistan’ın tamamen çökertilip Keşmir konusunun kapatılmadığı gerekçesi ile bu kazanımları yeterli görmemiştir.¹⁰⁹² Hindu milliyetçileri, İndira Gandhi’nin bu süreçteki dirayetini, yönetim yeteneğini ve karşılaştığı şartların zorluğunu görmezden gelip, İ.Gandi’nin savaşta kazanırken masada Z.A. Butto’nun kurnaz politikalarına mağlup olduğunu savunur.¹⁰⁹³ Hint Dışişleri bürokrasisi ise; İndira Gandhi’nin bu süreçteki dirayet ve yeteneğini takdir etmekle birlikte, Z.A. Butto’nun

1089 Jaffrelot, a.g.e, s.130

1090 Dixit, a.g.e, s.186

1091 Kulke ve Rothermund, a.g.e., s.494

1092 Jaffrelot, a.g.e, s.217

1093 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.87-91 ve 101-102

kurnazlıkla İ.Gandi'yi etkilediğini ve savaşta çöken ülkesini masada kurtardığını düşünür.¹⁰⁹⁴

Bu savaş sonrası temel dayanaklarını yitiren Pakistan Keşmir'i de fiilen kaybetmiştir.¹⁰⁹⁵ Bangladeş'in bir iç savaş sonucunda Pakistan'dan ayrılması, milliyetçiliğin İslam dünyasında bir çatlak yaratması olarak da görülebilir.¹⁰⁹⁶ Neticede Pakistan'ın ulus inşa sürecinde otoriter bir resmi milliyetçiliği inşa da yaşadığı çalkantılar ülkeyi önce bir iç savaşa sonra da bölünmeye götürmüştür.¹⁰⁹⁷ Hindistan bu savaş sonucunda; Pakistan'ın iki kanadı arasındaki kuşatılmışlık sorununu aşmış, iki millet teorisine darbe vurarak Keşmirli ayrılıkçı örgütlerin cesaretini kırmış,¹⁰⁹⁸ Keşmir'in statüsü konusunda Pakistan'ı geriye iterken Keşmir'in içinde de elini güçlendirmiştir.¹⁰⁹⁹ Nitekim 1975'te Hindistan Hükümeti tarafından hapisten çıkarılan Şeyh Abdullah iktidardaki Kongre Partisinin başına geçmiş ve İ. Gandhi ile yaptığı anlaşmayla Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olduğunu kabul etmiştir.¹¹⁰⁰ Bu gelişmenin devamında Keşmir, 1977 Hindistan genel seçimlerine Hindistan'ın bir eyaleti olarak katılmış ve böylece Şeyh Abdullah ile İndira Gandhi arasındaki anlaşma da tescillenmiştir.¹¹⁰¹

4.3.4. Şiaçen Buzulları Krizi

1971 yılında yaşadığı hezimet Pakistan'ı soysal ve ekonomik reformlardan uzaklaştırmanın ötesinde silahlanma yarışına itmiştir. 1974 yılında Hindistan'ın ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesi iki ülke

1094 Dixit, a.g.e, s.225-232

1095 Dixit, a.g.e, s.223-225

1096 Emerson, a.g.e, s.165-166

1097 Erik J. Zürcher ve William van Schendel, **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, der. William Van Schendel ve Erich Zücker, s.12-16 ve 21

1098 Arı, a.g.e, s.91

1099 Lamb, a.g.e, s.297

1100 Noorani, a.g.e. s.63

1101 Dinçer, a.g.e, s.666

arasında silahlanma yarışını hızlandırmış ve rekabetin nükleer boyuta taşınmasına neden olmuştur.¹¹⁰² Pakistan’ın 1971 yenilgisi sonrasında iktidara gelen Z.A. Butto askeri bir darbe ile yerini General Ziya’ya bırakmak zorunda kalmıştır. General Ziya, ülkede İslamlaşma politikası uygularken asker kontrolündeki istihbarat teşkilatı ISI’yı güçlendirerek iktidarını sağlama almada bir kaldıraç olarak kullanmış ve nükleer silah politikasına devam etmiştir. Afganistan’da SSCB işgaline karşı cihadist bir direniş organize ederek uluslararası destek kazanan Ziya rejimi, buradan kazandığı tecrübe ve özgüvenin de katkısıyla, ISI’nın desteklediği radikal yapılar üzerinden Keşmir’de etkinlik kurma arayışına da girmiştir.¹¹⁰³ Pakistan’ın Keşmir politikası ile nükleer silah programına, Afganistan’da SSCB karşıtı direnişin olduğu dönem boyunca, ABD tarafından göz yumulmuştur.

Simla Antlaşmasının imzalanması ve 1974’te Pakistan’ın Bangladeş’i tanınması Keşmir Sorununa yönelik çözüm umutlarını arttırsa da iki ülkenin sorunu kendi aralarında çözmeye çabası başarılı olmamıştır. Keşmir’in dağlık coğrafyasındaki sınırların belirsizliği ve tarafların eski tezlerine dönmesi görüşmeleri tıkamıştır. Bu olumsuz havanın oluşmasında, Şeyh Abdullah’ın 1975’te Keşmir’in Hindistan’ın bir parçası olduğunu kabul etmesi de etkili olmuştur. İki ülke arasındaki karşılıklı güvensizlik ve önyargı duvarı bu ülkelerin iç sorunlarıyla da beslenirken bu duvarın yükselmesi için gereken malzeme yine Keşmir’de bulunmuştur.¹¹⁰⁴ İki ülkenin bu süreç içerisinde savaşın eşiğine gelmesi ise, yine Keşmir kaynaklı bir anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır

Simla Antlaşması sonrası Şeyh Abdullah’ın liderliğindeki Keşmir Ulusal Konferansının Şubat 1975’de Keşmir’de Hint egemenliğini tanımaması Keşmir’de istikrarsızlığı artırırken bağımsızlık yanlısı pek çok grubun faaliyete geçmesine neden olmuştur.¹¹⁰⁵ Müteakiben İ.Gan-

1102 Riedel, a.g.e, s.86-88

1103 Riedel, a.g.e, s.94-103

1104 Ahmad, İ., a.g.e, s.37 ve 153

1105 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.185

di'nin merkezileşmeyi öne çıkarıp Hindu Milliyetçiliği'ne prim vermesi, 1980'lerde Keşmir'deki hoşnutsuzluğu daha da artırmıştır. Babasının yerine geçen Faruk Abdullah'ın 1984 yazında görevinden alınması ise halkın Hint yönetimine karşı yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin de katkısıyla iki ülke Keşmir konusunda gerilim politikasına geri dönmüştür. Bu arada Pakistan'ın ayrılıkçı Sih hareketini destekleme politikasından (Hindistan, General Ziya'nın 1978-1980 yılları arasında bu politikayı hayata geçirdiğini iddia etmektedir) rahatsız olan Hindistan¹¹⁰⁶ 1984'deki Sih isyanlarını bastırırken için ciddi sıkıntılar yaşamış, Sihlerin ayrılıkçılığa kaymasından Pakistan'ı sorumlu tutmuş ve Pakistan'a etkili bir cevap vermek için arayışlara girmiştir. Bu kapsamda aradığı cevabı da yine Keşmir problem havuzunda bulmuş ve 1984 yılında, yeni bir krizi başlatacak adımı Şiaçen Buzullarında atmıştır.¹¹⁰⁷

Şiaçen Buzulları, Karakurum Sıra Dağları içinde uzanan; 76 km uzunluğunda, iki ila sekiz km arasında değişen genişliğine sahip, buzullarla kaplı, kışın 10 m kadar kar alan, hızı saatte 300 km.yi bulan kar fırtınalarının yaşandığı ve genelde -40 derece (zaman zaman da altında) sıcaklığa düşen sert ve insansız bir coğrafyadır.¹¹⁰⁸ Bu vahşi coğrafyada sınırlar daha önce tespit edilmemiş ve gündeme gelmediği müddetçe de sorun yaratmamıştır. Dünyanın en yüksek ikinci tepesi olan K2 Austen Zirvesinin de bulunduğu Şiaçen Buzulları bölgesi İngiliz Milletler Topluluğunca Pakistan'a ait olarak değerlendirilmiş ve ilk olarak 1957 yılında bir İngiliz askeri heyeti, Pakistan hükümetinden yazılı izin aldıktan sonra bölgeye gitmiştir. İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinin dağcıları aynı yolu izleyerek Bölgedeki dağlara tırmanmaya devam etmiş ve Hindistan da bu duruma itiraz etmemiştir.¹¹⁰⁹

1106 Dixit, a.g.e, s.242-251

1107 Riedel, a.g.e, s.109 ve Dixit, a.g.e, s.255

1108 Ahmad, İ., a.g.e, s.117

1109 Karaağaçlı, a.g.e.

Hindistan, İngiliz ve ABD kaynaklı coğrafya atlasları ile akademik çalışmalarda ve BM nezdinde gündeme gelen çözüm önerilerinde Şiaçen Buzullarının Pakistan’a ait olarak gösterilmesine de ses çıkarmamıştır.¹¹¹⁰ Hindistan için bölge, 1962 yılında ÇHC ile Hindistan arasında savaş çıktıktan sonra kritik hale gelmiştir; zira burası ÇHC ile fiziki irtibatı sağlayan Karakurum’a hâkim bir konumdadır.¹¹¹¹ Bu savaş sonrasında ÇHC ile Pakistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Şiaçen Buzulları Hindistan için daha da önemli hale gelmiştir. ÇHC ile Pakistan’ı birbirine bağlayacak Karakurum yolunun inşasına başlanması üzerine bu çalışmaları takip eden Hindistan askerleri 1962, 1967 ve 1969 yıllarında bölgeye girerek, sınırın tartışılmasına neden olmuştur.¹¹¹²

ÇHC ile Pakistan arasındaki ulaşım projeleri kapsamında Karakurum’un iki ülke arasında irtibat sağlayacak güzergâh olarak gündeme gelmesi sonrasında Hindistan’ın bölgeye müdahale etmesi dikkat çekicidir. Bu projelerin nihai noktasında, 1978 yılında Karakurum oto yolunun sınırlı olarak devreye girmesi¹¹¹³ ve müteakiben Hindistan-Pakistan ilişkilerinin tekrar gerilmesi üzerine Hindistan 1980 başlarında, bölgedeki dağlara tırmanacak dağcılarının kendisinden izin alması gerektiğini dillendirmeye başlamıştır. Hindistan Hükümeti müteakiben, hükümranlılığını göstermek için bölgede dağcılık organizasyonlarının başlamasına önayak olmuştur. Pakistan ile ÇHC arasında 1982 yılında imzalanan; “Azad Keşmir” ile ÇHC’nin Şincan Eyaleti arasındaki Kuncerab Geçidinin açılarak, bir yol ile birbirine olan irtibatın geliştirilmesine yönelik anlaşma Hindistan için karar noktası olmuştur.¹¹¹⁴ Bu anlaşma Karakurum oto yolunun resmi olarak açılmasından sonra yapılmış ve Karakurum projeleri bu safhada Hint tarafının protestolarına neden olmuştur.¹¹¹⁵

1110 Arı, a.g.e, s.206-207

1111 Türk, a.g.e.

1112 Chaudry, R.A., a.g.e, s.168

1113 Lamb, a.g.e, s.275-276

1114 Dixit, a.g.e, s.251-252

1115 Haider, a.g.e.

Bu gelişme sonrasında Hindistan'ın bölgedeki askeri görünürlüğü ve keşif faaliyetlerinin artması üzerine Pakistan 1982 yılında bölgeye asker göndererek devriye faaliyetleri başlatmıştır. Müteakiben Hindistan 1983 yılında bölgede askeri varlığını artırmaya devam etmiş ve helikopterler ile bir P.Tb. nu buzulların doğusuna atmıştır.¹¹¹⁶ Nisan 1984 ayında da bölgeye bir tugay göndererek, Buzulun güney tarafındaki bazı geçitleri ele geçirmiştir.¹¹¹⁷ Pakistan da misilleme olarak bazı geçitleri ele geçirse de Hindistan'ın işgal ettiği bölge hacim olarak daha fazladır. Hindistan'ın bu adımları ile elde ettiği askeri kazanımı ilk başlarda önemli olmuş ve Hint birlikleri daha hâkim tepelerde konuşlanmayı başarmıştır.¹¹¹⁸

Bundan sonra, iklim ve coğrafyanın insan faaliyetine pek imkân vermediği bu bölgede genellikle karşılıklı topçu atışlarının hüküm sürdüğü uzun bir çatışma süreci yaşanmıştır. Coğrafi şartlar dikkate alındığında böyle sorunlu bir arazide hâkim sırtların sağlayacağı avantaj¹¹¹⁹ kanaatimce tartışmalıdır, zira böyle bir arazide hayatı idamenin zor olmasının ötesinde lojistik desteğin sürekliliğini sağlamak bile başarı olacaktır. Zaten bu bölgede taraflar karşılıklı ateş veya çatışmalardan ziyade sert coğrafi şartlardan kaynaklanan zayıt vermiştir ve vermeye de devam etmektedir. Pakistan kendi kontrolündeki karakol ve Üs Bölgelerine karadan ikmal yapabiliyorken Hindistan sadece havadan ikmal yapabilmekte ve ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır.

Hindistan ve Pakistan temsilcileri, 1984'den itibaren Şiaçen Buzulu çatışmalarını sonlandırmak için görüşmelere başlamış ve görüşmeler devam ederken, zaman zaman ufak çaplı çatışmalar da yaşanmıştır. Bu arada 1986 yılında yapılan görüşmelerden sonuç alınamaması sonrasında Hindistan'ın tatbikat bahanesiyle Pakistan sınırına kuvvet kaydırma-

1116 Ahmad, İ., a.g.e, s.127

1117 Lamb, age, s326

1118 Arı, a.g.e, s.207

1119 Ahmad, İ., a.g.e, s.130-135

sı Pakistan’ın misillemesiyle sonuçlanmış ve gerilim tarafların yavaş yavaş karşılıklı birlik azaltmasıyla aşılmıştır.¹¹²⁰ 1988 yılında Hindistan’ın yüksek rakımlarda kullanılabilen askeri helikopterler satın alıp bölgede konuşlandırmasına rağmen görüşmeler devam etmiştir. Bunda, Pakistan Devlet Başkanı General Ziya ül Hak’ın, 1988 senesinde bir uçak kazasında ölmesinden sonra iktidara gelen Benazir Butto’nun iyi niyetli adımları da etkili olmuştur. Benazir Butto’nun Aralık 1988’de R. Gandhi ile bir araya gelerek çözüm iradesini yansıtmasından sonra iki ülke yetkilileri iki anlaşmaya imza atmıştır.¹¹²¹

İki ülke liderinin iyi niyetli adımları yine iç politikaya kurban gitmiş; iç baskılara dayanamayan Benazir Butto Ağustos 1989’da, Hindistan’ın bölgedeki askerlerini çekmesini isteyen bir açıklama yaptıktan sonra bölgedeki Pakistan birliklerini ziyaret ederek, o zamana değin attığı adımları boşa çıkartmıştır. Aslında bu açıklamadan iki ay önce, Haziran 1989’da Hindistan’ın bölgeden asker çekmeye yönelik bir planı kabul ettiği bilinmektedir. Benazir Butto’nun bu açıklamaları Hindistan’ın bu anlaşmadan vazgeçmesine neden olmuştur.¹¹²² Neticede toplam altı turluk görüşme süreci sonrasında, 1992 yılında bir sonuca varamadan görüşmeler sona ermiş ve sorun askıda kalmıştır.¹¹²³ Kasım 1992’deki son görüşmede; birliklerin karşılıklı olarak geri çekilmesi ve “askersizleştirilmiş bölge” oluşturularak bu bölgeye girişin engellenmesi konusunda bir mutabakata varılmış olsa da bu bir anlaşmaya dönüştürülemedi; karşılıklı güvensizlik havası karşılıklı anlayışa üstün gelmiştir.¹¹²⁴ Daha sonraları iki ülke arasında müzakere ortamı olduğu dönemlerde Şiaçen Buzulları Sorunu gündeme gelse de taraflar bilinen konularından geri dönmediği için bir sonuca ulaşamadılar.¹¹²⁵

1120 Dixit, a.g.e, s.259

1121 Dixit, a.g.e, s.264-268

1122 Ahmad, I., a.g.e, s.116

1123 Schofield, a.g.e. s.141-142

1124 International Crisis Group, India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace , *Asia Briefing No 51*, Islamabad/Brussels, 15 June 2006 ve Dixit, a.g.e., s.288-289

1125 Dixit, a.g.e, s.269-274

Şiaçen Buzulları krizinde bu kadar ilerleme sağlandıktan sonra uzlaşma sağlanamadan geri dönülmesinde, her iki ülke yöneticileri için, taviz veren taraf durumuna düşme korkusu yatmaktadır. Bunun yanında Başbakan Butto'nun geri adım atmak zorunda kalması da çözümden dönülmesinde etkili olmuştur. Başbakan Butto'nun askeri vesayet güdümü baskılara dayanamamasının altında yatan nedenlere Bölgenin Pakistan için taşıdığı önemi de eklemek gerekir. Pakistan için Şiaçen Buzulu bölgesindeki bir kazanım; milli dava Keşmir'in bir bölümünün kazanılmasının ötesinde ÇHC ile irtibat sağlayan önemli bir alanın kontrolünün kaybedilmesi riskinin bertaraf edilmesi anlamına da gelmektedir. Hindistan için ise Şiaçen Buzulu; Pakistan İle ÇHC topraklarını ayıran bir keskin bir bıçak olarak, bu iki ülkenin müşterek taarruzunu önleme potansiyelinin yanında, sağladığı gözetleme sahalarıyla muhtemel bir harekâtı önceden açığa çıkarma imkânı vermektedir.¹¹²⁶ Neticede Keşmir kaynaklı nefret-rekabet zemininde canlanan milliyetçilikler, jeopolitik kaygılarla beslenerek çözümün yoluna duvar örmüştür.

Harita-18:Keşmir İçinde Şiaçen Buzulu ve Kargil Bölgesi

4.3.5. Kargil Çatışmaları

Şiaçen Buzulundaki kriz havası sürerken Keşmir’de Hindistan yönetimine karşı oluşan muhalefet yükselmiş, Pakistan da kendine müzahir grupları örtülü olarak desteklemiş ve Keşmir bir isyan dönemi yaşamıştır. Bu süreçte iki ülkenin karşılıklı suçlamaları devam ederken, iki ülke 1999’daki Kargil krizine kadar doğrudan karşı karşıya gelmemiş, rutinleşen küçük çaplı sınır çatışmalarıyla gerilim döngüsü devam etmiştir. Kargil Krizine giden süreçte iki ülke nükleer silahlanma yarışına girmiş ve Şiaçen Buzulları nedeniyle yaşanan restleşmenin devamında, Mayıs 1998’de karşılıklı nükleer denemeler gerçekleştirilmiş ve iki tarafın da nükleer kapasitesi açığa çıkmıştır.¹¹²⁷ Bu gelişme Hindistan-Pakistan uyumsuzluğunun küresel risk taşıyan bir çatışma tetikleme mekanizmasına (flashpoint) dönüştüğünü de ortaya koymuştur.¹¹²⁸

Hindistan, bağımsızlığa kavuştuktan bir yıl sonra (1948 yılında) Hint Atom Enerjisi Komisyonunu kurmuş ve nükleer enerjiye ulaşmak için çalışmalara başlamıştır. ÇHC’nin 1964 yılında ilk nükleer silah denemesini yapmasından sonra nükleer teknoloji alanındaki faaliyetlerini nükleer silah edinmeye yönlendiren Hindistan 11 Mayıs 1974’de, Rajastan Eyaletindeki nükleer silah denemesinde başarıya ulaşmıştır. 1988 yılında nükleer kapasiteye sahip ilk karadan karaya füze denemesinde başarılı olmuş ve Mayıs 1998 ayı içerisinde yine Rajastan’da beş nükleer patlama gerçekleştirmiştir.¹¹²⁹ Pakistan’ın 1971’de Hindistan’a karşı yaşadığı hezimet neticesinde 1972 yılında başlattığı nükleer silah politikası, Hindistan’ın 1974 yılında yaptığı nükleer denemeler sonrasında öncelikli milli hedef haline gelmiş ve 1970’li yılların sonlarında uranyumu zenginleştirme safhası aşılmıştır.¹¹³⁰ Pakistan nükleer silah geliştirmeyi başardığını 1987 yılında ülkeyi ziyaret eden tanınmış bir

1127 Türk, a.g.e.

1128 Hoyt, a.g.e.

1129 Türkkiye Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.50

1130 Riedel, a.g.e, s.86

Hint’li gazeteci aracılığıyla ifşa etmiştir.¹¹³¹ 1987’de nükleer silah ürettiğini ifşa eden Pakistan bu teknolojiyi 1997’de milli üretimi olan Hatf füzelerine taşımış ve Hindistan’ın Mayıs 1998 ortalarında yaptığı nükleer denemelere, 28 Mayıs 1998’de, Belucistan’daki Çaği tepelerinde yaptığı beş adet nükleer patlama ile cevap vermiştir.

Nükleer denemeler sonrası küresel baskı ile karşılaşan iki ülke ortamı yumuşatmak için yeni bir süreç başlatmıştır. Sri Lanka’da Temmuz 1998’de icra edilen SAARC zirvesinde bir araya gelen ülke liderleriyle başlayan görüşmeler, Ekim 1998’de Dışişleri bakanları ile devam etmiş, Hindistan başbakanı A.B.Vajpaye’nin, 20 Şubat 1999’da, bizzat kendisinin ilk yolculuğu yaparak Lahor’a geldiği “Otobüs Diplomasisi” ile ileriye taşınmıştır. Görüşmelerde Keşmir dâhil, bütün sorunlar masaya yatırılmış ve bu görüşmelerin sonucunda Lahor Deklarasyonu imzalanarak ortamın yumuşatılması sağlanmıştır.¹¹³² Bütün dünyanın bu gerilimin aşıldığını düşündüğü bir anda Keşmir kaynaklı yeni bir kriz herkesi hayal kırıklığına uğratmıştır.

İki ülke Mayıs 1999’da, Keşmir’de yaşanan beklenmedik bir gelişme sonrasında, çatışma durumuna geçmiştir. Hindistan’ın, Pakistan tarafından desteklenen militanların Kontrol Hattını geçerek Hindistan askerlerine saldırdığını iddia etmesi bütün dünyayı şaşırtmıştır. Şiaçen Buzullarında Hindistan’ın yaptığı harekâta misilleme izlenimi veren bir operasyona imza atan Pakistan,¹¹³³ suçlamaları kabul etmemiş ve sınırı geçen “Özgürlük Savaşçıları”na sadece siyasi destek verdiğini ve olaylarda dahlinin olmadığını açıklamıştır. Bu sürpriz gelişme sonrasında Hindistan Hava Kuvvetlerinin karşı saldırıya geçmesiyle Kargil tepelerinde başlayan savaş, Pakistan Başbakanı Navaz Şerif’in 4 Temmuz 1999’da, ABD’de Başkan Clinton ile görüşmesi sonrasında, “Keşmirli özgürlük savaşçılarından” geri çekilmelerini isteyeceği sözünü ver-

1131 Dixit, a.g.e, s.261-262

1132 Arı, a.g.e. s.143

1133 Dixit, a.g.e., s.386

mesiyle sonlanma sürecine girmiştir.¹¹³⁴ Sorun bu şekilde aşılmış olsa da gerilim sürecinde dünyanın ilgisi bölge üzerinde olmuş ve nükleer kapasiteye sahip hasımların Keşmir kaynaklı bir tetik mekanizmasının hassasiyetinde kolayca çatışabileceğinin anlaşılması rahatsızlık yaratmıştır.¹¹³⁵

Çatışmaya neden olan gelişmelerin detayları sonradan ortaya çıkmıştır. Pakistan ve Hindistan arasında Kargil Tepeleri hususunda, 1977 yılı sonrasında varılan bir mutabakat vardır. Bu mutabakat gereği; Keşmir’de yüksekliği 6.000 metre civarında olan, sonbahar ile kış döneminde sıcaklığın -60 dereceye kadar düştüğü Kargil tepelerindeki mevzilerini her iki taraf da 15 Eylül ile 15 Nisan arasında eş zamanlı olarak boşaltır ve mevziler bahar gelince aynı şekilde, beraberce işgal edilir. 1999 yılında Pakistan birlikleri bu anlaşmayı ihlal ederek, söz konusu mevzileri daha önce işgal etmiştir. Bu adım, Orgeneral Müşerref’in karargâhu tarafından önceden planlanan bir harekâtın başlangıcıdır. Nükleer denemeler ve Afganistan’da kazanılan Gayrı Nizami Harp başarılarının verdiği özgüven ile Pakistan Ordusu, 1971 savaşının rövanşını Keşmir’de alma hedefini gütmüş ve bu çatışmayı tetiklemiştir.¹¹³⁶ Hükümetin onayı alındıktan sonra uygulamaya konan plan gereği; mevcut mutabakatın hilafında, 1999 Nisan ayı öncesinde, askeri birlikler ile paramiliter birlikler Kargil tepelerine sızdırılmıştır. Hindistan’ın durumun farkına varmasından sonra; Mayıs 1999 ile Temmuz 1999 ayları arasında yaşanan ciddi çatışmalarda her iki taraf da binlerce kayıp vermiş ve neticede geçmiş sınırlara geri dönmüştür.¹¹³⁷

Orgeneral Müşerref anılarında; bölgenin 1998 kışında Keşmirli “özgürlük savaşçısı mücahitler” tarafından işgal edilmiş olduğunu, kendilerinin bunda katkısı olmadığını, Hindistan’ın bölgede sanal durum-

1134 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.2229

1135 Hoyt, a.g.e.

1136 Mukherjee, a.g.e.

1137 Ali, T., The Duel, s.141-142

lar yaratarak kendilerine saldırmak için bahane aradığını, kendi askerlerinin Hindistan'ın ani bir saldırısını engellemek için bölgeye mutabakat zamanından önce gönderildiğini, ellerinde Hindistan'ın hazırlıklarını teyit eden güvenilir istihbarat verileri olduğunu iddia etmektedir.¹¹³⁸ Ancak ABD istihbaratı Müşerref'in LeT militanları ile bu operasyonu birlikte planladığını düşünmekte ve Müşerref'in bu harekât öncesinde Başbakan Şerif'in Hindistan ile ilişkileri düzeltmek için attığı adımları, iki ülkenin yüksek seviyeli ziyaretçilerinin müşterek toplantıları öncesindeki protokole katılmayarak protesto ettiğine inanmaktadır.¹¹³⁹ Hint istihbarat kaynakları da benzer argümanları gündeme getirmenin yanı sıra Benazir Butto'nun, iki kez yaptığı başbakanlık dönemlerinde, bu harekâtın yapılması teklifini reddettiğini iddia etmektedir.¹¹⁴⁰

Zaman ile ortaya çıkan gerçekler durumun Müşerref'in iddia ettiği gibi olmadığını göstermiştir. Hint İstihbaratı, bu süreçte destek sağlamak için Başbakan Navaz Şerif ile birlikte ÇHC'ye giden Ordu (Kara Kuvvetleri) Komutanı Orgeneral Müşerref'in ÇHC'den, Ordu Kurmay Başkanı Korgeneral Şevkat Aziz ile 26 ve 29 Mayıs 1999 tarihlerinde yaptığı telefon görüşmelerini dinlemeyi başarmış ve bu görüşmeleri 11 Haziran 1999'da basınla paylaşmıştır.¹¹⁴¹ İki general arasındaki görüşmede geçen diyaloglarda Korgeneral Şevkat Aziz Orgeneral Müşerref'e harekâtın gelişimi hakkında bilgi verirken, "harekâtın planlandığı şekilde yürüdüğü" ifadelerini kullanmaktadır. Müşerref bu görüşmede geçen diyalogları yalanlasa da, ortaya çıkan bu bilgiler Kargil gelişmelerinin planlı olduğunu açığa koymaktadır.¹¹⁴² Ayrıca 2009 yılında, Amerikalı, Hindistanlı ve Pakistanlı subaylardan oluşan bir uzman grubun BM adına yaptığı soruşturmada; Kargil'de Kontrol Hattını geçen militanların içinde Pakistan askerlerinin bulunduğu, olayın Pakistan Ordusunun kontrolünde gerçekleştiği ve dönemin Pakistan Ordusu Ko-

1138 Musharraf, a.g.e., s.88

1139 Riedel, a.g.e, s.7-18

1140 Dulat, a.g.e, s.34 ve 24

1141 Dulat, a.g.e, s.26

1142 Dixit, a.g.e, s.65

muta Kademesinin zaferden emin olarak bu harekâta giriştiği sonucuna varılmıştır.¹¹⁴³

Pakistan beklentilerinin hilafında, ÇHC’nin kayıtsızlığının yanında İslam dünyasının isteksizliği ile karşılaşırken ABD’den de Kargil macerası nedeniyle baskı görmüştür.¹¹⁴⁴ ABD Yönetimi ve Başkan Bill Clinton Başbakan Navaz Şerif’i sert bir şekilde uyardıktan sonra ABD Merkez Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Antony Zinni’yi Pakistan’a göndermiştir. Orgeneral Zinni hem Başbakan Navaz Şerif hem de Orgeneral Müşerref ile görüşerek ABD yönetiminin uyarılarını iletmiştir. Daha sonra Başkan Bill Clinton ile Başbakan Navaz Şerif telefonda konuşarak sorunun çözümü için Washington’da buluşmaya karar vermiştir.¹¹⁴⁵ Umduğu desteği ÇHC’den de alamayan ve lojistik sıkıntılar yaşayan Pakistan Yönetimi uluslararası arenada izole olduğunu görüp, mecburen geri adım atmak zorunda kalmıştır.¹¹⁴⁶

4 Temmuz 1999’da ABD’ye giden Başbakan Navaz Şerif ABD yönetimine, istemediği bir savaşa mecbur kaldığını söylemiştir, ancak her şeyin bilgisi dâhilinde gerçekleştiğine dair kanıtlar vardır. Bu gelişmeler sonrasında Başbakan Şerif Orgeneral Müşerref’i görevden almak isterken kendisi bir darbe ile görevden alınmış ve ülke dışına sürgüne yollanmıştır. Şerif’in Orgeneral Müşerref’i kuvvetli bir konumdayken görevden almaya çalışmasının ardında, ABD Başkanı Clinton’ın Pakistan askeri bürokrasisini, bir darbeye karşı oldukları yönünde uyarmasından aldığı güvenin yattığı iddia edilir.¹¹⁴⁷ ABD istihbarat mekanizması bir darbenin hazırlandığını yönünde ABD yönetimini bilgilendirmiş ve Pakistan Ordusu Komuta Kademesi uyarılmıştır, ancak darbe gerçekleştikten sonra yeni yönetime karşı tavır alınmamıştır.¹¹⁴⁸

1143 Riedel, a.g.e, s.140

1144 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.228

1145 Riedel, a.g.e, s.141-142

1146 Schofield, a.g.e., s.213-214

1147 Ali, T., The Duel, s.143

1148 Coll, a.g.e, s.478

Orgeneral Müşerref anılarında; Ocak ve Şubat 1999 aylarında verilen brifinglerle Başbakan Navaz Şerif'in onayının alındığını, 12 Mart 1999'da ISI genel merkezinde durumun kendisine tekrar anlatıldığını, askeri bir zafere kanaat getiren Başbakan Navaz Şerif'in plana onay verdiğini, ancak ABD'den gördüğü tepki sonrasında olaylardan bilgisinin olduğunu inkâr ettiğini anlatır ve bunu destekleyen belgeler sunar.¹¹⁴⁹ Steve Coll, ABD istihbarat kaynaklarına dayanarak, Müşerrefin bu anlattıklarını doğrulayan bilgiler sunar.¹¹⁵⁰ Ayesha Siddika, Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bokhari'nin, "Müşerref'in Başbakan Navaz Şerif'in yapacağı muhtemel bir Kargil soruşturmasından çekindiği için Başbakanı devirdiğini" düşündüğünü açıklarken, Ordunun, Pakistan'da gücünün sorgulanmasına müsaade etmeyeceğini iddia eder.¹¹⁵¹

Kargil krizi iki ülke ilişkilerini yeniden bir çıkmaza sokarken Hindistan; Pakistan'ın Kontrol Hattını kendi lehine değiştirmek için Keşmirli militanları yönlendirdiğini ve çatışma sürecinde bu militanlarla birlikte askerlerini de Hindistan'a karşı savaştırdığını iddia etmiştir. Pakistan ise, bu suçlamaları kabul etmeyip, Keşmirli "Özgürlük Savaşçıları"na yalnızca siyasi destek verdiğini savunmuştur. Ancak çatışmalar sürecinde, Hindistan'ın ele geçirdiği bazı mevzilerde ve Müslüman savaşçıların cansız bedenleri üzerinde Pakistan ordusuna ait maaş bordrolarının çıkması Pakistan'ın argümanlarını boşa çıkarmıştır.¹¹⁵² Türk-kaya Ataöv Hint kaynaklarına dayanarak verdiği rakamlarda; Hindistan Ordusunun toplam 249 Pakistan askerinin cansız bedeninde Pakistan ordusuna ait maaş bordrosu, izin belgesi veya kimlik kartı bulunduğunu ifade eder.¹¹⁵³ Pakistanlı Muhammad Sheharyar Khan Türkiye'de yazdığı doktora tezinde; Pakistan ordusunun, bu çatışmalardaki ba-

1149 Musharraf, a.g.e, s.96

1150 Coll, a.g.e, s.476

1151 Siddika, a.g.e, s.97

1152 Schofield, a.g.e., s.210

1153 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.227

şarısı nedeniyle iki askere Nişan-ı Haydar (en yüksek askeri ünvan) madalyası verirken toplam 90 askeri de farklı kahramanlık nişaneleri ile ödüllendiğini açıklar.¹¹⁵⁴ Harekâta katılan bir Pakistanlı yüzbaşının Hint askerleri tarafından ele geçirilen ceridesi (askeri gelişmelerin kaydedildiği günlük arşiv kayıtları) de Kuzey Bölgeler Piyade Birliğinin operasyondaki rolüne ait teknik detayları ifşa etmiştir.¹¹⁵⁵

Kargil çatışmaları süreci ve sonrasında ortaya çıkan bilgiler; Pakistan’ın askeri bürokrasisinin bu harekâtı çok önceden planladığını, stratejik rezerv kapsamında tutulan planın nükleer denemelerin verdiği özgüven ile Ordu Komuta Kademesi tarafından uygulanabilir görüldüğünü, Orgeneral Müşerref’in inisiyatifi ile (biraz da abartılı bir biçimde siyasi iradenin bilgisine sunulup, başarı garantisi ile ikna edilerek) Hükümetten onay alındığını, Silahlı Kuvvetler Komuta Kademesi içinde dahi gizli tutulan operasyonun, sınırlı sayıda generalin bilgisi dâhilinde, safha safha hayat geçirildiğini, bölgenin coğrafi şartlarının zorluğunu aşmak için benzer coğrafi şartlarda yaşayan Pakistan’ın Kuzey Bölgeler ve Gilgit-Baltistan bölgesindeki birliklerin operasyonun icrasında kullanıldığını göstermektedir.¹¹⁵⁶

Neticede Pakistan’ın, 1998 nükleer denemelerinden sonra dünyanın bölgeye gösterdiği ilgi sonrası kazandığı özgüven nedeniyle Keşmir sorununu tekrar gündeme aldığı ve bu bağlamda; nükleer bir çatışmadan çekinen küresel aktörlerin krize müdahale etmesiyle çatışmanın sınırlı kalacağı, Hindistan’ın nükleer çatışma riski nedeniyle çatışmayı tırmandıramayacağı ve bu süreçte elde edilen toprak kazanımların elde kalacağı hesaplarını yaptığı anlaşılmaktadır.¹¹⁵⁷ Bunun yanı sıra Pakistan’ın, 1965 Savaşında yapılan hatalardan ders almada başarısız olduğu,

1154 Muhammad Sheharyar Khan, “2001’den 2009’a Pakistan’da Terör Örgütleri ve Dini Aktörler Arasında Medyada Yer Alan Bağ”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, 2012, s 70

1155 Dulat, a.g.e, s.25

1156 Dixit, a.g.e, s.35-79

1157 Hoyt, a.g.e.

halk desteği ve Hindistan'ın muhtemel harekât tarzlarını değerlendirmede eksik kaldığı görülmektedir.¹¹⁵⁸ Zira Hindistan; sızmaların anlaşılmasıyla derhal Hava Kuvvetleri ile kaybettiği mevzileri bombalamış ve sızan unsurları sürklase ederken, ülke çapında Silahlı Kuvvetlerini harekete geçirmiş ve Deniz Kuvvetleri ile Umman Denizi'nde abluka harekâtına başlamış ve Pakistan'ın hesaplarını akamete uğratmıştır.¹¹⁵⁹

Kargil Krizi Pakistan'ın hesapsız bir maceraya girdiğini gösterip uluslararası alanda imaj kaybı yaşamasına neden olduğu gibi Hindistan'ın ABD ile ilişkilerinin gelişmesine de vesile olmuştur.¹¹⁶⁰ Pakistan'ın bu süreçte geri adım atıp kazandığı topraklardan çekilmek zorunda kalması Ordu içindeki radikaller, harekâta katılan militan gruplar ile Keşmir'de faaliyet gösteren ayrılıkçı örgütleri hayal kırıklığına uğratmanın yanı sıra Keşmir'in Pakistan'a bağlanması idealini taşıyan Keşmir Müslümanlarının güvenini de erozyona uğratmıştır. Hint istihbaratının bu güven kaybını değerlendirmesi neticesinde; "Pakistan'ın Keşmir halkı için değil kendi stratejik çıkarları için Keşmir davasına destek verdiğini ve çıkarları tehdit altına girdiğinde kendilerini ortada bıraktığını" düşünen ayrılıkçı militanlardan bir kısmı silahlı mücadeleden çekilmiştir.¹¹⁶¹

4.4. 11 Eylül 2001 Sonrasında Keşmir Kaynaklı Gerilimler ve Çözüm Arayışları

11 Eylül 2001 gelişmeleri Pakistan Askeri Yönetimine içerde ve dışarıda meşruiyet kazanması için bir fırsat yaratmış; Pakistan'ın Taliban üzerindeki etkisi Afganistan'a müdahale eden ABD'nin Pakistan'a olan ihtiyacını arttırmıştır. ABD'nin Pakistan ile yakınlaşması ABD-Hindis-

1158 Coll, a.g.e, s.476

1159 Riedel, a.g.e, s.140-141

1160 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.228-234

1161 Dulat, a.g.e, s.118-119

tan ilişkilerinde bir gerilemeye neden olmamış, aksine 11 Eylül sonrası ABD ile Hindistan arasındaki bağlar daha da kuvvetlenmiştir. Hindistan, 11 Eylül sonrası güçlenen İslamofobi ve radikal dini teröre karşı dünya çapında gelişen güç birliği ortamından Keşmir bağlamında yararlanmak istemiş; ancak ABD’nin Pakistan’a olan ihtiyacı nedeniyle bu konuda yapabilecekleri sınırlı kalmıştır.¹¹⁶²

Pakistan Yönetimi, Afganistan konusunda ABD’ye destek vermeye mecbur kalırken radikal örgütlerin tepkisini de göğüslemek durumunda kalmıştır. Radikal örgütlerin Keşmir’deki eylemlerine yönelik olarak geri adım atmak zorunda kalan Pakistan, iki arada kalmışlığın mengenesinde kayda değer bir değişiklik de gösterememiştir.¹¹⁶³ ABD liderliğindeki Koalisyon ise; Afganistan’daki Taliban ve El-Kaide militanlarına karşı yürütülen operasyona destek verdiği müddetçe ve iki ülkeyi bir çatışma ortamına getirmediği takdirde, Pakistan’ın Keşmir politikasına karşı pek ses çıkarmamıştır. Müşerref anlarında; 11 Eylül 2001 sonrasında ABD’den gördüğü baskı karşısında ABD’nin Afganistan harekâtını desteklemeye mecbur kaldığını, ABD’ye üs imkânı vermemesi durumunda ABD’nin Hindistan’ı tercih edeceğini, bu seçenekte kendilerinin daha da zor bir durumda kalmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade eder.¹¹⁶⁴

10 Ekim 2001’deki Keşmir Meclisi saldırısı ve devamındaki 13 Aralık 2001 tarihli Hindistan Meclisi saldırısı Pakistan’ı uluslararası alanda sıkıntılı bir sürece itmiştir. Uluslararası konjonktürü değerlendirme konusunda yeterli tecrübe ve beceriye sahip olan Hindistan, Pakistan’ı baskı altına almakta zorluk çekmemiş; bir yandan ordusunu savaş durumuna geçirirken, diğer yandan dünya çapında şiddetli bir algı operasyonu başlatarak Pakistan’ı köşeye sıkıştırmayı başarmıştır. Pakistan, Hindistan’ın bu baskılarına ancak bir süre direnebilmiş ve

1162 Ahmad, I., a.g.e, s.30-31

1163 Dixit, a.g.e, s.415-425

1164 Musharraf, a.g.e, s.202

sonunda Hindistan'ın parlamento baskınından sorumlu tuttuğu Ceyş-i Muhammed ve Leşker-i Tayyibe örgütlerinin liderlerini yakalamış ve kendi kontrolündeki Keşmir'de bu örgütlerin faaliyetlerini engelleme yoluna gitmiştir.¹¹⁶⁵ Bu süreçteki gerilim karşılıklı suçlamalar ve birlik kaydırmaları ile devam etmiş ve 2002 yılına gelindiğinde taraflar kendilerini yeni bir savaşın eşiğinde bulmuştur.¹¹⁶⁶ Kargil krizinin izlerinin tazeliğinde yeşeren nükleer çatışma riski küresel aktörlerin bölgeye tekrar müdahalesine neden olmuş ve kriz nükleer kaygılarla beslenerek görünürlük kazanmıştır.¹¹⁶⁷ Bu arada Keşmir'deki radikal militan grupların 14 Mayıs 2002'de Kalukuk Askeri Üssüne yaptıkları saldırı da gerilimi artırıcı yönde katolizör etkisi yapmıştır.¹¹⁶⁸

Bu süreçte Hindistan bir yandan Pakistan sınırına asker yığarken, diğer yandan yeni çıkarılan OHAL yasasının (Mart 2002 tarihli Terörizmin Önlenmesi Kanunu) verdiği imkânlarla Keşmir'deki muhalefet liderlerini hapsedmiş ve yeni bir seçim vasıtası ile normalleşme arayışına gitmiştir. 2002 seçimleri, iki ülke arasındaki savaş söylemleri ve militan örgütlerin halkı seçimlere katılmaması yönündeki tehditleri arasında, düşük katılımlı ve sessiz geçmiş, ancak bir ilkin yaşanmasına da neden olmuştur; Abdullah hanedanı ilk olarak bir seçim ile iktidarı kaybetmiştir.¹¹⁶⁹ Keşmir'in istikrarını sarsan gelişmeler Hint kamuoyunda hızlı bir yansıma bulmuş ve Keşmir'in ayrıcalıklı yapısının kaldırılmasına yönelik milliyetçi söylemleri de tetiklemiştir.¹¹⁷⁰

Başta ABD olmak üzere küresel aktörlerin gayretleriyle bir çatışma üretmesine meydan verilmeden aşılın kriz sonrasında, Keşmir'deki yeni hükümetin verdiği ılımlı söylemler ve uygulamalara Merkezi Hü-

1165 Riedel, a.g.e, s.159 ve 161

1166 Dulat, a.g.e, s.230

1167 Hoyt, a.g.e.

1168 Ahmad, I., a.g.e, s.13

1169 International Crisis Group, Kashmir: The View From Srinagar, 21 November 2002, **ICG Asia Report No 41**, Islamabad/Brussels

1170 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.75-77

kumetin de karşılık vermesi bölgede yumuşama havasının canlanması na neden olmuştur. BJP liderliğindeki Merkezi Hükümet bu kapsamda ayrılıkçı hareketlerle dahi görüşme kararı almış ve yeni bir süreç başlatmıştır.¹¹⁷¹ Eyalet Hükümetinin, insan hakkı ihlali ile özdeşleşen ve çoğunluğu bölgedeki eski muhalif hareketlerden devşirilen militanlar ile yerel vatandaşlardan oluşan “Özel Harekât Grubu”nu lağvetme kararı alması halkta da karşılık bulmuştur. Yumuşama ortamı iki ülke ilişkilerine de yansımış ve 2003 sonbaharında, her iki taraftan da “Güven Artırıcı Önlemler” önerilerinin gelmesine neden olmuştur.

Bu olumlu hava neticesinde, 2004 yılı başında Pakistan’da düzenlenen SAARC zirvesinde iki ülke lideri bir araya gelerek, ilişkileri normalleştirmek için yeni bir süreç başlatılmasını kararlaştırmıştır.¹¹⁷² Devamında heyetler arası görüşmelerde; iki Keşmir arasında karşılıklı ticarete fırsat verilmesi, otobüs, tren ve helikopter seferleri ile posta hizmetinin başlatılması, üst düzey görüşmelerin canlandırılması ile askeri yetkililer arasında direkt telefon hattı kurulması gibi güven artırıcı önlemler değerlendirmeye alınmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda 2005 yılında, iki Keşmir arasında karşılıklı otobüs seferleri başlatılmış, Pakistan basınının Hindistan kontrolündeki Keşmir’i ziyaretine imkân verilmiştir.¹¹⁷³ Bu dönemde Keşmir’de normalleşme maksadıyla, yerel halk da dâhil olmak üzere, sorunun tüm taraflarıyla diyalog süreci başlatan Hindistan, Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref’in Delhi’de, Hindistan kontrolündeki Keşmir’in muhalif Müslüman liderleriyle görüşmesine de müsaade etmiştir. İki ülke arasındaki görüşme süreci, Şiaçen Buzulları ve Sir Creek Çayı ile Keşmir Sorunu konusunda çözüm arayışları da dâhil olmak üzere geniş bir alanda devam ettiyse de bir sonuca varılamamıştır.¹¹⁷⁴

1171 Ahmad, I., a.g.e, s.95

1172 Ahmad, I., a.g.e, s.11

1173 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.321

1174 Sardar Attique Ahmad Khan, “Kashmir: The Full Truth”, **Kashmir; Challenges and Prospects**, s.22-24

Bu dönemdeki görüşmelerde sonuç alınamamasına rağmen Sir Creek bölgesindeki hudut anlaşmazlığında ilerleme sağlanmıştır. Kuç Bataklığı bölgesinde yaklaşık 100 kmlik bir yolculuktan sonra Arap Denizine dökülen Sir Creek Çayı, Pakistan'ın Sind bölgesi ile Hindistan'ın Gücerat Eyaleti arasında kalan hudutu teşkil eder. Pakistan, bu bataklık alanın tamamen kendisine ait olduğunu iddia ederken Hindistan, Sir Creek Çayı'nın böldüğü alanın doğusunun kendisine ait olduğunu savunmaktadır. 1965 savaşının ilk kıvılcımlarını çıkaran bu sorun, Sir Creek Çayı'nın denize döküldüğü bölgede petrol ve doğalgaz bulunmasından sonra tarafların hak iddialarının yüksek sesle çıkmasına neden olmuştur. Diyalog Süreci bu sorunun çözümü üzerinde ilerlemeye katkı sağlamıştır.

Görüşmelerde bu kadar önemli mesafelerin alınmasında Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref'in, Dışişleri Bakanı Hurşit Kasuri'yi arka planda yapılan gizli görüşmeler için görevlendirmesinin payı büyüktür. Dışişleri Bakanı Kasuri liderliğinde yaklaşık üç yıl süren bu örtülü görüşmelerde önemli ilerleme sağlanmıştır. Keşmir'in askersizleştirilmesi, sınırların karşılıklı olarak açılması ve otonom bir Keşmir yönetimi altında halkın kendi kaderini belirlemesi gibi, 1949 ateşkesinde BM'nin önerdiği ve tarafların kabul etmediği konularda dahi anlayış birliğine varılmıştır. General Müşerref'in Devlet Başkanı olması nedeniyle Ordunun da temel ilkelere onay verdiği bu uzlaşma ortamının sonuca ulaşmamasında en önemli faktör General Müşerref'in ülkedeki siyasi meşruiyetinin kaybolması olmuştur.¹¹⁷⁵

Müşerref'in siyasi güç kaybına paralel olarak Hindistan geleneksel politikasına dönerken muhaliflerle görüşme seviyesini de düşürmeye başlamıştır.¹¹⁷⁶ Bu gelişmeler yaşanırken Hindistan ile ABD, 2005-2006 yılları arasında ilişkilerini önemli ölçüde ilerletmiştir. İki ülke arasında

1175 Graham Usher, "The Afghan Triangle: Kashmir, India, Pakistan", Middle East Report, No. 251, Pakistan under Pressure (Summer, 2009), pp. 20-27, *JSTOR*, Accessed: 31-07-2017 10:39

1176 Chaudry, R.A., a.g.e, s.161, Karaağaçlı, a.g.e.

yapılan anlaşmalar, ABD’nin Asya politikalarında önceliği Hindistan’a doğru kaydırıldığını göstermiştir. Bu arada 8 Ekim 2005 tarihinde, Pakistan kontrolündeki Keşmir’de şiddetli bir deprem meydana gelmiş ve yaklaşık 80.000 can kaybına neden deprem sonrasında kendiliğinden oluşan insanî yardımlaşma havası ilişkileri normalleştirme umutlarını artırırken Keşmir’de tırmanma eğilimi gösteren şiddet eylemlerinde de azalmaya neden olmuştur. Deprem sonrasında karşılıklı olarak sınırlardan asker çekilmiş, insanî yardımlar yapılmış ve yeni otobüs seferleri ile iki Keşmir arasında karşılıklı ziyarete fırsat tanınmıştır.

İki ülke arasında gelişen bu olumlu hava yine bir provokasyon ile darbe yemiştir. Hindistan’da 11 Temmuz 2006’da, Mumbai demiryolunda patlayan yedi farklı bomba sonucunda yaklaşık 200 insan hayatını kaybederken 700 kadar insan da yaralanmıştır.¹¹⁷⁷ Bu gelişme tarafların iyi niyetli gayretlerine darbe vururken deprem sonrasında oluşan insanî yardımlaşma havasının ilişkileri normalleştirme umudunda bir kaldıraç olma ihtimalini de sonlandırmıştır. Müşerref Yönetiminin dünya kamuoyunda olduğu kadar Hindistan tarafında da şaşkınlıkla karşılanan çözüm önerilerinin, Pakistan’ın teröre destek vermekle suçlandığı olaylar sonrasında ve gerek ülke içi gerek de dışında siyasi anlamda sıkıştığı dönemlere denk gelmesi dikkat çekerken, Hint tarafında bir ihtiyat meşafesi bırakılmasına neden olmuştur.¹¹⁷⁸

Görüşme sürecinde ülke içindeki meşruiyeti siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle zayıflamaya başlayan Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref’in, normal yollarla iktidara gelen hiçbir iktidarın cesaret edemeyeceği tavizler içeren önerilerle gelmesi de, sürpriz etkisi yaratmakla beraber, sonuç için yeterli olmamıştır.¹¹⁷⁹ Müşerref’in önerileri arasında; Keşmir’in parçalara ayrılarak paylaşılması (2005’de Dört Nokta Formülü, 2006’da Yedi Nokta Formülü), Hudutlardaki Önlem-

1177 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.322

1178 Carin Zissis, “Musharraf’s Kashmir Offer”, *CFR*, 12 Aralık 2006

1179 International Crisis Group, “India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace”, *Asia Briefing No 51*, Islamabad/Brussels, 15 June 2006

lerin Yumuşatılması, Askersizleştirilmiş Bölgeler, Özyönetim, Ortak Kontrol-Yönetim Mekanizması, bazı parçalanması önerilen yerlerde plebisit yapılması gibi adımlar da yer almıştır.¹¹⁸⁰ Müşerref'in önerileri sonrasında sınır önlemlerinin yumuşatılması ve her iki tarafın yerel yöneticilerine inisiyatif verilerek ticari ve insanî kapsamda karşılıklı geçişlerin kolaylaştırılması konusunda mutabaka varılmış ancak bu kez de imzaların atılmasına Müşerref'in siyasi ömrü yetmemiştir.¹¹⁸¹

Müşerref'in Yüksek Mahkeme başyargıcını 09 Mart 2007'de görevden almasına karşı gelişen tepkiler 28 Kasım 2007'de Ordu ile bağını kopartarak sadece Devlet Başkanlığı makamını üslenmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Benazir Butto suikasti gibi müteakip gelişmelerin yarattığı siyasi istikrarsızlık sürecinde meşruiyeti sarsılan Müşerref 18 Ağustos 2008'de iktidardan ayrılmak zorunda kalmıştır. Hindistan'ın ilk defa çözüm önerilerini kabul ettiği bu dönemde yaşanan çözüm umutları Pakistan iç siyasetinin krizinde kaybolmuştur.¹¹⁸² Müşerref liderliğindeki Pakistan'ın bu süreçte makul yaklaşımlarla gelmesi tarafların ilk defa tabuları yıkmasına ve Keşmirli liderlerin her iki ülkeyi de ziyaret edip görüşmeler yapmasına da ortam sağlamıştır. Bu süreçte Keşmirli Müslüman liderlerle de görüşen Müşerref, BPHK gibi organizasyonlara Keşmir'deki demokratik mücadeleye katılmayı tavsiye etmiştir.¹¹⁸³

Keşmir Hükümetinin, Hindularca kutsal sayılan ve 18.asırdan beri hac ziyareti yapılan Amarnath mağaralarının bulunduğu bölgedeki büyükçe bir araziyi, Mayıs 2008 ayında, buradaki tapınağın yönetimine vermesi Müslüman toplumun yeniden sokaklara dökülmesine neden olmuştur. Gösterilerin bütün eyalete yayılması üzerine Hükümet bu kararını iptal edince bu kez Cammulu Hinduların toplu gösterileri ve

1180 Nazir Hussain, "An Analysis of Proposals and Options for the Resolution of Kashmir Dispute", **Kashmir; Challenges and Prospects**, s.14 2

1181 Riedel, a.g.e, s.18-19

1182 Noorani, a.g.e, s.135 ve 68-69

1183 Dulat, a.g.e, s.258 ve 278-281

şiddet eylemleri başlamıştır. Müslüman toplumun ilk defa birlik içinde ve şiddeti dışlayarak organize olduğu gösterilere Hint Hükümeti de, geçmişe nazaran daha sorumlu bir şekilde yaklaşmış ve her iki toplumu da yatıştırmayı başarmıştır. “Amarnath Yatra Krizi” olarak adlandırılan bu gerilim, aşırı gurupların uzlaşmayı sabote eden eylemlerine rağmen, Eylül 2008 ayında, ciddi bir kriz üretmeden aşılmıştır.¹¹⁸⁴ Bu süreçte yine yerel hükümetin yetkileri askıya alınarak, “Eyalet Valisi Yönetimi” uygulanmış olması ve güvenlik kuvvetlerinin açtığı ateş sonucu bir BPHK liderinin hayatını kaybetmesine rağmen Müslüman toplum şiddet sarmalına girmemiştir. Olaylar sürerken Keşmir’de, Temmuz ve Aralık ayları arasında, katılımın yavaş yavaş arttığı altı aşamalı bir seçim süreci yaşanmıştır.¹¹⁸⁵ Bu zorlu döneme denk gelen Ağustos seçimlerinde bir geriye dönüş yaşanmış ve Abdullah hanedanı tekrar sahneye çıkmış; seçimleri kazanan Faruk Abdullah’ın oğlu Ömer Abdullah iktidara gelmiştir.¹¹⁸⁶

Bu arada General Müşerref’in 16 Ağustos 2008’de istifa etmek zorunda kalmasından sonra Pakistan’da sivil bir yönetim iktidara gelmişken, Kasım 2008’de Hindistan’ın finans merkezi Bombay’da Pakistan uyruklu militanlar tarafından yapılan saldırılar nedeniyle yine bir savaş-tehdit gerilimi döngüsüne girilmiştir.¹¹⁸⁷ 26–29 Kasım 2008 tarihleri arasında, Hindistan’ın Bombay kentinde düzenlenen saldırılar neticesinde, 308 insan yaralanırken 173 insan da hayatını kaybetmiştir.¹¹⁸⁸ Hindistan saldırıdan Pakistan’ı sorumlu tutmuş ve Pakistan topraklarındaki bazı “terör kamplarına” hava taarruzu düzenleme tehdidinde bulunmuştur. Pakistan ordusu da radikal örgütlere karşı operas-

1184 Reeta Chowdhari Tremblay, “Kashmir’s Secessionist Movement Resurfaces: Ethnic Identity, Community Competition, and the State”, *Asian Survey*, Vol. 49, No. 6 (November/December 2009), pp. 924-950, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 07:56

1185 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.323

1186 International Crisis Group, “Steps Towards Peace: Putting Kashmiris First”, **Asia Briefing No 106**, Islamabad/Brussels, 3 June 2010

1187 Karaağaçlı, a.g.e.

1188 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.323

yonlarını sürdürdüğü Aşiretler Bölgesi ve Serhat Eyaleti'nden önemli miktarda birliğini Hindistan sınırına kaydırmıştır.

Pakistan, Hindistan ve ABD tarafından Bombay terör saldırılarının sorumlusu olarak gösterilen Leşker-i Tayyibe örgütüne yönelik olarak operasyonlar düzenlemiş, önde gelen liderlerini tutuklamış ve örgütün insanî yardım kuruluşu olarak faaliyet gösteren başlısı Cemaat-üd Dava da dâhil olmak üzere, tüm bürolarını Aralık 2008'de kapatmıştır. Ancak yapılan protestolar sonrasında, Lahor Yüksek Mahkemesi 2 Haziran 2009'da örgüt lideri Hafız Said'i, delil yetersizliği gerekçesiyle serbest bırakmıştır.¹¹⁸⁹ Bu gelişmeler yaşanırken her iki devletin ordularının hazırlık seviyeleri yükseltilmiş ve kriz; ABD, ÇHC ve Suudi Arabistan'ın önderlik ettiği uluslararası camianın baskısı ile giderilmiştir. 2006 yılında başlayan ve Dışişleri Bakanları seviyesinde yürütülen Hindistan-Pakistan Bileşik Diyalogu (India-Pakistan Composite Dialogue) Bombay saldırılarından sonra kesilmiş ve Hindistan Nisan 2009'da, görüşmelere bir daha başlamayacağını açıklamıştır.

Bombay'daki terör saldırıları "Hindistan'ın 11 Eylül'ü" olarak nitelendirilse de, sağ olarak ele geçirilen militan Ajmal Kasab'ın açıklamaları; saldırıyı gerçekleştiren militanlar ile fanatik Hindu devlet görevlileri arasındaki bağlara yönelik bilgiler yansıtınca Hindistan'ın iddialarını zayıflatmıştır. Bombay saldırıları ve karşılıklı suçlamalar ile gerilen ortamın yumuşatılmasına yönelik olarak iki ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından, 25 Şubat 2010'da başlatılan süreç yine sonuçsuz kalmıştır. Hindistan, Bileşik Diyalogun tekrar başlaması için Pakistan'ın Keşmir'deki cihadist örgütlere yaptığı yardımları durdurmasını ve militanların sınır geçişlerine engel olmasını şart koşmuş; bu gelişmeler sonrasında iki ülke ilişkileri normalleşme safhasına geçememiştir.¹¹⁹⁰

1189 Usher, a.g.e.

1190 International Crisis Group , "Steps Towards Peace: Putting Kashmiris First", **Asia Briefing No 106**, Islamabad/Brussels, 3 June 2010

Neticede görüşmeler ile elde edilen çözüm umutları yine bir provokasyon ile işlevsizleşirken Keşmir Sorunu da yeni sorunlar üretme potansiyelini korumuştur. Hindistan; Pakistan derin devletinin cihadist yapıları, Keşmir başta olmak üzere, ülkesine karşı kullandığını iddia etmiştir. Pakistan ise; Hindistan'ın, ülkeyi istikrarsızlaştırarak nükleer yeteneğini etkisizleştirmeye çalıştığını, Afganistan'ın Pakistan'a yakın sınır bölgelerinde açtığı temsilciliklerindeki ajanları vasıtasıyla özellikle Belucistan eyaletinde kargaşa yarattığını ve buradaki ayrılıkçı hareketleri desteklediğini iddia etmiştir. Bu arada Hindistan istihbaratı RAW'ın Afganistan'ın Celalabad Konsoloslugu'ndaki şubesinin desteklediği iddia edilen militanların bölgedeki ABD birliklerini de hedef aldığı ortaya çıkması Hindistan'ı zor durumda bırakırken ABD ile ilişkilerinde sorun yaşatmıştır.¹¹⁹¹